

העכבר ששאג

קרב המאסף של היומונים הגדולים

עור חדש
חנוך מרמדי

**הכבוד האבוד של
יצחק הרשקוביץ**
ליקויים בתחקיר של כרמל לוצאטי

**הרגולטורים
נרדמו בשמירה**
התפשטות הפרסומת הסמויה

חורים ברשת
משבר המקומונים

אחים לנשק
הכתבים מול הממסד הצבאי

כתבות, מאמרים, טורים ומדורים מאת: נחום ברנע • כרמית גיא • רפי מן • אלי לינדר ומרדכי קרמניצר • טל ארבל • שהם סמיט • יפתח אלעזר • ארן ליביו • יאיר לוי • חנן עמיאור • תמר גוטמן • רן בנימיני • אייל הראובני • איתי רום ומתן שירם • עמית בן־ארויה • שרון לוי־מיכאלוביץ' • טל ניצן • חני קומנשטר • מאיה אלחוזנינו • עוזי בניזמן

השאלות העולות מזן המפגש הבלתי אפשרי בין האידיאולוגיה למציאות

מחיד הגיליון
35 ש"ח
טל.
02-6216113

מיכה אודנהיימר
אמונה אלון
יגאל אריאל
יואל בן-נון
אריק גלסנר
יהושע גרנט
חילי טרופר
יהודה מוראלי
ענבל מלמד
חנה פנחסי
שלמה פישר
שולמית קיציס
עירית קורן
חנה קהת
שמעון רוזנברג (שג"ר)
דניאל שורץ
יאיר שלג

מגזין ארץ אחרת לבדוק את האמונות שלנו מחדש

מנוי שנתי - 180 ש"ח • להשיג ברשת סטימצקי ובחנויות דיונון

טלפון 02-6216112 פקס 02-6216040 ת.ד. 7077 ירושלים 91070 e-mail: acheret@netvision.net.il

היה שלום, גוטנברג

לפני 25 שנה פורסם בארה"ב ספר שכותרתו "היה שלום, גוטנברג", ואשר חזה את תום עידן העיתונות המודרפסת. הגירוי לכתיבתו היה פריחת המחשבים האישיים שנתפסו כאיום על הרגלי הקריאה הקודמים וכתחליף ממשמש ובא לספר ולעיתון. באותם ימים נראה החוץ הזה מרחיק לכת משום שהמדרפסות הביתיות לא היו מספיק משוכללות ומשום שהעיתונות הוכיחה את כוחה להוסיף ולהתחרות בטלוויזיה, קל וחומר במחשב האישי. היום ייקרא הספר כסיכום בנאלי של המציאות.

שלושת העיתונים הגדולים בישראל, אלה שנותרו מאז פרחו פה כ-15 יומנים, משלמים עתה את מחירה של טכנולוגיית התקשורת המתחדשת ללא הפסק: עליהם להתחרות בה ולהתאים את עצמם להרגלי הצריכה שהיא מפתחת. כל עיתון מנסה להתמודד עם האתגר בדרכו, אבל אצל שלושתם ניכרת מגמה מצד המערכות להסתגל לציפיות המו"לים ולהתחשב בהמלצותיהם של המומחים למנהל עסקים.

הנטייה הזו מעוררת את השאלה למי נתונה מחויבותם של העיתונאים – לשליחותם החברתית או לאינטרס הכלכלי של המו"ל שלהם. זו אינה שאלה ירחמיאלית, גם אם היא נשמעת כך באוזניהם של אנשים צעירים. ביסודה, העיתונאות היא משלוחייד שיש לו מטרה חברתית ראשונה במעלה – לספק מידע לציבור, להיות בימה לשיח האזרחי, לפקוח עין על התנהגות השלטונות ולסייע לציבור לגבש את עמדותיו על הסוגיות שעל סדר-היום. התפקיד הזה הולך ומתעמעם בדור האחרון, עם השתלטותם של השיקולים הכלכליים על גישתם של המו"לים, והוא נמצא בסכנה של התאיידות נוכח המשבר העסקי המחריף שבו נמצאת העיתונות המודרפסת בגלל התחרות שמציבה לה טכנולוגיית התקשורת המתחדשת כל הזמן, ובראשה (בתקופה זו) האינטרנט.

הניסיון מלמד שרוד בחרים אמצעי התקשורת, ברובם, לרד את רמתם, להיענות למה שמזוהה כטעם ההמון, לעבור מדיווח לבידוח, לתקשר בכותרות, לוותר על העמקה, לשים את הדגש על הצורה על חשבון התוכן. זה תהליך כלל-עולמי שעובר גם על התקשורת הישראלית, כפי שמעיד המרדף אחר הרייטינג. עתה נוסף למרוץ כוח המשיכה הגדל והולך של האינטרנט והוא מערער את בטחונה העצמי של העיתונות המודרפסת וסודק את זהותה.

על העיתונות לשוב למקורות ולשאוב מחדש אמונה בזכותה להתקיים. עליה ליצור הבחנה בינה לבין שאר האמצעים שבהם עובר מידע. עליה לזכור שנותר לה תפקיד רב חשיבות להיות ספק אמין של מידע ובימה אחראית לניהול השיח הציבורי. חרף הבזקיהם של אתרי האינטרנט, שפת המברקים של הטלפונים הניידים ותרבות השעשועים של שידורי הטלוויזיה, זקוק הציבור לספק מהימן של מידע מוסמך. ללא זאת תאבד החברה את יכולתה לשלוט בגורלה. התובנה הזו ראוי שתלווה את העיתונאים ואת המו"לים בעיתונות המודרפסת כבואם להגדיר את המוצר שהם מפיקים ולעצב את יחסיהם ההדדיים.

עוזי בנימין

4 הלך עלינו: התכונות העיתונות המודרפסת **נחום ברנע**

6 שחקן ספסל: מי יהיה עורך "ידיעות אחרונות" **יפתח אלעזר**

10 עין בינלאומית: קומפקט, לא טבלואיד **רפי מן**

12 משבר מקומי: האם תם זמנם של המקומונים **יאיר לוי**

16 הכל מסתרה: מחיר סיפורו של עזאם עזאם **כרמית גיא**

18 תחפושות: פרסומת סמויה **איתי רום ומתן שירם**

22 סקין: מה מלמד "השגריר" **חנוך מרמרי**

24 מחץ את מע"צ: קביעותיו של אולפן שישי **אלי לינדר ומרדכי קרמיניצר**

26 מי מתעניין בעניים **טל ארבל**

28 גל חולף: העיסוק במוסר הלחימה **אייל הראובני**

32 חברים לצרה: הכתבים הצבאיים ותא"ל זכאי **תמר גוטמן**

34 קוראת לילד בשמו **שהם סחיט**

36 מחפשת אשמים: יחס התקשורת לחשודים **רן בנימיני**

40 דעת הקהל: **מאיה אלמוזנינו, שרון לוי-חיכאלוביץ', טל ניצן, חני קומנשטר**

42 המזג העיתונאי של גונן גינת **חנו עמיאור**

45 ניו-ג'ורנליזם: פריחת כתבי-העת העבריים **עמית בן-ארויה**

48 איפה טעינו: מבט שני על גליונות "העין השביעית" **ארן ליביו**

52 מסיבת עיתונאים: מיקי רוזנטל עונה לנחום ברנע

54 אירועי תקשורת

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

רכז המערכת: נדב שמרית
דפוס: מפעלי דפוס כתר
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: nadavsh@idi.org.il

ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בנימין
מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
ייעוץ: פרופ' ירון אזרחי, פרופ' מרדכי קרמיניצר
עריכה גרפית: סטודיו זה
איור השער: גיא מורד
עריכה לשונית: מיכל רוזנטל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת"ד 4702 ירושלים 91046
טלפון: מערכת 5300866, 02
מניינים ומנהלה: 5392888, 02-202222-1-800
פקס: 03-5488633

בתחילת דצמבר הודיעה חברת "גוגל", הבעלים של מנוע החיפוש החם ביותר באינטרנט, שהיא עומדת להעלות לרשת את מיטב הספרות העולמית. מכל הבשורות השנה זאת היתה, קרוב לוודאי, המשמחת ביותר. עשרות מיליונים, אולי מאות מיליונים, יזכו בנגישות לכל ספר משמעותי שהתפרסם באנגלית, בביתם, בבית הספר, בעבודה, בבית הקפה, באוטובוס, הכל זמין והכל בחינם.

מדהים. הפגם היחיד בבשורה הנפלאה הזאת, לא פגם, פגמון, פגמציץ, הוא שהספרים בצורתם הקיימת, מקבץ של דפי נייר מודפסים משני הצדדים, תפורים זה לזה ומודבקים בכריכה רכה או קשה, ילכו וייעלמו; לא נתבשם עוד בריח העולה מספר חרש; לא נתמכר להנאת העלעול ולרשרוש הנייר. הקשישים בינינו יקטרו קצת, כמו שקיטרו על החלפת תקליט הוויניל בתקליטור ומרכבות הסוסים במכונית. אחר־כך ימציא מישהו תוכנה מיוחדת לבתי־אבות, עם ריח של ספרים וסימולציה של אבק, וגם הבעיה הזמנית הזאת תיפתר.

מותר לשער, שלפני שהספרים ייעלמו מחיינו, ייעלמו מהם העיתונים. עיתון הוא מוצר ארכאי, פרימיטיבי, בזבזני, אחד ממוצרי הצריכה הבודדים שלא השתנו לאורך זמן. מי שעדיין מחזיק בביתו אנציקלופדיה ימצא, שהעיתון הראשון שנמכר בחוצות עיר היה "נוטיצי סקריטה". המו"ל היה ממשלת ונציה. הוא ראה אור ב־1556. מחיר הגיליון היה מטבע קטן, שווה לכל נפש, שנקרא בוונציה גאָטטה. שיטות הסידור, ההדפסה והעימוד השתכללו מאז, אבל המוצר הבסיסי נשאר כשהיה: גליון נייר מרוח בצבע דפוס. לא ייאמן עד כמה תהליך הייצור שלו יקר ומסורבל: קודם כורתים עצים כפינגלנד או קנדה או משמידים יערות גשם בכרזיל. את העצים הופכים לגלילי נייר ענקיים, שמשונעים לבתי־דפוס. תהליך ההדפסה אורך שעות. כשהוא מסתיים מעמיסים את העיתונים על גבי משאיות, שעושות את דרכן אל נקודות ההפצה. מכוניות מעבירות את העיתונים לקיוסקים, ושליחים מביאים אותם אל דלת המנוי. כלי־כך הרבה מתווכים. כלי־כך הרבה זמן וכסף.

הבעיה לא מסתיימת כאן, היא רק מחליפה כתובת. לאחר שהקורא הנאמן סיים לעיין בעיתון, איך לו מה לעשות בו. כמה שלא יחפש, הוא לא ימצא בעיתון כפתור "דליט". אם נתקל בכתבה מוצלחת הוא לא יכול לשמור אותה במחשב או לשגר אותה כדואר לחברים. האמת, הוא תקוע בבית עם מזהם סביבתי. פעם היו אומרים שבעיתון של אתמול עוטפים דגים. היתה בזה נחמה מסוימת, אבל היום אפילו הדגים מעדיפים אריזה אחרת.

מה עושה הקורא הנאמן? הוא עובר לאינטרנט.

עיתונים בכל העולם שוברים בשנים האחרונות את ראשם בסוגיה הזאת. תעשייה ענקית, כבדה בהשפעה ובממון, מתחבטת לגבי המשך דרכה. יש עיתונים שיצאו נשכרים. עיתון כמו "ניו־יורק טיימס" האמריקאי, שבעבר התקשה להגיע אל קוראים מחוץ לאזור המטרופוליטני של ניו־יורק, מגיע עכשיו אל מיליונים בעולם באמצעות האתר שלו באינטרנט. ההכנסה באה ממודעות.

עיתונים אחרים הופכים לפלטפורמה לאתר שלהם באינטרנט. כזה הוא "גרֶוסלם פוסט", יומון ישראלי בשפה האנגלית, שבונה עכשיו את הכנסתו על גולשים יהודים בעולם. העיתון עדיין יוצא, בפורמט מוקטן, אבל מספר העותקים שהוא מוכר מבוטל.

לפני שבועות אחדים כינסה הנהלת "הארץ" את עובדי העיתון לשני ימי עיון על דרכו של העיתון. אנשי פרסום ומומחים לסקרי דעת הקהל הציגו נתונים על מצב העיתונות המודפסת בכלל, ומצבו של "הארץ" בפרט. מצב־הרוח היה עגום עד סופני. נדונו פתרונות אפשריים. למשל, שינוי פורמט. במקום העמוד הנוכחי, הגדול (ברודשיט), גודל שהוא חצי ממנו (טבלואיד). "טיימס" הלונדוני עשה את המהלך הזה, והגדיל את תפוצתו. זה מצליח בהתחלה, בגלל החידוש, הזהירו המומחים. אחר־כך חוזרת התפוצה לאותו בור שהיתה בו קודם.

או שינוי תוכן. העברת הדגש מהחומר המדיני והפוליטי לנושאים אחרים, קרובים יותר ללב ולכיס. כלכלה, למשל. או סיפורים אנושיים. לקצר טקסטים, להגדיל תמונות, להידמות למה שהקורא רואה בטלוויזיה. הפתרונות נשמעו מאולצים, מתסכלים, כמו סם מרץ לספורטאי שנגמר לו האוויר, כמו ספווילר למכונית שפוכת מנוע.

העיתונים המודפסים לא חייבים למות, אבל דינם נגזר להתכווץ. מספר קוראיהם ילך ויקטן, חלקם בשוק המודעות ילך ויקטן, סגל העיתונאים שלהם יקטן, וכך גם יכולתם להשפיע על סדר־היום הלאומי. הקרב שהם מנהלים הוא קרב בלימה, קרב מאסף.

יש עיתונאים שמשלים את עצמם, שהמעבר מהעיתון המודפס אל האינטרנט הוא רק עניין של אריזה. הם טועים. הטלוויזיה איננה עיתון שצופים בו ואתרי החדשות באינטרנט אינם עיתון שגולשים בו. כל עיתונאי שהתחיל בעיתון מודפס ועבר לטלוויזיה מספר אותו סיפור: העבודה העיתונאית היא עבודה, אבל העיקר הוא התיאטרון, הדרמה. אם אין דרמה יוצרים אותה בחדר העריכה. מכניסים

נחום ברנע

הלך עלינו

העיתונים המודפסים לא
חייבים למות, אבל דינם נגזר
להתכווץ. מספר קוראיהם
ילך ויקטן, חלקם בשוק
המודעות ילך ויקטן, סגל
העיתונאים שלהם יקטן,
וכך גם יכולתם להשפיע על
סדר־היום הלאומי. הקרב
שהם מנהלים הוא קרב
בלימה, קרב מאסף

אשר לנו, העגלונים, מוכרי
הקרח ומסיקי הקטרים
מהעיתונות המודפסת,
אנחנו נסתדר. הטלוויזיה
לקחה לנו את הסלון ואת
חדר השינה. האינטרנט
לקח לנו את פינת המחשב.
לא נותר לנו אלא להסתפק
בחדר הקטן ביותר בבית.
שם אין בינתיים אלטרנטיבה
לעיתון המודפס

איור: אפרת בלוסקי

אינטרנט במקומו הלא־טבעי. מגבירים סאונד. משכפלים תמונה. אם אין תחקירים, עושים קדימונים. התוכנית משודרת רק פעם אחת, אבל הקדימון משודר שוב ושוב.

עיתונאים מודעים פחות לשוני בין העיתון לאתרי האינטרנט. ההנחה הסמויה באתרים האלה היא שלא נולד הגולש שקורא יותר מעמוד אחד מעל המסך. לכן כל מה שארוך מ־400 מלה לא ראוי לפרסום; ההנחה הסמויה השנייה היא שמה שדחוף מקדים את מה שנכון. אם טעינו, לא קרה שום אסון. תמיד אפשר לתקן את הדברים על המסך. האסון האמיתי הוא שהגולש יברח לנו לאחד מעשרות אתרים מועדפים אחרים; ההנחה הסמויה השלישית היא שאין לאתר אינטרנט קוראים. יש לו "משתמשים". מבחנו העליון של האתר הוא במספר הכניסות. לכן חייבים לעודד אינטראקטיביות. ידיעה נשפטת על־פי מספר התגובות עליה. כל נער מתבגר שיודע לכתוב "גדול" או "לכלכת" או "שיט" ולשגר את קשקושו לאתר בלי להתבלבל, יפורסם ויבורך.

חלק מהתופעות האלה הן מחלות ילדות, שסופן להיעלם. חלק טבועות בגנים של המדיום. האינטרנט הוא אוקיינוס, ים ללא גבולות. זאת חולשתו. זה כוחו. אפשר לעשות בו הכל. אפשר לעשות בו אפילו עיתונות אמינה, מקצועית ונוקבת.

אשר לנו, העגלונים, מוכרי הקרח ומסיקי הקטרים מהעיתונות המודפסת, אנחנו נסתדר. הטלוויזיה לקחה לנו את הסלון ואת חדר השינה. האינטרנט לקח לנו את פינת המחשב. לא נותר לנו אלא להסתפק בחדר הקטן ביותר בבית. שם אין בינתיים אלטרנטיבה לעיתון המודפס. ■

בשעה שגיליון זה יורד
 לדפוס, עדיין לא ברור אם
 רפי גינת יהיה העורך הראשי
 הבא של "ידיעות אחרונות".
 מערבולת השמועות שליוותה
 את מועמדותו העלתה שאלות
 על עתידו של העיתון

החידון של המדינה

רפי גינת: חיים טובים

י פ ת ח א ל ע ז ר

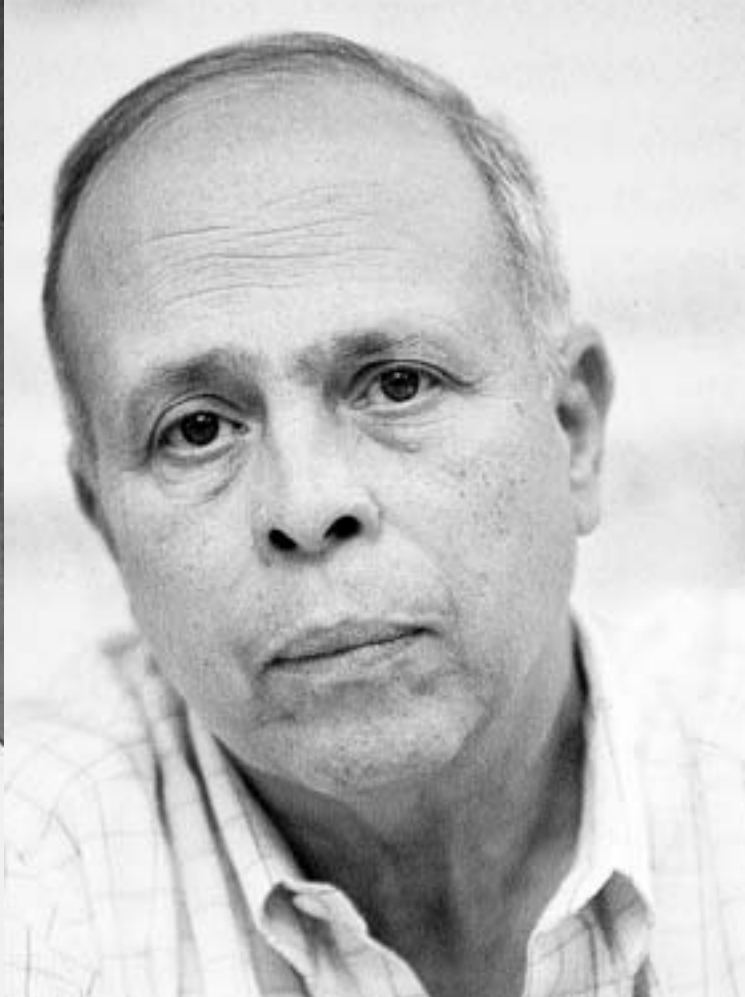
בשעה שהגיליון הזה של "העין השביעית" נחתם ויורד לדפוס (27 בדצמבר), עדיין לא ברור אם רפי גינת יתמנה לעורך "ידיעות אחרונות". מה שברור הוא שב-31 בדצמבר יפנה משה ורדי את לשכת העורך הראשי של העיתון, ובראשית ינואר צפוי יואל אסתרון, עד לאחרונה עורך המשנה של עיתון "הארץ", להיכנס ללשכה החדשה והמרווחת שנבנתה לאחרונה בקומת ההנהלה של "ידיעות אחרונות", ולמלא את תפקיד עורך המשנה. לפי החלטת מועצת המנהלים של "ידיעות אחרונות", שנרשמה ביום המישי, 23 בדצמבר, הוצע תפקיד העורך הראשי לגינת, והוא כרגע המועמד היחיד למשרה. גינת, שחתם בחודש אוגוסט האחרון על חוזה לעוד ארבע שנים עם הזכיינית "רשת", המתמודדת על המכרז החדש לערוץ 2, אמור להחליט אם הוא מסוגל לעשות את הבלתי ייאמן – לערוך את העיתון הנפוץ במדינה ולהגיש, בד בבד, את "כלבוטק" ואת "בשידור חוקר". רבים מעריכים כי עד שגינת יודיע על החלטתו, ירכז בידיו המו"ל של "ידיעות אחרונות", ארנון מוזס, את סמכויות העורך לתקופה בלתי ידועה. הודעת מועצת המנהלים אמורה היתה לפזר את הערפל האופף את בית "ידיעות אחרונות" בשבועות האחרונים ולשים קץ לחרושת השמועות סביב מועמדותו של גינת. אבל ספק אם היא תניח את דעתם של הסוכרים שיש תמיחות רבות בסיפור הזה, ונראה שהיא לא תסיר את סימני השאלה המרחפים מעל דרכו של העיתון. פרשת מינוי העורך החדש ל"ידיעות אחרונות" היא קודם כל סיפור יחסיה המורכבים של העורך היוצא, משה ורדי, והמו"ל ארנון מוזס. ורדי, שחנך את מוזס הצעיר בדיסק החרושת, הסתובב בשנה האחרונה כשמטרה

מסומנת על גבו. בכירים ב"ידיעות אחרונות" מפצירים במוזס כבר שנים לסלק את ורדי מכיסא העורך, בטענות שהוא עייף ושחוק, מקבל החלטות שגויות, מזניח בעיות שדורשות פתרון, ומטפח יחסי עבודה עכורים (ורדי, כמובן, סבור שאין שחר לטענות האלה). בשנתיים האחרונות התגברה חרושת השמועות על עזיבתו המתקרבת, אבל הוא לא גילה כוונה להיפרד מהמשרה. לפי אחת מהגרסאות שנשמעו בבית "ידיעות אחרונות" ביקש המו"ל מעורכו לפני כמה חודשים לעזוב עד סוף השנה, אבל ורדי לא פירש את הדברים כסיכום מחייב על סיום כהונתו.

מקורבים לגינת טענו כי מוזס הציע לו כבר לפני קרוב לשנה להחליף את ורדי. גינת נמנה עם החוג החברתי של ארנון מוזס, והוא מקורב לאחיות תמי מוזס-בורוביץ' וג'ודי גירימוזס-שלום, שתמכו במינויו. לפי גרסת מקורבי גינת, בשיחותיו עם ארנון מוזס הושגה הסכמה עקרונית על המינוי המיועד, אבל לא סוכמו הפרטים, ובראשם השאלה כיצד יוכל גינת לשלב את התחייבותו ל"רשת" עם עריכת "ידיעות אחרונות". שמועות על המינוי המיועד דלפו לראשונה בספטמבר ופורסמו באתר "נענע". בראיון ל"מעריב" ב-12 בנובמבר הכחיש גינת את השמועות "הכחשה טוטלית", אבל אנשים ששוחחו איתו בחודשים האחרונים התרשמו שהוא משוכנע כי משרת עורך "ידיעות אחרונות" מונחת בכיסו.

ארנון מוזס: אפוף מסחורין

משה ורדי: צדק פואטי

הכתבת לענייני תקשורת של "הארץ", ענת באלנינט, אומרת כי "ההחלטה על הפרסום היתה נכונה על סמך מקורות המידע שעמדו לרשותנו באותו רגע", ומדגישה כי הידיעה הסתמכה על "מקורות ראשוניים". אבל בימי המבוכה שבין 12 בדצמבר ל-23 בו הודו רבים מהמעורבים בפרשה, בשיחות שלא לציטוט, כי גם הם ניזונים משמועות ומהערכות. רבים מהם הרגישו כי רק אדם אחד יודע בוודאות מה מתכנן המו"ל רב העוצמה של "ידיעות אחרונות" – וזהו מוזס עצמו.

מוזס עומד בראש עיתון שטען פעמים רבות לזכות הציבור לדעת, אבל הוא אינו מהחסידי המובהקים של שקיפות ופתיחות. מי שמאזין לעיתונאים שהוא מעסיק כאשר הם מנסים לפענח את מהלכיו, עשוי להתרשם שכמוהו כאל קדמון, שמאמיניו בבית "ידיעות אחרונות" מייחלים שימטיר עליהם גשמי ברכה ולא יכה בהם בברקיו.

"אם מישהו ב'ידיעות' יגיד לך שהוא יודע מה קורה, מה עומד בבסיס השיקולים, אז תגיד לעצמך שהוא שקרן", אמר עיתונאי בכיר בעיתון באותם ימים של מבוכה. "נוני לא מדבר עם אף אחד ב'ידיעות', והסיפור עם רפי גינת הוא כמו בצל שצריך לקלף אותו מכל קליפותיו: הרמעות כבר החלו, אבל הסיפור עדיין לא מפוענח". בתוך מערבולת השמועות ואווירת אי הוודאות התנחמו רבים בהומור. עורכים בדסק החדשות שעשעו את עצמם בקריאות רועעות כגון "עמווווד תשעעעעע" בסגנון הכרוז של משחקי מכבי תל-אביב בכדורסל – רפי גינת.

למרבה האבסורד, אפילו העורך ורדי לא ידע יותר מעיתונאיו. על כך שגינת מיועד להחליף אותו הוא למד ב-12 בדצמבר מאנשים שקראו זאת באינטרנט. הוא ביקש לדבר עם מוזס, אבל מוכירתו של המו"ל דחתה אותו בלך ושוב. לבסוף הרים ידיים והשיב למתעניינים בשלומו שאין לו מושג מי יהיה מחליפו. באוניו מקורבים הוא הימר שגינת אכן ימונה. ב"ידיעות אחרונות" היו שראו בדרך האכזרית שבה הודח צדק פואטי על הדחות בלתי

המהלכים פרצו אל פני השטח והפכו למערבולת של ממש בשלושת השבועות האחרונים. ב-10 בדצמבר פורסמה ידיעה באתר האינטרנט nrg מעריב ובה נטען כי מוזס מתכוון להביא לסיום כהונתו של ורדי, להחזיק בסמכויות העורך הראשי לתקופה מסוימת, ובמקביל להעמיד לצדו עורך מקצועי שיובא מבחוץ. הידיעה טענה שהמועמד המוביל לתפקיד הוא יון פדר, העורך הראשי של אתר "Ynet".

ביום ראשון, 12 בדצמבר, התהפך הגלגל. אתר "וואלה" הודיע כי גינת יערוך את "ידיעות". בעקבותיו פרסם גם אתר nrg מעריב ידיעה דומה, ומאוחר יותר הביא ציטוטים מפי "מקורבים לארנון מוזס", שטענו כי המו"ל החליט למנות את גינת משום שהוא "זקוק לקילר" ומשום שגינת "אוכל עם המשפחה צהריים כל שבת, ולכן זה אדם שאפשר לבטוח בו בעיניים עצומות". עיתונאים חדי אוזן דימו לשמוע בניסוחים האלה את הדי קולותיהן של האחיות מוזס. גם אתר האינטרנט של "הארץ" הודיע על המינוי כעובדה מוגמרת, וכך גם עיתון "גלובס" בעמוד הראשון. גינת לא אישר ולא הכחיש, אבל עיתונאים ששוחחו איתו התרשמו שיש דברים בגו.

ידיעה מסויגת יותר התפרסמה באותו יום באתר "חדשות מחלקה ראשונה", ובה כתב העיתונאי יואב יצחק כי המרוץ לא הסתיים, וכי יואל אסתרון ויון פדר עדיין מועמדים לתפקיד. למחרת ב"הארץ" הופיע סיקור נרחב של מינוי גינת, וכעבור יום נוסף ידע "הארץ" לספר כי גינת ייכנס לתפקיד בתוך ימים ספורים ויביא עמו סכב של שינויים אישיים במערכת "ידיעות אחרונות".

בימים שלאחר מכן התערפלה התמונה. רסיסי אמירות שהגיעו מכיוונו של מוזס הבהירו כי "שום דבר עוד לא סגור". ב-16 בדצמבר פרסמו עיתון "הארץ" ואתר nrg מעריב ידיעות המסייגות את הפרסומים הקודמים ומטילות ספק במינויו של גינת. מאליה עלתה התהייה אם הפרסומים הנחרצים על המינוי לא היו נמהרים.

העין השביעית

כתבת - עת לענייני עיתונות ותקשורת

“העין השביעית” הוא במה לעיתונאים המוטרדים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית. זהו כתבת-העת היחיד שבו תמצאו התבטאויות מעמיקות על הקשר בין פוליטיקה לתקשורת, על מאבקים בין עיתונים, על יחסי מו”ל-עיתונאי, על ניגוד אינטרסים, על זכות הציבור לדעת ועוד.

להזמנות:

טל' 1-800-20-2222

פקס' 03-5488640

ניתן לרכוש את גליונות “העין השביעית”
בכל חנויות סטימצקי וספרי

נעימות שהיה אחראי להן בעצמו. ובכל זאת, ההשוואה עם גינת העניקה לוורדי גם רגעי חסד אחרונים, שבהם הובלטו כישוריו כעורך מקצועי, ולרגע הואצלה עליו הילה של אדם שקשה להיכנס לנעליו. מעטים בעולם התקשורת סבורים שרפי גינת מתאים להיכנס לנעלי עורך "ידיעות אחרונות". גינת, המזוהה עם בידור טלוויזיוני, ואין לו כמעט ניסיון בעיתונות מודפסת (למעט שנתיים כעורך הצהובון "העולם הזה"), נתפס כמועמד לא טבעי, ובעיני רבים בלתי סביר. זו דעה שניתן לשמוע גם מלא מעט עיתונאים שמכירים את גינת, מיורדים איתו ואף עבדו איתו בטלוויזיה, בגליציה"ל או ב"העולם הזה" – אף שלא יעזו להביע אותה לציטוט, מחמת אי נעימות או משום שאינם רוצים להסתבך עם מי שעשוי להפוך לעורך "ידיעות אחרונות".

מקורבי של גינת סבורים שהברנז'ה העיתונאית, הרואה בו נטע זר, שבויה בקונספציה מוטעית ומתעלמת מהישגיו העיתונאיים בתחום התחקירים הצרכניים ומכשרונו המוכח "לשים את האצבע על הדופק

ורדי למד על כך שגינת מיועד להחליף אותו מאנשים שקראו זאת באינטרנט. הוא ביקש לדבר עם חוזם, אבל מזכירתו של החו"ל דחתה אותו בלך ושוב

של הרייטינג". כפי שמסביר חברו, העיתונאי גרעון רייכר, אחד מיחידיו הסגולה שהסכימו להתראיין בשמם לכתבה זו: "ב'כלבוטק' הייתי בא לרפי עם אייטס צרכני שיש אולי מעטים שמבינים בו כמוני, והוא היה בתוך שניות אומר לי אם יש עניין או אין עניין. היכולת שלו לנתח אייטס תקשורתית ולהבין אם יש בו עניין ציבורי היא בעצם לב לבו של המקצוע... טלוויזיה זה ג'ונגל שבו שורדים רק בעלי החושים המחודדים. רייטינג זה כמו מולך שאתה משליך לו קורבנות, והוא כל הזמן בולע, מגרגר, משמיע המיה של נחת, ואומר: עוד ועוד. רפי בא משדה הקרב הזה".

ובמי שמלמד תקשורת, אתה סבור שהיכולת לזהות מה מעניין את הציבור ומה יביא רייטינג היא התכונה המרכזית שנדרשת מעורך? אוהו, אתה מאלה.

עיתונאים רבים תהו בתקופה האחרונה מה באמת נדרש מעורך של עיתון גדול. לפי דעה רווחת, כשם שהיועץ המשפטי לממשלה צריך להיות "משפטאי מובהק", כך גם עורך של עיתון גדול נדרש להיות "עורך מובהק" – אדם שצבר ניסיון רב בעיתונות המודפסת, ונתפס כסמכות מקצועית בעיני הכפופים לו. שנית, עורך הוא גם מנהל, וארגון שמעסיק מאות עובדים כמו "ידיעות אחרונות" זקוק למנהל מוכשר. שלישית, עורך ראשי מוכרח להיות, מטבע הדברים, מישהו שהמו"ל יכול לסמוך עליו. יש הטוענים שעורך ראשי צריך להיות בעל תכונות נוספות, למשל להיות אדם נקי מרעב או איש ספר וחזון, אבל ודאי לא כל העורכים המכהנים יצליחו לעמוד בתנאים המחמירים הללו.

רפי גינת הוא אמנם, בניגוד לדברי חלק מהמקטרגים עליו, עיתונאי בעל הישגים; אבל הוא איננו עורך מובהק, והוא לא רכש מוניטין מובהקים כמנהל מוכשר (אף שהיה, לתקופות קצרות, מנהל מחלקת הבידור בערוץ 1 ועורך "העולם הזה"). הוא איש אמונה של משפחת מוזס, אבל זה ודאי אינו יכול להיות ההסבר היחיד לכך שארגון מוזס רוצה בו לתפקיד עורך "ידיעות אחרונות".

יש אנשי תקשורת בכירים שטענו בלהט כי מועמדות גינת אינה אלא קונספירציה. "זו הרי בדיחה", אמר עיתונאי בכיר ב"ידיעות אחרונות". "רפי גינת לא יכול להיות עורך עיתון ולא יהיה עורך עיתון. איך הוא יכול להיות עורך עיתון שיש בו מדורים שהם לא חומסים וקוליפורמים? הוא משתף פעולה עם נוני באיזו קומבינה, ומה הקומבינה – אף אחד עוד לא יודע". היו שטענו שה"קומבינה" נועדה להראות לוורדי את הדלת וליצור "ספיין" שיכשיר את מינויו של מוזס עצמו לעורך; גינת, לפי התיאוריה

הזו, יוצא נשכר מהצגתו כמועמד לתפקיד הרם, וגם מקדם את סיכווייה של "רשת" לזכות במכרו. חסידי התיאוריה הזו אומרים, בין היתר, כי האפשרות שגינת "יחלטר כעורך 'ידיעות אחרונות' בשעה שהוא ממשיך לעבוד בטלוויזיה" היא אבסורד גלוי, שלא ייתכן כי נשקל ברצינות. רבים אחרים מחייכים בסלחנות כלפי טענות הקונספירציה ומנסים להבין את שיקולי המינוי והשלכותיו. "ידיעות אחרונות" נחשב בתעשיית התקשורת לעיתון במשבר, הסובל מירידה בתפוצה וברווחיות, מכשלים ניהוליים, מיחסי אנוש גרועים, מניצול לא יעיל של כוח אדם ומיצירתיות דועכת; יש הסבורים שמוזס פשוט ביקש ומצא בגינת דמות של מנהל סמכותי ופופולרי, שיזריק דם חדש לעורקו המסתיידים של העיתון.

יש עיתונאים הטוענים שמתחולל שינוי בתפיסת תפקיד העורך, והוא נופל קורבן לתרבות הסגידה לטלוויזיה ששפתה בחברה הישראלית. אם "עד היום היה מקובל שהעורך הוא מפעיל מרינוטות בלתי נראה", כרבריו של איש תקשורת בכיר, הרי מעתה יופיעו עורכים שהם "טאלנטים" טלוויזיוניים, המבינים את תרבות הרייטינג ומשמשים כפנים הפומביות של העיתון.

שאלה מרכזית בהקשר זה היא כיצד יכול וצריך "ידיעות אחרונות" להתמודד עם הירידה הכלל-עולמית בקריאת עיתונים ועליית השימוש באינטרנט. בעידן ורדי הלך והשתלט סגנון הדימויים על תרבות הרפוס: "ידיעות אחרונות" חיקה את הטלוויזיה עם כותרות סנסציוניות, תמונות דומיננטיות, טקסטים קצרים ופנייה לרגש. המציאות הישראלית, שמספקת הרבה חדשות "קשות", אפשרה ליצור מודל ייחודי של צהובון-חדשות, שמגיש תכנים חדשותיים בסגנון צהוב ומשתמש בחומרי המציאות הקשה כדי לייצר דרמה וסנסציה. בשנתיים האחרונות, בעידודם של עורכים צעירים יותר, אפשר היה להבחין בהעמקת הקו הצהובוני: כעת לא רק הסגנון, אלא גם חלק מהתכנים של עמודי החדשות עוסקים בחומרים של צהובון קלאסי, כלומר ברכילות מעולם הבידור הישראלי. השאלה שעומדת בפני "ידיעות אחרונות", ובפני עולם העיתונות הישראלי, היא אם צריך יותר מזה או פחות מזה.

יש ב"ידיעות אחרונות" בכירים הסבורים כי הסגידה לעולם הטלוויזיה והבידור פשטה את הרגל, והעיתון צריך לחזור לערכים העיתונאיים הישנים ולהבריל את עצמו מכלי התקשורת האלקטרוניים. בהקשר זה יש המציעים יותר תחקירים, פרשנות ועומק. בעלי דעה אחרים סבורים שהעיתון צריך להציע יותר מוספים של תרבות, בריאות, איכות סביבה וחיים, ושאר תחומים שנוגעים לחיי היומיום והופכים את הקוראים לחלק מקהילה של בעלי עניין. מבין שלושת העיתונים הגדולים, "ידיעות אחרונות" היה בשנים האחרונות המפגר ביותר בהתפתחות לעבר כיוונים כאלה.

כמה אנשי תקשורת בכירים למדים מהצעת תפקיד העורך לגינת כי התשובה של מוזס לדילמות הללו היא להפוך את "ידיעות אחרונות" לעיתון פשטני, צעקני ופופוליסטי עוד יותר מכפי שהוא כיום. מינויו של יואל אסתרון, המזוהה עם האליטיזם של "הארץ", לעורך המשנה של העיתון, עשוי לסייג את הפרשנות הזו.

מה שברור הוא שאיש המפתח בסיפור היה וימשיך להיות ארגון מוזס. אחרי שסיים ביולי את הליך הבוררות המפרך עם גרושתו מיכל, סביר להניח שיגביר את רמת המעורבות בעיתון – שלא היתה מבוססת גם בימי ורדי. בין שימנה עורך, ובין שישאיר את לשכתו של ורדי ריקה ויחזיק בסמכויות, רבים מעריכים שמעתה ייצוק מוזס תוכן רב יותר לתואר "העורך האחראי" שהוא נושא בו.

קשה לדעת לאן יוביל מוזס את "ידיעות אחרונות", משום שהוא אינו נוהג לחלוק את מחשבותיו ותוכניותיו. מעניין ואף ראוי להבין מהי השקפת עולמו, משום שנודעת, ועוד תיודע לה, השפעה רבה על עיצוב דמותו של עולם העיתונות הישראלי. אפשר להעריך בזהירות שמי שפעל בעקביות לסכל את פרסומם של תחקירים רגישים במוסף "7 ימים", לא יטפח את העיתונות החוקרת. מעבר לזה לא נותר אלא לחכות ולראות מה מתכנן העורך האחראי המתנהג כאיש מסתורין. בעת הורדת גיליון זה לדפוס, עדיין המתינו להתפוררות הערפל בממלכת "ידיעות אחרונות". ■

עין בלואיד

כך חולפת תהילת העולם. היו ימים שבהם ה"טיימס" של לונדון היה החשוב בעיתוני תבל. אלה היו ימי האימפריה שהשמש לא שקעה בה לעולם. במועדונים האקסקלוסיביים בלונדון התרווחו ג'נטלמנים בחליפות שלושה חלקים על כורסאות עור כבוד וקראו את הדיווחים המפורטים מדיוני הפרלמנט ומן הבורסה, ובבתים קולוניאליים בקצווי האימפריה ציפו גנרלים, מושלים ופקידי הממשל לספינות ולרכבות שיביאו אליהם את לונדון בדפוס צפוף, בין דפי ה"טיימס".

כינו אותו "הרועם", וקולו אכן הדהר מקצה העולם ועד קצהו. עורכיו באו ויצאו בכל לשכה מיניסטריאלית, כתביו פרצו נתיבים חדשים לעיתונות כשיצאו ראשונים לשליחויות סיקור בחו"ל, ועיצבו את תפקיד הכתב הצבאי, המרווח היישר משדות הקרב.

המאה ה-19 היתה תור הזהב של ה"טיימס" הלונדוני. במאה העשרים עתיד היה ה"ניו-יורק טיימס" ליטול ממנו את הבכורה העולמית, וההמונים כבריטניה העדיפו עיתונים אחרים, פופולריים ועסיסיים ממנו, אך בחברה המעמדית הבריטית הוא נותר מעוון של הממסד הפוליטי והכלכלי, עם קו שמרני מסורתי. מראהו תאם את תוכנו: העמודים הגדולים, בפורמט שבריטניה העניק לו את הכינוי ברודשיט – יריעה רחבה כותרות קטנות, שפע טקסט צפוף.

לפני כחודשיים נפל דבר: ה"טיימס" החליף סופית את הפורמט שלו, והחל מ-1 בנובמבר הוא משווק בעמודים קטנים, במתכונת טבלואיד. למי שאינו מצוי בעולם העיתונות הבריטי התוסס נראה השינוי כמהלך טכני-גרפי בלבד, אבל במציאות הלונדונית סופו של ה"טיימס" כברודשיט הוא מהפכה של ממש.

זו לא הפעם הראשונה שבה נאלץ העיתון – שהחל לצאת בשנת 1785 בשם "דיילי יוניברסל רג'יסטר", ושלוש שנים אחר-כך שונה שמו ל"טיימס" – להתגבר על שמרנותו הטבעית ולהתאים עצמו למציאות. בשנות השישים, כשהחיפושיות, טוויגי ו"שיער" התסיסו את לונדון ועוררו אותה מאפרוריותה, נדרש אפילו ה"טיימס" להסיק מסקנות. בשנת 1966 חדל העיתון מנהגו המסורתי לצופף את עמודו הראשון במודעות-לוח, לא

בחדשות – נוהג שהעיתון חרג ממנו רק לעתים נדירות, למשל בימים דרמטיים במיוחד בשתי מלחמות העולם. "חלפו עברו הימים שיכולנו להסתפק בפנייה אל העילית המצומצמת של בריטניה", נאנח אז סר ויליאם היילי, שהיה עורך ה"טיימס" בשנות החמישים והשישים, בהסבירו את החלפת העמוד הראשון המיושן.

ב-1981 רכש את העיתון איל העיתונות האוסטרלי רופרט מרדוק. בכיסו של מרדוק היו אז כמה יומונים בריטיים, כולל ה"סאן", שנרכש על-ידו ב-1969, עיתון שפנה אז בעיקר לבני המעמד הבינוני, והתקשה לעמוד בתחרות עם יריביו בשוק. האנשים של מרדוק ערכו מחקר שוק מדויק וזיהו את פלח השוק התחתון ביותר, בני מעמד העובדים הנמוך, כיעד מועדף להסתערות. הם הכינו קוקטייל פופולרי שנועד לענות על צורכי קהל הקוראים הזה: שפע רכילות על משפחת המלוכה, שפע, בידור והרבה ספורט. וגם "נערת עמוד 3" חשופת החזה, שהפכה מאז למותג מוכר כמו הפאב ומשמר המלכה. התכנון היה מוצלח יותר משניתן היה לצפות: תוך שנים אחדות היה הטבלואיד "סאן" לנפוץ בעיתוני בריטניה, עם יותר מחמישה מיליון עותקים ביום.

אבל מרדוק לא הסתפק בקצה התחתון של השוק והניח את ידו גם על הצמרת. ה"טיימס" אולי לא הכניס לו כסף כמו ה"סאן", אבל העניק לו מעמד ויוקרה. כבר אז, כאשר ביקשו העורכים עוד תקציב לקידום העיתון, השיב להם: "תהפכו לטבלואיד ותראו כמה כסף יהיה לכם". העורכים הצטמררו. במערכת המושגים של האליטה הבריטית, טבלואיד היא מילת גנאי: עיתון סנסציוני, צעקני, זול, צהובון.

חודשים אחדים לפני שיצא לאור הגיליון הראשון של ה"אינדיפנדנט", ניהלו מייסדיו דיון אחרון בשאלה מה יהיה גודל עמודיו של העיתון החדש. פורמט קטן יחסית, הם ידעו היטב, הוא נוח וידידותי לקוראים. קל לעבור במהירות על עמודיו, ובמיוחד לפרוש אותו על שולחן ארוחת הבוקר או לקרוא בו תוך נסיעה ברכבת התחתית. אבל למרות הפיתוי הגדול היה ברור להם כי הם

רפי מן

קומפקט, לא טבלואיד

אינם יכולים לבחור לעצמם בפורמט כזה: הם ביקשו להשיק עיתון רציני, מוצר לאנשים חושבים, וטבלואיד הוא בדיוק ההפך מזה.

במקור, טבלואיד היה מונח טכני, שנגע רק לממדיו של עמוד העיתון. אבל במרוצת השנים הוא הפך למונח של תוכן ומהות, עיתון שעולם התוכן שלו שקוע בעיקר בפלילים, מין, דרמות אנושיות, ספורט וריכלות. "עיתוני איכות", לעומת זאת, העוסקים בכובד ראש בפוליטיקה ובכלכלה, בענייני חוץ ובתרבות, הם לעולם רחבי יריעה. וכך יצא ה"אינדיפנדנט" לאור באוקטובר 1986: יומון רציני, עם דגש על דיווח ופרשנות איכותיים, וגם תצלומים מרשימים שנפרשו על פני העמודים הגדולים.

לא עוד: בשנים הראשונות נחל ה"אינדיפנדנט" הצלחה. הוא זכה להערכה מקצועית – וב־1989 הגיעה תפוצתו לכ־400,000 עותקים ביום. אבל מאז נמצא העיתון בנסיגה. המתחרים כבר חזו כיצד מצטרף ה"אינדיפנדנט" לשורה ארוכה של עיתונים שלא הצליחו לשרוד ונעלמו מן הדוכנים.

על רקע התחזיות הפסימיות הללו ביצע ה"אינדיפנדנט" בספטמבר 2003 מהלך דרמטי במושגים בריטיים: לצד מהדורת הברודשיט הרגילה הוא החל לפרסם גם מהדורת טבלואיד. התכנים היו דומים, כמעט זהים, אבל הפורמט שונה. הוא הותיר בידי הקוראים את הבחירה: מי שהורגל בברודשיט המשיך להתמודד עם העמודים הגדולים. אחרים קיבלו הכלאה – עיתון איכות בלבוש טבלואירי.

ה"אינדיפנדנט" פילס את הדרך, וחודשים ספורים אחר־כך, בנובמבר 2003, ביצע ה"טיימס" מהלך זהה. אלא שהפעם לא היה מדובר בינוקא בן 17, אלא בוותיק בעיתוני בריטניה, הנושא על כתפיו מסורת של 218 שנות הופעה. כדי לרכך את המהפך טבע ה"טיימס" מונח חדש לגודלו של העיתון: לא טבלואיד חלילה, אלא "קומפקט". אנחנו רק נראים בגודל של טבלואיד, הסביר לקוראיו העורך, רוברט תומסון, אבל מדובר בעיתון שונה מאוד מאור מהטבלואיד הממוצע.

המהלך של ה"אינדיפנדנט" הקל מאוד על מדרוק. לא הייתי מעז לעשות את זה ראשון, אמר. היו קוטלים אותי שאני מבזה את ה"טיימס".

במשך חודשים אחרים הציגו ה"אינדיפנדנט" וה"טיימס" שתי מהדורות זו לצד זו, ברודשיט וטבלואיד. אחר־כך הלכו צעד נוסף, ובאזורים מסוימים בבריטניה הפיץ ה"טיימס" רק את מהדורת הטבלואיד. השורה התחתונה הסתמנה במהירות: תפוצת שני העיתונים עלתה, נתון שבלט במיוחד בעירן שבו תפוצת מרבית העיתונים בבריטניה צונחת בהתמדה. ה"אינדיפנדנט" הגדיל את תפוצתו בשנה האחרונה ב־21 אחוזים, והגיע ל־266,000 עותקים ביום בממוצע. ה"טיימס" הוסיף לעצמו פחות, רק 4.5 אחוזים, ותפוצתו באוקטובר האחרון הגיעה ל־656,500 עותקים (לשם השוואה: ה"סאן" מכר בתקופה זו כ־3.3 מיליון עותקים ביום).

ה"אינדיפנדנט" השלים את המהלך כבר במאי 2004, כשחיסל את מהדורת הברודשיט ונותר כטבלואיד בלבד. ה"טיימס" בהן שוב את הנתונים. בראשית אוקטובר האחרון הורה

מדרוק בהשאי להיערך לרגע המכריע: פרידה סופית מהברודשיט הקלאסי. בתוך שבועות ספורים גובשה אסטרטגיית המעבר והוכן קמפיין פרסום בטלוויזיה. במערכת ה"טיימס" הוקם חמ"ל עם "קו חם" כדי להרגיע קוראים נרגזים, ברגע שיגלו שהברודשיט נעלם. ב־1 בנובמבר, היום הראשון שבו הופיע ה"קומפקט טיימס", ובימים שבאו אחריו, היה רק טפטוף קטן יחסית של טלפונים וביטולי מנויים, רק כעשירית ממספר הפונים שהמערכת ציפתה לתגובותיהם הזועמות.

בין הקוראים שסירבו לסלוח היו גם בני הזוג שיילה ופיליפ מאייר, ששיגרו מכתב למערכת ה"גרדיאן", העיתון שאליו ערקו לאחר בגידת ה"טיימס", ומצאו בו לדבריהם תחליף ראוי ואינטליגנטי לעיתונם הישן שנמוג. "האמת היא פשוטה", הטיחו ב"טיימס", "הקומפקט איננו אלא טבלואיד, ולפורמט יש משמעות. המדיום הוא המסר". אחרים רתחו על כך שהתשבץ המסורתי של ה"טיימס" הועתק מן העמוד האחרון לטובת מדור הספורט, ועל כך שהחלקים הנפרדים לכלכלה ולספורט אוחזו לתוך חוברת אחת עם החדשות ויתר המדורים. אבל רוב הקוראים הסתגלו כנראה לשינוי, ואליהם הצטרפו קוראים חדשים.

בראיונות באמצעי תקשורת אחרים שב והסביר העורך תומסון את המהלך ככלתי נמנע, בעיקר נוכח החדירה העמוקה של האינטרנט. הקומפקט מתאים יותר מהברודשיט, טען, לאנשים המורגלים לגלוש ברשת. המסר המרכזי שלו חזר שוב ושוב: אל תטעו לחשוב שאנחנו טבלואיד, נעשה הכל כדי לשמור על התכנים האיכותיים, לא להיסחף במורד השוק.

מדרוק ועורריו מרוצים מן המהלך, אם כי נותרו עוד כמה סוגיות בלתי פתורות. הראשונה שבהן נוגעת ליכולת לשמר את האיכות והמעמד בפורמט החדש. ה"טיימס" מנסה לשמור על עמוד ראשון מגוון, עם הפניות למספר ידיעות, כראוי לעיתון איכות. טבלואידים מעדיפים שער פוסטרי, עם כותרת קצרה, שנונה, אחת וצילום גדול. השנייה – היחסים עם המפרסמים, הדורשים תחשיב מחודש של מחירי הפרסום. לטענתם, אין הצדקה לגבות על מודעת עמוד שלם בטבלואיד אותו מחיר ששולם עבור עמוד ברודשיט. אנשי ה"טיימס" מנסים לשכנע אותם שהאפקטיביות של הפרסום רק תגדל, כאשר צעירים ונשים חובבי קומפקט יורמו דם חדש לקהל הקוראים המסורתי. ■

עם התכונות הפורמט של
ה"טיימס" הלונדוני, תוהים
עיתונאים ומומחים אם הגודל,
בסופו של דבר, כן קובע

המקומונים מתנהלים באקלים של קשיים כלכליים גדלים והולכים, המגיעים עד כדי הרהור אם המוצר הזה עדיין מתאים לתקופה

משוב מקומוני

העומדים לרשותם והציפיות הפיננסיות התלויות בהם. לידתם כוורע כלכלית מכניסה מציבה בפניהם דרישה מתמדת לספק את הסחורה.

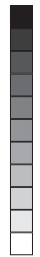
קשה עד בלתי אפשרי לחלץ מהנהלות המקומונים קביעה ברורה לגבי הצלחתה של המתכונת הזו באווירה של מיתון מתמשך – אף גוף מסחרי לא אוהב לנרדב למתחרים נתונים על ביצועיו הכלכליים – אבל אפשר לקבל מושג כללי. בכתבה שפורסמה ב"גלובס" בראשית השנה שעברה ("התקשורת אשמה", 29.1) חושף יוסי ורשבסקי, המנכ"ל היוצא של רשת מקומוני שוקן (ומנכ"ל "הארץ" בהווה), מעט מהמציאות הכלכלית שבה פועלים הגופים שהיו תחת ניהולו בתשע השנים האחרונות. "השנה, חמישה עיתונים מתוך ה־16 יפסידו, אבל לא הפסדים משמעותיים", הוא גילה. "כדי להציע פריסה ארצית אני חייב את כל ה־16, ולכן אי־אפשר לסגור גם יחידה מפסידה". כמי שאמונים על ההצלחה המסחרית של המקומונים, נאלצים פעמים רבות המנהלים להכריע בין גידול בהכנסות לעמידה באמות־מידה של יושרה מקצועית. "פרסומאי גדול בא אלי והציע 'עכבר חומס'", מספר ורשבסקי ל"גלובס". "אמרתי, מצוין. אביא חומסים מהגליל וכדומה. אבל הוא הסביר לי שהם רוצים שכל העכבר יהיה של חברה אחת. אמרתי שאנחנו לא עושים כאלה דברים, אלא אם זה מוגדר כמוסף פרסומי. אני מקבל הרבה הצעות כאלה. אני לא יפה נפש וזה מדרג לנו הרבה פעמים. לצערי, הגבול נפרץ בחלק מהעיתונים. אבל זה יהיה חמור מאוד אם לקוחות מסחריים יתחילו לקנות תכנים".

גם ב"זמן מעריב", רשת מקומונים צעירה ובעלת שאיפות צנועות יותר, מורגשים הלחצים התקציביים. "זמן מעריב" היא אמנם רשת המקומונים היחידה שרשמה השנה עלייה בחשיפה, ולאחרונה אף פתחו שם מקומוני חדש, "זמן מודיעין", אך מערך המקומונים הארצי אינו נכס כלכלי מובהק, ונדמה שמהלכי ההתרחבות שנעשים שם נובעים בעיקר מהרצון לחזק את עיתון האם. "הרשת מחזיקה את עצמה", אומר רן גיומן, מנכ"ל "זמן מעריב". "היא חיה ומתנהלת; היא לא נטל, אבל לצערי

י א י ר ל ו י

סייד קשוע הוא מבקר המסעדות של המקומוני "כל העיר" הירושלמי. לפני כמה שבועות הזמין את מנהל העיתון שלו למסעדה שבה ביקר במסגרת תפקידו. "כמו כל פגישה של עובד עם מנהל, גם זו נפתחת בסקירה של המצב הכלכלי והקיצוצים", מדרוח קשוע ("מדור פרסומי", 3.12). המנהל מבקש להעלות בפני קשוע נקודה עדינה: "אמנם יש הפרדה מלאה בין הנהלת העיתון למערכת, וכך זה תמיד יהיה, אבל אני חייב לדעת שאני גורם נזקים לעיתון ושרבים מבעלי המסעדות מפסיקים לפרסם מודעות. 'השם שלך עולה בכל ישיבת מפרסמים ביום ראשון בבוקר', אומר המנהל ומספר לי שיש כמה מפרסמים שממש שונאים אותי". קשוע ממדה, בעטו המושחז, להתאים את עצמו לרוח החדשה: את דעתו על המנות שמוגשות לו הוא מסכם בלקוניות במלים "נהניתי" או "לא נהניתי", כמצוות המנהל.

הפתיל הכלכלי הקצר שמחבר את העיתונאי למושא הסיקור שלו – על הפוטנציאל המסרס הטמון בסיטואציה – הוא סכנה קבועה המלווה את העיתונות המקומית, אבל בתקופה האחרונה היא נוכחת במיוחד. על רקע הקשיים הכלכליים שבהם נמצאים העיתונים הללו, כל שריפת גשרים עם מפרסם עלולה להיות כואבת. הרומנטיקנים יעדיפו אולי לראות במקומונים פרויקט שנוגד מעמדה אידיאולוגית של חזיון הקהילות המוניציפליות, אבל האמת היא כנראה פרוזאית בהרבה: העיתונים הללו הם בראש ובראשונה מיוזמים כלכליים, שנועדו להעשיר את קופתה של הרשת הארצית בכספי המפרסמים המקומיים. דפוס התפתחותם – מפורמט של לוח מודעות מודפס, שאליו הצטרפו בהדרגה שירותי תוכן על הנעשה בעיר, ועד התגבשותו של גוף עיתונאי עצמאי, המדווח ומבקר – מלמד על האיוון העדין הנדרש בסביבת העבודה שלהם. מלכתחילה חשופים המקומונים ביתר שאת להשפעות כלכליות על עבודתם, בשל המשאבים הזעומים

איור: בתיה קולטון

חשבון מקומי

היא גם לא בוננזה. אם יש לנו עקומה מסוימת של גידול, זה רק מפני שאנחנו אנדררוג ויש לנו לאן לטפס: הפריסה שלנו מצומצמת יותר, ואנחנו פחות ותיקים. בניגוד לרשתות האחרות, אנחנו גם לא נולדנו בתקופות של שגשוג, ולכן מלכתחילה אנחנו מאוד זהירים לגבי ההוצאות שלנו, הוא ממשך. "אם בתוך כל זה אנחנו יודעים לייצר תכנים חדשים שמכניסים כסף – מוספים, מדריכי בילוי וכדומה – אני יכול להסתכל קדימה באופטימיות זהירה".

אנשי התוכן של "זמן מעריב" פועלים במערכת שמודעת יפה למספרים שמאחורי המלים. "חלק מהאדיאולוגיה של מקומוני 'זמן מעריב' היא שהרשת צריכה להיות עסק רווחי", אומר יואב צור, העורך הראשי של הרשת. "יש לחץ מהצד שאמון על ההתנהלות הכלכלית, אבל בעיני זה לחץ נכון. הם לא רוצים לעבוד ולהפסיד כסף. אנחנו, בצד התוכן, מבינים שעלינו לצמצם בהוצאות ולוותר לפעמים על עמודי תוכן, ובצד הניהולי מבינים שצריך לשמור על רמה אטרקטיבית של המוצר. אין ספק שאנחנו מצמצמים, אבל אנחנו משתדלים שהפגיעה בקורא תהיה מינימלית. פה ושם מדורים נפגעים, אבל אלה התוספות, זה לא מה שקובע מי קורא או לא קורא את העיתון. מה שחשוב זה המנה העיקרית – התחקירים והסיפורים הגדולים".

מי שיש לו גב כלכלי חזק נהנה מאורך נשימה גדול יותר וצובר נקודות על חשבון המתחרים החלשים יותר. אין זאת אומרת שגם הוא אינו נתקל בקשיים כלכליים. "כרשת יציבה, יש לנו יכולות ייצור שהן יתרון בתחרות שאנחנו משתתפים בה", אומר בכיר בהנהלת "ידיעות תקשורת". "מתחרה קטן ופרטי באשקלון, נניח, מושפע אוטומטית מהשוק המיתוני שמסביב ויכולות הייצור שלו נפגעות: עלייה במחירי הנייר וירידה בנפח הפרסום מורגשים מיד. לנו יש התמיכה של גורם הדפוס הכי משמעותי בארץ". וכשהדגים הקטנים יותר נעלמים מהבריכה, הקרפיונים השמנים משגשים. "למעשה, ההוצאות הטובות יחסית של 'ידיעות תקשורת' הפתיעו אותנו, בהתחשב בשוק המיתוני", אומרים בהנהלת הרשת. "אחת הסיבות לכך היא שברגע שכמות הכסף שמפרסמים משקיעים בשוק הזה קטנה, הם בוחרים יותר בקפידה את מדיום הפרסום. אם פעם מפרסם היה מכסה את השוק המקומי כולו, היום הוא יפרסם במקומון אחד או שניים. במקרה כזה, יותר מפרסמים יבחרו בנו, כשעיקר התחרות היא בינינו ובין רשת שוקן".

ואיך מושכים מפרסמים בתחרות הזו?

יש עלייה במספר של מוספיינושא בשנים האחרונות, מוספים שמהווים עוד נישא פרסומית ממוקדת יותר. זה תחום שמתאים את עצמו כל הזמן. ברשת שוקן מרגישים היטב את המתחרים נושפים בעורפם. בכירים בהנהלת הרשת מודים שבתנאים כאלה, פשרות הן כורח המציאות ומערך המקומונים לא יכול להרשות לעצמו להחזיק בסטנדרטים העיתונאיים שעיתון־האם מתהדר בהם. "השוק רווי,

צפוף", נאנחים שם. "רק בכרמיאל, שבה 12-14 אלף בתי אב, מתגלגלים שישעשעו מקומונים. למרות שאף גורם משמעותי לא נכנס ושינה את פני השוק, כמו שעשו הטלוויזיה והאינטרנט לעיתונות הארצית, כאן נכנסו הרבה גופים קטנים ויצרו תחרות עזה. בשוק שבו פועלים 500 מתחרים, מקומון צריך לתת לקוראים את מה שהם רוצים", אומרים בשוקן. "מקומוני

הרשת לא יכולים לפנות בלעדית לנישה המצומצמת יותר של 'הארץ' וגם אין להם המשאבים הדרושים, לו רצו בכך. קשה לבסס בידול איכותי כשהקורא חשוף לכל־כך הרבה תחליפים, בייחוד כשכתבים ועורכים עוברים בעצמם כל הזמן מעיתון לעיתון. אולי צריך לעשות הערכה מחודשת של הקונספציה הזאת – להבין למי פונה המקומוני, באילו תכנים הוא אמור להתמקד".

ערן נוימן לא רואה צורך לחזור לשולחן השרטוטים. מנכ"ל "זמן מעריב" מאמין במתכונת הנוכחית ובפוטנציאל ההתפתחות שלה. "יש למקומונים זכות קיום", הוא אומר. "בעזרת מהלכים כלכליים נכונים, אפשר להרים את הראש מעל המים ואפילו לשחות. אני לא שותף לתמונה הפסימית הזו. מעצם היותנו רשת צעירה, יש עוד מהלכים שטרם ביצענו ואני מאמין שהם ייקחו אותנו למעלה".

אבל בשאתה רואה לאן הגיעו המתחרים שלך – שכבר ביצעו מהלכי התרחבות משלהם – אולי יש מקום להפקת לקחים. אולי, למשל, צריך לשקול לשנות את הפריסה הארצית?

יכול להיות שצריך לעבור לקראת ריכוזיות גבוהה יותר, לשקול חיבור ריות גיאוגרפית בין המקומונים בחלק מהערים. אבל אנחנו לא חושבים על זה כרגע. אנחנו פועלים במסגרת הנוכחית, שלדעתי מוקדם להספיד אותה. ברשת "ידיעות תקשורת" חושבים בכיוון ההפוך. שם סבורים שהעתיד של המקומונים נמצא בפיצול ומיקוד הפריסה הארצית, ולא באיחוד העיתונים. "שאלת הרלבנטיות של המקומונים לא קיימת", אומר בכיר בהנהלת הרשת. "אנשים מתעניינים מאוד במה שקורה בבית־הספר שבו הילד שלהם לומד – לפעמים אפילו יותר מבאירועים הלאומיים – ואין לזה מענה אחר בשוק מלבד המקומונים".

ומה קורה בשזה לא מצדיק את עצמו מבחינה כלכלית? למה לרשת להחזיק יחידה מפסידה?

שיקולים כלכליים מאלצים לפעמים לחבר יחד מערכות של מקומונים שונים, אבל צריך לשאוף דווקא לרזולוציה גבוהה יותר. היה לנו מקומוני, "איילון", שהופץ ברמלה, לוד, מודיעין, מכבים, רעות ושוהם. בשלב מסוים הבנו שאי־אפשר לפנות לכל התושבים האלה באותה שפה, ופיצלנו אותו. בפועל יש בארץ 20-25 מדינות שונות, ומה שמעניין אנשים בעפולה לא נוגע למי שגר בקריית־שמונה – שלא לדבר על ההבדלים בין המרכז לפרפריה".

אין ספק שהקיצוצים הכואבים ביותר מורגשים במקומונים הגדולים של רשת שוקן. התקציבים של שלושת המקומונים הגדולים ברשת, שהיו גבוהים פי כמה מאלה של המתחרים, נמצאים היום באותה ליגה פיננסית. הערכות

מדברות על קיצוץ של למעלה מ־40% בתקציבו של "העיר" על פני שבע שנים – מ־750 אלף שקל לשנה ב־1997 לפחות מ־450 אלף שקל השנה. באותו פרק זמן הצטמצם תקציב "כל העיר" מ־500 אלף שקל בערך לשנה למעט פחות מ־350 אלף, ו"כלבו" החיפאי נאלץ להסתפק בכ־180 אלף שקל במקום כ־300 אלף שקל לשנה שהורגל בהם. את תוצאותיה

של ההסתגלות למציאות המשתנה לא קשה לזהות: נפח התוכן של העיתונים מצטמצם, מוספי תרבות וספורט, שהיו בעבר נפרדים, שולבו לתוך העיתון, נעשה שימוש הולך וגובר בסינדיקציה בין המקומונים, ומספר העובדים במערכות מצטמק. "התקציב שלי לעבודה שוטפת הולך וקטן כל הזמן", מתלונן עורך באחד המקומונים המרכזיים של שוקן. "דוב הכותבים בעיתון עושים

ערן נוימן, מנכ"ל "זמן מעריב": הרשת מחזיקה

את עצמה, היא חיה ומתנהלת; היא לא נטל,

אבל לצערי היא גם לא בוננזה

במקומונים. "זוהי בעיה קשה של המקומונים", הוא מודה. "טענות של קוראים שאין מה לקרוא במקומונים, הם מלאים בפרסומות". אך בעיניו (המוטות, יש לזכור), התופעה ניכרת בעיקר במקומוני רשת שוקן. "רוגמה אגרסיבית מדי, לטעמי, לפגיעה קשה נמצאת דווקא במקומוני שוקן, בעיקר בפריפריה, שמשלמים מחיר כבד מאוד על חשבון 'אחיהם' בתל-אביב, בירושלים ובחיפה", אומר צרפתי. "שיעור הפרסומות במקומוני שוקן בנתניה ובחדרה, למשל, מגיע ל-70 אחוז ומעלה. ומי סובל מזה? הקוראים, כמובן. לצערי, חוסר פרוד פורציה בין עמודי הפרסום לעמודי המערכת גורם לזילות המקומון בעיני הקורא", הוא ממשיך. "כסופו של דבר, אולי הפער הכלכלי בטווח הקצר מנצח, אבל מהר מאוד יגלו בשוקן שהקוראים מחפשים אלטרנטיבה שבה יש יותר 'בשר' ברמות כתבות וינדרו למתחרים".

אודי פרידמן, מנכ"ל רשת שוקן, מודה ביחסים שונים של עמודי פרסומות ותוכן במקומונים שלו, אך סבור שזה כורח המציאות. "אנחנו לא מולולים בקורא בשום עיר, ואין ניסיון לסבסד עיתונים מסוימים בהכנסות של עיתונים אחרים", הוא אומר בתגובה. "כל מערכת היא גוף תקציבי עצמאי, שמנסה לעשות מה שהוא יכול במגרש שלו. במקומות שבהם העיתונים נמכרים בנפרד וזוכים לתפוצה גבוהה, העיתון יכול להרשות לעצמו לפנות יותר עמודים לטובת התוכן. במקומות כמו חדרה, נתניה ופתח-תקווה, אחוז המודעות גבוה יותר כי העיתונים האלה מחולקים בחינם. אבל גם בערים האלה, זה לעולם לא מגיע ל-80%-70% - זה לא אפשרי מבחינה טכנית, גם אם היינו רוצים בכך".

יאר לוי הוא סטודנט לכלכלה ופילוסופיה באוניברסיטת תל-אביב

את זה מעניין ואהבה למקצוע, אבל לפעמים קשה לי למושך את האנשים שאני רוצה. לא מזמן רציתי שמישהי תכתוב קטע בנושא שהיה מאוד מתאים לתחום ההתמחות שלה. כשאמרתי לה שאוכל לשלם לה 200 שקל, היא סייבה. אחר-כך הצלחתי איכשהו להעלות את התשלום ל-300 שקל, אבל את הוצאות הנסיעה שלה כבר שילמתי מכיסי. זו לא התנהלות סבירה". כאשר אלה הסכומים שמצויים בקופת המערכת, אין מנוס מהתפשרות על הרמה

המקצועית של הכתבים. העורכים אף מתארים מלכוד כלכלי: המערכת חוסכת הרבה כסף בסעיף המשכורות הזעומות, אך משלמת על כך בריבוי תביעות דיבה שמושתות עליה כתוצאה מחוסר ניסיון של הכתבים שהיא מצליחה לגייס.

לפני כחודש וחצי התבצע גם מהלך של תחלופה כוללת בדרגי העריכה של מקומוני רשת שוקן בירושלים ובתל-

אביב. אם זו הפעם הראשונה שאתם שומעים על המהפכה השקטה הזאת, אין צורך לתהות כיצד חמק מעיניכם מהלך דרמטי שכזה: מה שהיה נתפס כרעידת אדמה מקצועית בעיתונים היומיים, מתקבל ברמה המוניציפלית בנינוחות מפותקת. רענון שורות מהסוג הזה התרחש כבר כמה פעמים בשנים האחרונות. מעבר לנסיבות של כל מקרה בנפרד, נדמה שיש גם כאן סימפטום של הצורך לתמרן במסגרת תקציבית לחוצה. למקומונים יש אורך נשימה מצומצם, ומי אחורי ההגה צריך להציב "קוסמים" שיוכלו לשמור על הרמה העיתונאית של הגופים האלה בתנאים קשים. "מרגישים בשוקן עלייה הולכת וגוברת בכוחם של המנהלים, על חשבון העורכים", מספר אחד העורכים ברשת. "המינויים הנוכחיים של חלק מהעורכים הם אנשים שקידם איש מנהלה - יוסי ורשבסקי - ולא איש תוכן. אלה אנשים חסרי חזון עיתונאי. ויש למהלכים האלה עוד הקשר כלכלי משמעותי", הוא מוסיף. "המצב הבעייתי מחייב להיפטר מאנשים שעולים הרבה כסף למערכת, ולהביא במקומם צעירים שמוכנים לעבוד תמורת פרוטות".

לפעמים, המצוקה התקציבית מולידה מקומונים רבי-מקומיים. מדובר ביצירי כלאיים מלאכותיים אולי מבחינה תוכנית - מה בדיוק מחבר את ענייניהן המוניציפליים של ראשון-לציון, בת-ים, חולון ונס-ציונה, למשל? - אך בעלי תפוצה גבוהה. "המקומונים בערים הגדולות רואים את עצמם כעיתונים לכל דבר ומפרסמים הרבה סיפורים עם נגיעה ארצית", אומר עורך של מקומון קטן כזה. "זמנם של המקומונים הקלאסיים קצוב, להערכתי הם החמיצו את מטרם וכבר לא מצדיקים את היותם מקומונים. כל אחד שם רוצה להיות עורך '7 ימים' או '7 לילות'. אתה יכול להגיד, למשל, ש'העיר' הוא מקומון? המקומונים בפריפריה ובקהילות הקטנות הם, לדעתי, הדור הבא. אצלנו כל אינץ' הוא מאה אחוז מקומי".

ואיך אתם מתמודדים עם הקשיים התקציביים?

אין לנו הרבה שומנים, ולכן אין במה לקצץ. אם אני עובר עם שישה כתבים בלבד, ברור שזה לא מצב אידיאלי, אבל זה מספיק כדי להוציא עיתון טוב. מה שקורה בעיתונים אחרים הוא בזבוז: לא באמת צריך מערכות מנופחות כאלה, ולא צריך לשלם להם משכורות מנופחות. בשביל מה צריך, למשל, מדור תרבות? מי שמתעניין בנושאים האלה יכול לקרוא את העיתון נים היומיים. למה מקומון צריך לכתוב על דיסק חדש שיוצא?

אלון צרפתי, עורך "זמן השרון" מבית "מעריב", מכיר את הטענות הנפוצות על אינפלציה באחוז מודעות הפרסום, הבאות על חשבון עמודי התוכן

עזאם חוזר הביתה. יש להניח שהתרגל כבר אל משפחתו, וגם אל המצב בכפרו, מע'אר, אל הפסקות החשמל והמים התכופות בגלל אי תשלום חובות, ואל המוני המובטלים הממלאים את הרחובות. בדרך להתפקדות לליכוד הוא יכול רק להתרפק עכשיו על 15 דקות התהילה שזכה להן לאחר שמונה שנות סיוט בכלא המצרי. אנחנו, הקוראים, המאזינים והצופים מן השורה, כבר מתקשים להיזכר בו. קיבלנו את מנת ההתרגשות ודמעות השמחה האמיתיות, בלי ספק, למראה האיש החוזר מהכלא ומשפחתו המאושרת, וחזרנו לעניינינו היומיומיים. ובכל זאת, העיסוק התקשורתי בסיפורו של עזאם עזאם מותיר עוד כמה עניינים הטעונים עיון נוסף. הכוונה לראיון שמכר לתוכנית "זה הזמן" של עמנואל רוזן בערוץ 10.

ראשיתו של הסיפור למחרת שובו של עזאם הביתה. בתום החגיגות והפוטר-אופים של הפוליטיקאים, ביקשו אמצעי התקשורת לראיין אותו ולשמוע את סיפורו. אחרי הכל, הם ליוו את האיש במשך שנות מאסרו, עמדו לרשותו ולרשות אחיו בכל פעם שהם רצו להתראיין ולהזכיר את קיומו, ללחוץ על הפוליטיקאים, וכך הלאה. אך הפעם הם הופנו אחר כבוד אל פרקליטו, וזה אמר שראיון כזה יתאפשר רק תמורת כסף. בניסיון לברר מי ומי בקונים, סיפרו נציגי רשות-השירות וערוץ 2 שהם אמרו, "לא תודה". נותר ערוץ 10. הדוברת שלו הכחישה כל קשר לעניין, מה שהותיר, לכאורה, את העיתונאים הגדולים. אך טבעם של עניינים כאלה, שהם לא יכולים להישאר זמן רב מדי בסוד. כעבור שעות אחדות, בערב, כבר הופיע הפרומו שבישר על הראיון הבלעדי הגדול עם עזאם עזאם בערוץ 10, שישודר כעבור יומיים.

עתה כבר לא היה קץ לספקולציות על גובה הסכום ומהלך המשאומתן. הוזכרו כמה עשרות אלפי דולרים, והוזכרה "רוני הפקות", בבעלותו של שי נשר, המפיקה את תוכניתו של עמנואל רוזן (וגם את תוכניתו של נסים משעל ב"דשת", שוויתרה על התענוג). זה מסביר מדוע אמרה דוברת ערוץ 10 שהם לא מעורבים בעניין. על הנייר. התברר שאת הכסף – דובר על ארבעים אלף דולר – לא שילמה חברת "רוני הפקות" עצמה, אלא חברת טלפונים סלולריים, שביקשה להבטיח שהראיון ישודר גם בטלפונים שלה, במסגרת מאמציה להרחיב את תחום התוכן שלה. בכתבה ששודרה באותו ערב בהדשות נראה עזאם עזאם מתבונן במכשיר סלולרי, והכתב, שלומי אלדר, אמר שאחד הדברים שהוא יצטרך להתרגל אליהם יהיה השינויים בטלפונים הסלולריים. קשה לחשוד בשלומי אלדר שהוא מפעיל שיקולים מסחריים במהלך הכנת כתבה. הוא אכן כתב מצוין. אבל אין לאנשי חדשות 10 אל מי לבוא בטענות אלא אל עצמם: מי שמערב גורמים מסחריים בהפקת אקטואליה, שלא יתפלא שמתעוררים חשדות שכאלה. הפגיעה באמינות היא דבר שקשה לכמת אותו וקשה להצביע עליו בכל נקודה ונקודה בתהליך הסחף הזה.

שי נשר לא רצה להגיב והעביר את הפונים אליו אל עמנואל רוזן. רוזן הפנה אותם אל הבוסים שלו בערוץ 10, ואלה אמרו שזה בכלל לא עסקם, כי מדובר בתוכנית פרטית, המופקת בידי גורם חיצוני. עמנואל רוזן אכן משמש פרשן פוליטי בהדשות 10, אך פרט לכך גם עובד בחברת הפקה פרטית. מין צירוף מקרים שכזה. גם בתוך ערוץ 10 עצמו נשמעה ביקורת על הכוונה לשר את הראיון ולשלם עבורו. מוטי קירשנבאום, מנכ"ל רשות-השירות בעבר והיום מכוכביו הגדולים של הערוץ, אמר שלא היה מוכן לשלם אפילו שלושים דולר עבור הראיון, והיה מסרב לקיים אותו. המנכ"ל, רם לנדס, כעס נורא שבכלל פונים אליו. הוא לא חייב דין וחשבון, לא חייב להתראיין ולהסביר כל דבר ולהיגרר אחרי כל השמצה פרועה. הוא מסתפק בתגובה בכתב, תגובה לגיטימית ומקובלת בתקשורת. כדי שלא להותיר מקום לספק, צורפו לשיחות ההבהרה האישיות של לנדס גם מכתבים מעורכי-דין.

אל המבקרים את הכוונה לקנות ראיון בכסף הצטרף מנכ"ל הרשות השנייה לרדיו ולטלוויזיה, מוטי שקלאר. הוא הפיץ מכתב לגופים שתחת פיקוחו – ערוץ 2 וערוץ 10 – ודרש מהם שלא ישלמו תמורת הראיון, משום שהדבר מהווה "חוסר אחריות תקשורתית ושבירת כל הקודים הערכיים והעיתונאיים" אתיים". הוא דיבר על "הזניית הערך של פדיון שבויים" וצמצומו למוטיב כספי בלבד. הוא מסר כי ימליץ למועצת הרשות השנייה לגבש כללי אתיקה נוקשים, לבלום את "הסחף המסוכן של מסחור ערכי יסוד של החברה הישראלית".

ערוץ 10 לא יכול לעבור לסדר-היום על הדברים ופרסם תגובה המאשימה את שקלאר ב"מתקפה תמוהה המשקפת חוסר עקביות". זאת משום שבעבר הוא לא התייצב על רגליו האחוריות כאשר נקנו ראיונות עם מיני עבריינים, דוגמת פליקס חלפון ואתי אלון (אגב, גם אז התעוררה ביקורת קשה על התשלום תמורת הראיונות ועל עצם קיומם של ראיונות עם עבריינים. גם "העין השביעית" נדרש לכך לא פעם), או, להבדיל, התשלום ששילמה חברת החדשות של ערוץ 2 לצלם שתיעד את רצח רבין, או לצלם שתיעד את אסון ורסאי (גם על כך התעוררה בשעתו ביקורת קשה, על שהחומר ההיסטורי היוצא דופן בחשיבותו של רצח רבין הגיע לגורם מסחרי, ולא, למשל, לגנוז המדינה, שם מקומו). אולי

כרמית גיא

הכל מסחרה

הפעם, רמזו בערוץ 10, נקרה למנכ"ל המועצה טרף קל בדמותו של דרוזי מסכן. ובכלל, צריך להודות על שנמצא גוף מסחרי שמוכן לסייע לעזאם עזאם לשקם את חייו אחרי שנים ארוכות כל-כך בכלא. במכתב ששיגר רם לנדרס לשקלאר הוא דיבר על "דיח רע של דיקטטורה מחשבתית" והזכיר את הכוונה למנות אותו למנכ"ל רשות-השדור, אם וכאשר תתפנה המשרה הרמה הזאת. שקלאר השיב בהבעת צער על שהוויכוח העקרוני הפך לוויכוח אישי. "כל שאר גורמי התקשורת האלקטרוניים והעיתונות הכתובה הבינו, שלא נכון לקנות את הסיקור בשל המשקל הערכי שהסוגיה הזאת תפסה בסדר-היום של החברה הישראלית". עם זה הביע צער על הסגנון שאולי פגע בעובדי ערוץ 10.

גם חילופי האיגרות לא שמו קץ לפרשה. באותו שלב ויתר עמנואל רוזן על העברת הפונים אל הבוסים שלו, והתייצב בעצמו להסביר. אמנם הוא עצמו לא היה מעורב במשאומתן הכספי, אלא עסק רק בצד המקצועי-עיתונאי של הראיון, אך בכל זאת הוא תמה: כבר שנים קיים הנהוג לקנות ראיונות וחומרים אחרים בכסף, אמר, ואיש לא פוצה פה ומצפצף. מדוע עכשיו? זו צביעות, אמר. יש עבירות קשות על האתיקה העיתונאית מדי יום ביומו, בתקשורת האלקטרונית ולא רק בה, ולא צריך להתרגש. בעצם קיומה של טלוויזיה מסחרית יש כבר פריצת גדר, ומה ההבדל בין קניית פרסומות לשידור במהלך הראיון, לבין תשלום עבור הראיון עצמו?

קשה לחשוד בעמנואל רוזן שהוא תמים. אם כולם חוטאים, פירוש הדבר שההטא לא נורא ושאסור לערער על הלגיטימיות שלו? והאם הוא לא מבין, שלא רק "התקשורת המפסידה", כלשון פרקליטו של עזאם, זו שלא היתה מוכנה לשלם את הסכום, חשה שלא בנוח מהפרשה? האם הוא באמת לא מבין, שיש הבדל גדול בין קניית חומר תיעודי חשוב, כמו רצח רבין, לבין קניית ראיון? בארה"ב, הנרי קיסינג'ר ופוליטיקאים ברימוס אחרים מוכרים ראיונות על-פי לוח תעריפים גבוה מאוד. האומנם מאמינים אנשי ערוץ 10 שזה אותו המקרה?

הסיפור מלמד גם משהו על מערכת היחסים הסבוכה שבין גוף משרד, הפועל בפיקוח ציבורי, לבין חברת הפקה פרטית-מסחרית המפיקה לא תוכניות בידור אלא אקטואליה, חדשות חמות. מה שמאפשר עסקאות סיבוביות והתנערות מכל כיוון. אגב, אם מודים שמשלמים תמורת פרסום חומרים, מעניין אם יש גם מקרים שבהם מועברים כספים תמורת אי-פרסומם של חומרים. האם אנחנו יכולים להסתפק במלת הכבוד של המעורבים בדבר? אם הכל מסחר, למה לא? גם בעניין זה מי שמעז להעלות ספקות נחשב מיד למאובן ארכאי שלא מכיר את הבלי העולם הזה ומוטב לו שיתעורר. מוטי שקלאר אולי הרוויח ביושר את הזעם של אנשי ערוץ

10. אולי הוא באמת לא עושה את מלאכתו נאמנה, אבל לא רק הוא חש שלא בנוח למקרא הבעת השמחה על ש"נמצא הגוף הפרטי המוכן לסייע לעזאם עזאם להשתקם אחרי שנים רבות כל-כך בכלא". נו, באמת. מין אלטרואיזם שכזה? אגב, בכל מהלך הפרשה לא בא איש בטענות אל עזאם עצמו. זכותו לעשות כסיפור שלו מה שהוא רוצה. כנראה כבר היה מי שהסביר לו את מציאות החיים מאז שהוא נכנס לכלא. אבל אם הוא חושב את עצמו עדיין לסמל, הוא עשוי לגלות, שלכל עסקה יש מחיר. וכאשר ירצה בעתיד, למשל, להיבחר למרכו הליכוד, אחרי שהתפקד למפלגה שממשלתה הביאה לשחרורו, ינהגו בו כפי שהוא נהג במבקשים לראינו. אז הוא כבר לא יהיה סיפור.

אשר לרייטינג, שאף אחד לא הזכיר במהלך כל הוויכוחים וחילופי ההאשמות – תלוי את מי שואלים. כעשרה אחוזים קיבלה התוכנית "זה הזמן" בערב ההוא. זה אולי לא הרבה, אבל כפליים שיעור ההאזנה שעמנואל רוזן רגיל להם.

ועוד מלה לרם לנדרס. נכון, איש לא יכול לחייב אותך להתראיין. מותר לך, ולכל גוף אחר, להסתפק בתגובה בכתב. מסוג הקומוניקטים שגורמים ממשלתיים וציבוריים אוהבים לשלוח כשהם לא ממש רוצים לענות על שאלות. כולנו מכירים את הטכניקה. ובכל זאת, ממי שעומד בראש ארגון תקשורת – מצוין בדרך-כלל – אפשר לצפות שיחיל על עצמו את מה שהוא מצפה מאחרים, ויהיה מוכן להשיב על שאלות, גם אם הן לא נעימות.

צילום: רויטרס

האם עמנואל רוזן, שהגן על רכישת הראיון הבלעדי עם עזאם עזאם, באמת לא מבין שיש הבדל גדול בין קניית חומר תיעודי חשוב, כמו רצח רבין, לבין תשלום עבור ראיון?

האם רם לנדרס אינו מבין שממי שעומד בראש ארגון תקשורת אפשר לצפות שיחיל על עצמו את מה שהוא מצפה מאחרים, ויהיה מוכן להשיב על שאלות, גם אם הן לא נעימות?

מדוע לא יבוא פורים פעמיים בשבוע

מסרים פרסומיים, המחופשים לתכנים טלוויזיוניים תמימים, משולבים כבדרך שגרה בשידורים משום שגורמי הפיקוח לא עומדים בלחץ המפרסמים והפרסומאים

איתו רום ומתן שירם

בערוץ "טבע הדברים" יש מחלקה הקרויה "מחלקת שיתופי פעולה". בחודשים האחרונים פונים אנשיה לשורת גורמים עסקיים ומסחריים בהצעה לעסקת חליפין ייחודית: הערוץ יכין תוכנית על העסק, או ישלב את אנשיו במסגרת תוכנית קיימת – תמורת תשלום. למועמדים לעבודה בערוץ, בשלב השקטו, הוסבר כי מדובר בחלק מהתוכנית העסקית שלו: לבחור את תכניו בהתאם ליכולת לממנם בידי גורמים חיצוניים המעוניינים בהשיפה.

ימים אחדים לאחר שביקשנו תגובה מהערוץ על הנוהל הזה, כשאנחנו מסתמכים על מכתבי הפנייה שלה לבעלי עסקים שהגיעו ל"העין השביעית", מסר לנו אודי רן, מנכ"ל קבוצת "טבע הדברים": "ביטלנו את כל המסמכים שנמצאים אצלכם. המחלקה היתה צריכה להוציא חוזים של שיתופי פעולה בהתאם למגבלות הרגולציה, כמו למשל ההיתר שיש לשים ספונסרים באירועי ספורט. כשראיתי מה הם עשו, גיליתי שהם עבדו לא נכון. עכשיו הם מרימים טלפונים לכל הגורמים, אומרים, 'חבר'ס, טעינו, אסור לנו', ומשנים את החוזים אחד אחרי השני, ומי שלא מסכים – מבטלים הכל".

רן טוען שלא ידע על הנוהל שהתבצע במשך חודשים בערוץ שבאחריותו: "אלה עובדים חדשים שעבדו קודם בערוץ 2, ושם עושים את הדברים האלה חופשי", הסביר. "כאן הם המשיכו בזה אוטומטית".

העובדים שלך פעלו על דעת עצמם?
הם שאלו אותי, "מה מותר, כמו בערוץ 2?".
אמרתי, "כן". פתאום התברר לי שהם עשו כמו בערוץ 2, אבל לא כמו שמוותר בערוץ 2, אתם מבינים?
אבל אתם לקחתם את הדברים צעד אחד קדימה ממה שעושים בערוץ 2: מדובר בהצעה לגורמים

שונים לעשות עליהם תוכנית תמורת כסף.

לא יבצעו אף אחד מהדברים שחתמו עליהם. אף אחת מההפקות לא יצאה ולא תצא לפועל. חודש וחצי לא ראיתי בכלל מה שנעשה, וכשיצאנו להפקות וראיי תי מה הבטיחו שם, עשיתי סטופ מוחלט לכל ההפקות. בין אם מקבלים את גרסת המנכ"ל ברבר ידיעתי על הנעשה בערוץ שלו ובין אם לאו, הסיפור על התנהלות "טבע הדברים" הוא אות אזהרה בולט במיוחד לעתיד הצפוי לתכנים הטלוויזיוניים בעקבות התפשטותה של תופעת "התוכן השיווקי", כפי שהוא מכונה בידי הפרסומאים, או "הפרסום הסמוי" בלשון פחות מכובסת: שילוב מסרים לקידום מכירותיהם של מותגים מסחריים בתוכניות הטלוויזיה תמורת כסף, מבלי ליידע את הצופה שמדובר במסרים פרסומיים המתחזים לתכנים טלוויזיוניים תמימים.

הדיווחים על עסקאות פרסום סמוי הפכו בתקופה הזו תכופים יותר ויותר: בערוץ 2 נחתמו עסקאות בין "סלקום" ל"כוכב נולד", בין חברת האיפור "קרליין" ל"ארץ נהדרת", בין בנק לאומי ל"עסק משפחתי" ועוד. בערוצי הכבלים והלוויין נחשפו התקשרויות בין הטלנובלה "מיכאלה" לרשת חנויות הבגדים H&O ובין "השיר שלנו" ל"שטראוס". חלק מהתוכניות, כמו "מירי לא חסה", ממש נהגו במשרדי פרסום, שיוזמו את שידוריהן. אפילו הטלוויזיה החינוכית תכננה להעלות בנובמבר את "ברקוד", מגזין שיווק שיוזמו והובילו כמה יח"צנים, עד שנחסמה, לפחות לפי שעה, עליידי הרשות השנייה.

החלטת הרשות השנייה מ'2 בדצמבר, לאסור כליל את התופעה, יצרה לכאורה חוסר איזון רגולטורי: בעוד שהרשות המפקחת על הערוצים המסחריים אוסרת, רשות הכבלים והלוויין מתירה, כך, לפחות, לכאורה. בפועל המצב מורכב בהרבה: על ההעזה של ערוץ "טבע הדברים" לפעול כפי שפעל קשה להתפלא שעה שהרגולטור הממונה

על הערוץ, יו"ר מועצת הכבלים והלוויין עו"ד יורם מוקדי, מגלה אהדה פומבית לשיטה הזו וסבור ש"שיתוף פעולה מסחרי זה לא בהכרח רע". אולם גם החלטת הרשות השנייה הגיעה לאחר חודשים ארוכים שבהם צמחה התופעה והתרחבה באין מפריע: משרדי הפרסום פתחו מחלקות מיוחדות ל"תוכן שיווקי", חברות שלמות המתמחות בתחום הוקמו, הזכיינים מינו בעלי תפקידים לעסוק בענף החדש. הסכמים נחתמו, מיליוני שקלים הושקעו והועברו מיד ליד – כל זאת בשעה שחוק הרשות השנייה אוסר במפורש פרסום סמוי ואילו הרשות עצמה אינה משתמשת כמעט בסמכויות האכיפה שלה, ובוודאי שאינה קונסת את מפירי החוק. חבר מועצת הרשות ולשעבר היו"ר, מוסקו אלקלעי, רמז לדעתו על התנהלותה בחודשים האחרונים כשאמר לפני קבלת ההחלטה: "אני דורש בסך-הכל שנשמור על החוק, ולצד העיקרון הזה לא כלייך נשמר. אני לא מוכן להיות עברייני. אפילו לא עברייני שבשתיקה". הרשות השנייה מגיבה ואומרת שבשנים הקודמות הופיעו פרסומות סמויות במקרים מועטים, ואלה נתקלו בענישה מצדה: פרסומת סמויה ל"עלית" בסדרה "טיפול נמרץ" נענתה בעונש קל יחסית של התראה, ואילו פרסומת סמויה לשמפו בתוכנית "ראשון בבידור" עלתה ל"קשת" בדקת פרסומת. העונש הכבד ביותר הוטל ב'2003 על התוכנית "ספורטי. וי", שבה לבש המראיין חולצה של חברת ספורט: נטילת שלושים דקות פרסומת. על הדוגמאות הללו שמספקת הרשות יש לומר שתגובתה אינה מהירה במיוחד: ב'2004 – השנה שבה התרחבה התופעה – נפתחו הליכים נגד תוכניות שונות, אולם טרם התקבלו החלטות סופיות כלשהן.

■ ■ ■

איך קורה שמערכות שלמות קמות ומיליוני דולרים מושקעים בתחום שלכאורה כלל אינו

פ'ינחס
מזרחי

ואתם לא שמתם על הנושא הזה את כובד המשקל.
נכון. כי חלק מהדברים שבדקנו היו בתחום האפור. יכול להיות שלא בדקנו כמו שצריך. אולי גם אנחנו היינו תחת האווירה הזו של בודקים ורואים ומפרשים אם זה מותר או אסור. ברגע שראינו שחל סחף ושזו הופכת לשיטה, נדרשנו לעניין והחלטנו לעצור את הסוסים לפני שהם בורחים מהאורות, ואני חושב שהם עוד לא ברחו. אפשר להשתלט על העניין.
סמירה סבור שהפרסומאים לא ייאבקו על חידוש הפרסום הסמוי, כי "על מה יעשו נגדנו מלחמה, על משהו לא ממשעותי?".

השירור כמדובר בהחלטות שלהן משמעות כספית ניכרת. רגולטור לשעבר מספר על השיטה: "כשקיבלתי החלטה שהיתה לה השלכה כלכלית גדולה, הזכיינים הפעילו עלי לחצים כבדים, בכל דרך שאתם מעלים על הרעת. קודם כל פגישות עם הפוליטיקאים, שהם בדרך-כלל הבטן הרכה של הרגולציה. שרים, עוזריהם, וכל מי שקשור למערכת הפוליטית – אלה אנשים שעושים חשבון לכסף ולתמיכה, ולכן קודם כל מפעילים עליהם מכבש. יש כאלה שיש בהם קצת יותר עקרונות, יש רכים שנוטים לקבל לחצים. זה השלב הראשון, לטפטף כל מיני אזהרות ואיומים. אלה לא דווקא

חוקי? בכירים באיגוד המפרסמים אומרים כי החלטת הרשות סותרת את ה"אווירה" שספגו ממנה בחודשים האחרונים: "מסר מפורש לא קיבלנו", הם אומרים, "אבל קיבלנו מסר במשמעות. מזה שלא אמרו לנו 'לא', הבנו שאולי כן. היתה הרגשה שלמרות האיסור בחוק, הרשות מקבלת את העובדה שכוחות השוק מפנים תקציבים לנושא. רבים היו משוכנעים שזה יקבל הכשר מהרשות".
ביולי השנה חשפה ענת באלינט את ממדי התופעה ב"הארץ". תגובת הרשות השנייה אז ("מבחינתנו אין דבר כזה שיתוף פעולה מסחרי... יש כל מיני שמורעות, אבל לא ידוע לנו אם זה באמת קיים") מצביעה

ד"ר יובל קרניאל:
כמי שכתב את הכללים הקיימים, אני אומר לכם שבלתי אפשרי לאוכפם. העסק אבוד. צריך לגבש כללים חדשים בשיתוף התעשייה

לא כך רואים את הדברים בענף הפרסום. על משל הסוסים והאורות הגיב אחד המפרסמים במשל משלו: "הנושא לא יירד מסדר-היום שלנו ומסדר-היום הציבורי. אנחנו נמצא איזשהו שביל זהב, כי הנהר כבר התחיל לזרום, אי-אפשר לעצור אותו. אז הוא ימצא אפיק כזה, אפיק אחר – אבל הוא ימשיך לזרום".
תלמה בירו, יו"ר איגוד המפרסמים: "אני מאוד מקווה שהענף יצליח לשכנע את הרשות שיש מקום לפתוח את הנושא לדיון מחודש. יש לנו ברשות השנייה אוזן קשבת ואני מניחה שהם יקשיבו לנו כדרכם". יובל לב, מנהל תחום התוכן השיווקי במשרד הפרסום מאן-אריקסון: "המכרז השפיע על אופן קבלת ההחלטה ברשות".

אחרי המכרז הדברים ישתנו?
לימוד התחום החדש הזה ומשמעותיותו יוכל להיות לקח בפרופורציה כשהדבר שנקרא מכרז לא יישב להם בראש. לא אמרנו נושא ואנחנו לא נבהלים משום דבר.
ד"ר יובל קרניאל, בעבר יועץ משפטי לרשות השנייה וממסחי החוק שאסר את הפרסום הסמוי: "ברגע הנתון הזה, בגלל המכרז, יש ברשות שכרון כוח שבעיני הוא מוגזף מעט, כי הכוח של הרגולטור מאוד מוגבל מול האינטרסים הגדולים שעומדים כאן. מי שבאמת בעל עוצמה בחברה שלנו, מי שבאמת הפוליטיקאים זקוקים לו ושיש לו קשרים – אלה הזכיינים, לא הרשות. מי זה הרשות? אוסף עסקנים מדרגה שנייה שברגע שיפריעו יותר מדי, יפזרו אותם או יטילו מסמכותיותיהם".

איומים של 'נפגע כך'. קודם כל אלה איומים מהסוג 'תהיה קריסה כלכלית ותהיה קטסטרופה' אם לא תפעל כרצונם; תסריטי אימה כאלה. אחר-כך יש גם דברים ברמה האישית: אתה פתאום מקבל כל מיני טלפונים שאומרים לך, 'בשביל מה לך להתעמת עם הגורמים האלה, הם חזקים, אחרי שתצא מהמערכת לא תהיה לך עבודה', דברים מהסוג הזה". אדם נוסף שהיה בעבר רגולטור (מטבע הדברים הם נרתעים מלהזדהות בפומבי) מתאר במלים הבאות את החוויה שעבר כשהוביל מהלך שלא היה לרוחם של מפוקחיו: "הפכו אותי לאויב העם".

מנשה סמירה, יו"ר הרשות השנייה הנוכחי, לעומת זאת, מגדיר את הלחצים המופעלים עליו כמהלך שנעשה "בצורה מאוד סבירה ולגיטימית".

אם כך, איך קורה שבמעט בולם עושים פרסום סמוי זמן רב, החוק אוסר זאת, ובמעט אף אחד לא נענש?

זה לא מדויק. לא הוכח שקיבלו תמורה עבור דברים כאלה ישירים. נוצרו שטחים אפורים. הוכח שהברות שילמו בסף לגורמי הפקה כדי שיוזברו, ודבר לא נעשה נגדם.

יפה, אז לא אגיד לכם שגם אנחנו היינו... אתן דוגמה מעולם אחר: יש חוקים לגבי נהיגה נכונה, אבל לפעמים גורמי האכיפה מודיעים שיקפידו במיוחד על עבירה מסוימת בסוף שבוע מסוים. כלומר, לפעמים גורמי האכיפה בוחרים על מה לשים את האצבע ואת כובד המשקל.

על שתי אפשרויות שלא ברור מי מהן טובה יותר: או שאנשי הרשות העלימו עין מהנעשה תחת אפם, או שאין להם מושג מה נעשה שם.

ההיסטוריה של הרשות השנייה מגלה כי העדר היכולת, או הרצון, לאכוף את ההוראות הנוגעות לפרסום סמוי בא בהמשך לשורת מקרים שבהם לא השכילה הרשות לאכוף את כלליה. באירועים נקודתיים, כגון חשיפת ישבנו של עופר שכטר, הרימה הרשות קול צעקה והגיעה להישגים, אולם כשמדובר במהלכים שמשמעותם כסף גדול באמת, כוחה מוגבל בהרבה. את הביטוי הניצח למצב נתן מנכ"ל "טלעד" לשעבר והיום בעל מניות בה, עוזי פלד, כשלא חשש להכריז – ועוד בימי הציפייה למכרז – כי "ערוץ 2 ישרוד כי הוא לא יקיים את כל מה שכתוב במכרז". התחייבויות הזכייניות במכרז הראשון לערוץ לא קוימו במלואן, בלשון המעטה. ערוץ 10 הצליח להגמיש את כללי המכרז בעזרתה האדיבה של הכנסת. תנאים אחרים שהופיעו בעבר בכללי הרשות השנייה, כגון מתן היתר לשש דקות פרסומות בלבד בשעה – נשכחו זה מכבר. על יחסי הכוחות הממשיים בין המפקחים למפוקחים ניתן ללמוד מהעובדה שהזכייניות חתמו על ההסכמים המסחריים והעלו תוכניות עמוסות בפרסומות סמויה גם ב"מי המכרז", כשלאורה עליהן להשתדל לשאת חן בעיני חברי הרשות.

קשיי האכיפה של הרגולטורים נובעים, בין השאר, ממכבש הלחצים שמפעילים עליהם גורמי

את עולמה בתפקיד הבא, יש אלפי דברים שיכלה לעשות לפני התוכן השיוקי" (ענבר בתגובה: "הייתי מאוד לא רכה בתפקידי הקודם, איי אפשר להטיל בי דופי. אלה שטויות במיץ עגבניות").

אלא שעוד לפני פיקוח הרגולציה יכולים הצופים התמימים לצפות מגופי השידור עצמם, המופקדים על התוכן ומרוויחים ממילא מאות מיליוני שקלים מהפרסומות המסורתיות, שייחלמו על עצמאות התוכן. אלא שהאפשרות לצרף שותף נוסף למימון ההפקה, ולצמצם באופן זה את ההוצאות העצמיות, מפתה למדי וכך הופכים גופי התוכן לנלהבים מהרעיון לא פחות מאנשי הפרסום.

בעולם מסחרי וממוקד, והמגבלות צריכות להתאים את עצמן לרוח התקופה וגם לשמור על הצופה".

מה מניע את מוקדי? ברשות השנייה טוענים כי במועצת הכבלים "רוצים עוד כספים לערוצים שלהם, שמאוד חלשים. הם שמחו על ההחלטה שלנו כי הם חושבים שככה יותר כסף יעבור אליהם". קרניאל סבור כי התנהלותו דווקא חיובית ומציאותית יותר מזו של הרשות השנייה, שפועלת בשיטת "תפסת מרובה לא תפסת". "מפני שמוקדי לא בהליכי מכרז, הוא לא בשכרון כוח והוא מבין שלא יוכל להילחם בזה – שהפרסומות הסמויות הן כאן וישארו לתמיד, ולכן יש לקבוע כללים".

ההחלטה הזו תפוגג ברוח?

לא רק ההחלטה, כל התחושה שיש לרשות כוח אמיתי. גם כל ההבטחות שיינתנו במכרז יתפוגגו ברוח. כמי שכתב את הכללים הקיימים, אני אומר לכם שבלתי אפשרי לאוכפם. העסק אבוד. צריך לגבש כללים חדשים בשיטוף התעשייה.

פרסומאי בכיר: "אתן לכם רמז למה שיקרה עכשיו, בעקבות ההחלטה. פקודת הסמים קובעת שהסמים האלה והאלה אסורים. כשמגיע מוצר חדש כמו ה'חגיגת', למשל, מותר למכור אותו כל עוד לא נברק והוכרז מסוכן. כלומר: כשאתה בא עם משהו חדש, אין כללים שאסורים אותו. עכשיו אנחנו נמצא

יורם מוקדי, יו"ר מועצת הכבלים והלוויין:
איי אפשר להגיד, "לא יהיה יותר תוכן שיווקי", ולהגיד שהכל אסור, זה לא ריאלי

מנשה סמירה, יו"ר הרשות השנייה:
חלק מהדברים שבדקנו היו בתחום האכפור. יכול להיות שלא בדקנו כמו שצריך. אולי גם אנחנו היינו תחת האווירה הזו של בודקים ורואים ומפרשנים אם זה מותר או אסור

"קשת", גוף התוכן המצליח ביותר, פרסם לפני כמה שבועות מודעת דרושים באתר שלו למשרת "קריאייטיב שיווקי", שבה נדרש פיתוח של תכנים לסלולר ולאינטרנט "וליצירת פתרונות תוכן שיווקי הניתנים למסחר". יעל לשם-דביץ, שהיתה מפיקה ראשית בתוכניות בידור ואירוח ב"קשת", מונתה לפני שבועות אחרים לראש מחלקת תוכן שיווקי במשרד הפרסום ראובני-פרידן.

גם חברות ההפקה והיוצרים ששים, לא אחת, לשתף פעולה עם התופעה, המסייעת להם במימון התוכן. "הזכיינים לא רוצים להשקיע", מסביר את המצב נועם ארזי, בעלי "נתיב הפקות" שתוכננה להפיק את "ברקוד". "הטלוויזיה הולכת ונהיית פלטפורמה משרדת בלבד, גוף שלא מוציא אלא רק מכניס כסף. פעם היית בא לזכייני, הוא היה אומר, 'תראה לי את הפורמט שלך', הוא היה מחליט שהוא רוצה, שואל כמה כסף אתה צריך, היית נותן לו הצעת תקציב וזהו, נגמר הסיפור. היום הוא אומר: 'ואללה, פורמט מגניב, לך תשיג כסף, נשרד לך אותו'. ואז, כשאתה הולך לגייס כסף, באופן טבעי מי שיחליט לתת לך מימון – יש לו אינטרס שהמוצרים שלו יוצגו. זו הטלוויזיה של העתיד, ככה זה יהיה".

טלוויזיה שמזומנת על-ידי גורמי הפרסום?
כן.

הסבר אפשרי אחר לקושי של הרגולטורים לצאת נגד אינטרסים של גופי השידור ניתן למצוא בקורות החיים של מי שנשאו בתפקידי הרגולציה בעבר: דורית ענבר, קודמתו של מוקדי בתפקיד, מונתה, זמן קצר לאחר סיום תפקידה, למנכ"לית "טלעד". צבי האזור, קודמה של ענבר, הוא היום שותף של חברת "ענני תקשורת" שזכתה במכרז להפעלת הערוץ הייעורי בערבית בכבלים (מנכ"ל "ענני תקשורת" הוא אורי מירון, שנחשב לאחד מ"מפיעי הבשורה" של הפרסום הסמוי בישראל). מיכל רפאלי-כדורי היתה יו"ר המועצה לשידורי כבלים והיום היא סמנכ"ל רגולציה ב"יס". נחמן שי, שהיה מנכ"ל הרשות השנייה, מככב היום ב"השגריר" – תוכנית שחתמה הסכם פרסום סמוי (ואסור) עם "לאומי קארד". סיגל ביטון, ששימשה ראש מחלקת הפרסומות ברשות השנייה שפיקחה על תוכניהן, עברה לאחרונה למחלקת השיוק של ערוץ 10.

רגולטור לשעבר שחצה את הקווים: "יש בתחום הזה (תוכן שיווקי) הרבה פחות כסף מבהחלטות אחרות שיש בתפקיד. הוא מגלגל עשרות מיליונים, כשבתעשייה מתגלגלים מיליארדים. אם יש התחשבות של טובות הנאה, התוכן השיוקי הוא הרבר האחרון שתעשה. להפך, זה עלה תאנה פנטסטי לרגולטור. העימות האמיתי מול בעלי ההון הוא ברמת המאקרו – נושאים של תקופת רשימות, בעלות על ערוצים. אני אומר את זה כמי שגבו מצולק. אם דורית ענבר, למשל, היתה רוצה לקנות

את הדרך לייצר דברים חדשים בתוכן, שייצרו ערך מוסף ללקוחות שלנו".

■ ■ ■

הרשות השנייה אולי גילתה העלמת עין תמוהה, אולם אין ספק שאת העירוד הגדול ביותר מקבלים בענף הפרסום מיו"ר מוקדי, יו"ר מועצת הכבלים והלוויין. מוקדי, וכן כמעט כל חברי המועצה שלו, מצדדים בשילוב מושכל של פרסום סמוי בתוכן על אף שלפי הספר, לפחות, אמורים הכבלים להתקיים מרמי המנוי שמשלמים הצרכנים ולא מפרסומות.

"הרשות השנייה לא מבינה מה זה תוכן שיווקי, ותגובתה היתה, 'היי, יש פה משהו חדש, בואו נאסור אותו'", אומר יובל לב, "אבל יש רגולטור אחר שהבין שיש כאן משהו חדש ואמר, 'היי, בואו ננסה ללמוד מה זה. הוא לא אסר על משהו שרק מתחיל להתהוות".

סמירה אומר שהגורמים הרוחפים לקידום התופעה נסמכים על מוקדי "כדי לנסות להפוך את זה לעניין גדול ורציני. הם נתפסו ככל דבר, ואם מוקדי נתן להם איזשהו קצה של חוט, הם תפסו אותו. אנחנו אומרים לו, 'אם יש לך דעה פרטית בעד – קודם תעביר אותה בחקיקה'".

מוקדי: "איי אפשר להגיד, 'לא יהיה יותר תוכן שיווקי', ולהגיד שהכל אסור, זה לא ריאלי. יש שלוש שים ערוצים, יש מפיקי תוכניות, איי אפשר לשלוט על זה כל עוד לא תגיד בצורה ברורה מה מותר ומה אסור. אחרת, הפרסום הסמוי יהיה יותר מתוחכם ויותר סמוי. אני בעד כללים ונגד איסור מוחלט. אנו חיים

אייתי רום הוא עיתונאי ב"גלובס" ומתן שירם הוא עיתונאי ב"העיר"

ח י אמר שהמקום הנמוך ביותר בעולם הוא ים המלח? יש עיירת חוף אנגלית נמוכה יותר. שם על הטיילת נטפלת אשה צעירה לעוכרים ושבים, מנופפת בשטרות ומתחננת שיקבלו על עצמם משימות. "עשרה פאונד אם תראי את החוזה", "עשרים אם תמצא מי שיסכים להתנשק איתך דקה ברציפות". אחר-כך, בשביל עוד שטר או שניים, יציע בן-דוגה משימות רציניות יותר – למשל, קרב חזייה בחזייה במשיכות גומי, והשיא הוא בהתפלשות בחול, כשהמשתתפים מרוחים ברבש, בחרדל, בשפכים או בהכל יחד.

זהו משחק המשימות "וודג'ה? קודג'ה?" שרץ בטלוויזיה הבריטית ונמכר גם לערוצי השעשועים שלנו (כאן יכולים לקרוא לו "תתחרפן או תשתפן"). משחק בסיסי שמציע ריגוש אחד: תשובה לתהייה מי תפשיל את הסוטשירט ומה ירטוט מתחתיו.

בעוד הצוות הזה מטריד אנגלים בחוף קורד, צוות אחר מטריד צרפתים בשאנז אליזה ביום קורד. "אקסקיוז מי, וודג'ה קאם טו ישראל פור א ווקיישן?". אחד מהצוות גילה תושייה, לבש בגדיים ומסיכת צלילה וצעד הלוך ושוב בחזית סוכנות החופשות. ב"וודג'ה קודג'ה" היה מקבל על כך בערך עשרים פאונד. ב"השגריר", סדרת הפרייטטיים המובילה בישראל, הבחור הצוללן מסומן כעתודה של יומות ומנהיגות וייתכן, אם ימשיך להבריק, שיזכה בפרס הגדול: לייצג את ישראל כעובד בארגון יהודי כלשהו בניוירוק. אם יודח יקבל אינטרנט מהיר, חופשה וזכות להזדמנות שנייה כ"חביב הקהל".

"השגריר" הוא משחק מגוון, משחק טלוויזיית-הישרדות שמרחיק הרבה לכת מקורמיו. סדרה שאפתנית יותר מ"מקור ההשראה" שלה, "המתמחה" של רשת אן.בי.סי. גם "השגריר" כולל בתפריט שלו את מושכי הקהל ההכרחיים: נעורים, יצרים, תחרות, בגידה, צביעות, התייפייפות, סלבריטאות, שמחת מנצחים ותוגת מורחים, וכל אלה הם תשתית להפעלה אקטיבית של הצופים ככל שהמשחק מתחמם. אבל שלא כמקורות שמהם העתיק או שאב השראה, השגריר עוטה עצמו בדגל הלאום.

זהו החידוש הגדול של שידורי "קשת", יוצרת "השגריר", שכולל יצירתי ומבהיל שעל-פיו אם טלוויזיה יכולה לייצר כוכב-זמר, למה לא לייצר מדינאי? ב"קשת" ראו את הנולד. הבינו שהיום אין די במישהי שתרים את החולצה או במישהו שיצליח לחלץ את הרפסודה התקועה, שיקפוץ מראש המנוף או שתלעס תולעים. אין די בגאון-טמבל אלוף טריוויה או בצוותי משימות ומרדפים. בואו נבנה "שגריר" אחד שיעשה את כל אלה (ובעצם, למה לא לייצר בעתיד שופטים או רופאי טלוויזיה – רק אחד ישתתף בניתוח אמיתי, השאר יניחו את הסכין וילכו הביתה").

הימורה לייצר פרחי מדינאות והסברה לאומית באה ממניעים רחבים יותר משכלול התוכנית כשלעצמה. אחרי ארבעים שנות שלטונו של העיתון של המדינה מבקשת "קשת" להשתלט על שארית רוחנו ולהיות לטלוויזיה של המדינה. החידוש האמיתי במשחק הוא על כן הכלתם של הצופים בבית כבעלי עניין. הפעם העיקר זה לא הם, המשתתפים, שמתאבקים שם בזירה בינם לבין עצמם; הפעם זה אנחנו, הצופים, אורחי המדינה. הם בוגדים שם זה בזה למעננו. ואנו הרי זקוקים ל"טובים ביותר כדי לייצג את ישראל במלחמה על דעת הקהל העולמית", כדברי הפתיח חמור-הסבר של "השגריר".

"קשת" הולכת עד הסוף. בוראת מציאות טלוויזיונית מאופרת ונוצצת בהשוואה למציאות הממשית. על-פי הנוסחה של "קשת" אין עוד צורך במערכות המקצועיות המבוססות על הכשרה, חניכות, הקניית ידע, עבודת שטח, צבירת ניסיון וקידום הדרגתי כדי להתמודד עם האתגרים שהמציאות מזמנת. המיון, התחרות, ההדחה בעולם הממשי, שהם רק מעט מן הכלים בארגז הגדול של החיים המקצועיים, הועצמו והואדרו עד גרוטסקה, לכלל מהות וערך. "קשת" מגייסת מועמדים, כביכול מטעם המדינה, ממיינת, בוחרת, מלבישה בעור הנכון ומתעמרת בהם במשימות מביכות. שישדרו ויתחבכו או שיורחו ברמעה.

מיהם השליחים למשימה הלאומית? צעירים שיכלו אולי להצטיין בבתי-הספר לצוערים, אבל כאן הלימוד נחסך מהם ובתמורה הם חויטו עד גיחוך, נצבעו בבלונד עסקי עשוי מדי, צוידו בתיקי מסמכים ללא מסמכים, הושבו בתנוחה קפואה בטרקליני ישיבות יוקרתיים-להגזים. משתתפים שכולם עור. "סקין", כפי שמכנים את הציפוי העיצובי למצגי תוכנות מחשב. אבל זהו עור שאין מתחתיו בשר. כל הצוותים הללו אינם אלא הקבצים חלולים של שחקנים המתחרים זה בזה, נערות-קייטנה בסקין של לארה קרופט או נערים בסקין של וול סטריט. מי יעז להעיף את מהרטה האתיופית מוקדם מדי, כשהמדינה כה זקוקה לסקין האקוויטי שלה? אפילו לא ה"וועדה".

חנוך מרמרי

סקין

מהו השיעור שמלמד "השגריר"? שהכל אפשרי אם לובשים את העור הנכון? שהחלטות גדולות מתקבלות בסוויטות יקרות? שלא יכולה להיות דיפלומטית מבוגרת או רטוריקן נכה? שהפן שלך והג'ל שלך קובעים את גורלכם יותר ממעשיכם?

למרות הפתיח הבומבסטי, המטרה המוכרזת ב"השגריר" איננה תיקון העולם אלא ציפיון. כאילו די בחן הנעורים כדי לחפות על המציאות הפוליטית המורכבת כלי-כך. כאילו די באנגלית טובה כדי לכסות על קושי מדיני ממשי ולפטור מהתמודדות איתו. כאילו די בקסמה של רטוריקה תיכוניסטית לבסס אמיתות מול קהל ספקני. "ישראל לא לקחה שום דבר מן הפלסטינים", אמרה המתחרה עופרה והורחה. כמה חטאה? היא השתמשה במלים נבוכות לא פחות מאחרות. טשטשה וטייחה לא פחות מאחרים. כמה גרוע הסקין המילולי שלה מזה של חבריה?

"קשת" מציעה תשובה ישראלית הולמת לדמותו של דונלד טראמפ ב"המתמחה". היא העמידה ועדה. גייסה את הסקין של יעקב פרי, מי שהיה פעם ראש שב"כ אמיתי, והשאילה את קולו ועורו לדמותו של ראש ועדת החכמים שחורצים את גורל המתחריים. כך גויסו לוועדה גם נחמן שי, דובר אמיתי לשעבר, ורינה מצליח התורמת סקין של עיתונאית. פרי האמיתי מכיר את מרתפי השב"כ ושי התנסה בחרדת חרדי המלחמה ומצליח יודעת מציאות מדינית מהי. שלושתם מודעים בעליל לפער הרחב בין המציאות לבין הבדיון, אבל הם עושים זאת כמלוא הרצינות, משחקים את המשחק בכובד ראש מופרז, הרה גורל, מעניקים לשעשוע הנלעג הכרה מקצועית. בלעדיהם "השגריר" לא ייתכן.

אילו נכשלו חבריו של הצוללן ממדרכת השאנו אליזה ומכרו חבילת נופש אחת פחות משמכרה קבוצת הבנות, היה הצוללן הנועז מוטס חזרה לוועדת החקירה של פרי. וגם אילו נכשל והוטס, הוא לא היה פוגש באולם הוועידות של מלון המלך רוד בצוללנים אחרים, מן השייטת האמיתית, שנכשלו במשימתם. האמיתיים נחקרו בוודאי בחדר כעור של מתקן צבאי. פרי יכול היה לכאורה לשבת בוועדת החקירה שדנה בשאלה מדוע ירו לוחמי השייטת למוות במבוקש הפצוע בג'נין, אבל מסיבותיו שלו הוא בחר להשכיר את דמותו למשחק, לומר למתחרה הנבוכה, המבוזה: "את נאלצת להחזיר את התיק וללכת הביתה". להחזיר את התיק משמעו להתקלף מן העור ולחזור להיות סתם צעירה מוצלחת, בוודאי כשרונית, אולי מדינאית בעתיד. מה צריכים חיילי השייטת האמיתיים ללמוד מן "השגריר": לגלגל אחריות מאחד לשני, ללכלך על השלישי, העיקר שמישהו אחר יודח וייענש?

"הנה ביטוי שמטריד אותי, 'מציאות'. מה פה מציאות? האם מי מכס ראה אי פעם מישהו תלוי מגומיית באנג'י ואוכל עכוזי שוורים?" שאל ג'די סינפלד במונולוג האיחוד ששודר לאחרונה. ועל המקרה הישראלי אין אלא להוסיף: האם ראיתם פעם מישהו שאוכל עכוזי שוורים לתפארת מדינתנו?

חנוך מרמרי הוא העורך לשעבר של "הארץ"

מהו השיעור שמלמדת
התוכנית "השגריר"? שהכל
אפשרי אם לובשים את העור
הנכון? שהחלטות גדולות
מתקבלות בסוויטות יקרות?
שלא יכולה להיות דיפלומטית
מבוגרת או רטוריקן נכה?

הכבוד האבוד של יצחק הרשקוביץ

כתבת ערוץ 2, שהצביעה על ליקויים בתפקודו של מהנדס מחוז צפון והמרכז במע"צ וגרמה לו, לפי מכתבו, להתאבד, אינה נקייה מליקויים עיתונאיים

אלי לינדר ומרדכי קרמניצ'ר

התאבדותו של יצחק הרשקוביץ ז"ל, והקשר – העולה ממכתב ההתאבדות – בינה לבין שידור כתבת התחקיר "תיק מע"צ" בערוץ 2, עלולים ליצור עכבות שחובה להשתחרר מהן אם רוצים לבחון את אותה כתבה באופן ענייני ומפוכח. אין לראות בכתב, כרמל לוצאטי, אחראי למותו של הרשקוביץ: התאבדותו של אדם מבוגר ושפוי היא מעשה אוטונומי שהאחריות עליו היא על עושהו, ועליו בלבד. יחד עם זאת, חברת החדשות של ערוץ 2 נושאת כאן, לדעתנו, באחריות למוצר עיתונאי בעייתי למדי, כפי שננסה להראות להלן.

המקרה הראשון שבו עוסקת הכתבה בהרחבה הוא תאונת אוטובוס הפנויים פנויות בכביש 65 ביום 9.10.99, מקרה שעורנו מתברר בבית המשפט המחוזי בנצרת (תיק פלילי 1081/00). בהליכים המשפטיים שקדמו לשידור הכתבה התיר שופט בית המשפט העליון, ארמונד לוי, את שידורו ו"בלבד שהמשיבים (חברת החדשות; א"ל ומ"ק) יקפידו שלא לנקוט עמדה כדי למנוע את 'שפיטתו' של המבקש (הרשקוביץ; א"ל ומ"ק) במקום שאינו ראוי לכך". לענייננו, אין לבחון את נושא נקיטת העמדה רק באמות המידה של עבירת הסוביידיצה הפלילית, הדרושה כוונה סובייקטיבית של המפרסם להשפיע על ההליך המשפטי או לכל הפחות אמונה סובייקטיבית שלו שקרוב לוודאי שכתבתו תשפיע על ההליך. תקף כאן גם תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות, האוסר ליצור בסיקור ההליך הפלילי "מראית עין מובהקת של כוונה להשפיע על תוצאות המשפט", דבר שבחינתו היא אובייקטיבית ואיננה תלויה בכוונותיו או בציפיותיו הסובייקטיביות של המפרסם. "בכלל זה", מפרט התקנון, "אין לפרסם במהלך המשפט הערכה נחרצת של העדויות או העמדות של הצדדים או עמדה לגבי תוצאה מסוימת של ההליך".

האם עמדה הכתבה בדרישה זו?

כתביהאישום שהוגש בפרשת תאונת האוטובוס טוען כי התאונה נגרמה "עקב דרך נהיגת האוטובוס, בשילוב עם מצב אחזקתו הירוד וכן עקב מצב הכביש הלא סביר עם רדת הגשם הראשון". בהתאם לכך, הנאשמים הראשונים בתיק חברת האוטובוסים, בעליה וקצין הבטיחות שלה, וכן נהג האוטובוס. רק אחריהם באים אנשי מע"צ יצחק הרשקוביץ, מהנדס מחוז הצפון, וראובן יומטוב, סמנכ"ל האחזקה. להברידל מנאשמי מע"צ, שמואשמים בגרימת מוות ברשלנות, מואשמים הנאשמים הראשונים בעבירה חמורה בהרבה: הריגה.

כתביהאישום מגולל מסכת ארוכה של כשלים בהתנהלות אנשי חברת האוטובוסים: הפעלת נהגים מעבר לשעות המותרות (סעיף 2), הפרת תקנות התעבורה המחייבות לערוך בקרה ולנהל כרטיס ורישומים

כדי לעקוב אחר אחזקת האוטובוסים (סעיף 3), תדרוך חלקי ולקוי של נהגים (סעיף 5), וכן קבלה במרמה של הרישיון להפעיל את מוסך הבית של החברה, תוך הצגת שווא של אדם בשם עבד פאנוס (נאשם 5), בעל תעודת הסמכה לניהול מוסך, כמנהל המקצועי של המוסך. "בפועל", מפרט סעיף 6, "הנאשם 5 קיבל 1,500 ש"ח כסכום חודשי קבוע בתמורה לתעודת ההסמכה שתלויה על קיר המוסך מבלי שכלל נוכח במוסך הבית ומבלי שטיפל אי פעם באוטובוס כלשהו" של החברה. הטיפולים ותיקוני התקלות בוצעו במוסך הבית "על-ידי מי שאין בידם הידע המקצועי וההסמכה לכך".

במהלך חצי השנה שקדמה לתאונה, ממשיך כתביהאישום וטוען, דלקה נורית מערכת ה-ABS (מערכת שמטרתה למנוע את נעילת הגלגלים במצב של בלימה בעת החלקה) באוטובוס התאונה, והתריעה על תקלה

במערכת זו. נהג האוטובוס באותה עת דיווח על התקלה לממונים עליו, ואלה הורו לו להתעלם ולהמשיך לנהוג כך. גם כשהוכנס האוטובוס לתיקון במוסך הבית, חמישה ימים לפני התאונה, הוזנח הטיפול במערכת ה-ABS, הגם שכל מכלול המערכת, ליד הגלגל השמאלי האחורי, היה מכוסה פיה ושמן שחור, וחיישן המערכת לא היה תקין ולא היה מצוי במרחק המאפשר קריאת נתונים שתפעיל את המערכת.

כתביהאישום מפרט שורה של ליקויים נוספים שנמצאו באוטובוס באותו שלב – כולם הקטינו את יציבותו ואת אחיזתו בשעת נסיעה, כולם הוזנחו על-ידי חברת האוטובוסים.

לפי כתביהאישום היו אלה מחדלים הרי גורל: ניסיון ראשון של הנהג לבלום את האוטובוס בעת התאונה, כשמצא עצמו במהירות גבוהה מדי לכביש חלק, לא צלח, והאוטובוס המשיך להאיץ בטרם החל להאט את מהירות נסיעתו, כשירכתינו סוטים לימין ולשמאל הכביש בתנועת זיג-זג. ניסיון בלימה שני הביא לנעילת גלגל הרכב השמאלי האחורי כתוצאה מן התקלה במערכת ה-ABS, זאת בעוד גלגלי האוטובוס האחרים ממשיכים להסתובב. האוטובוס סטה לימין ופגע במעקה הבטיחות, הנהג סובב את ההגה בחדות שמאלה, ובכך גרם "לסכסוב של האוטובוס והחלקתו לרוחב שני נתיבי הכביש" (סעיף 27), עד כדי החלקתו לתהום שבצד הכביש.

צופה בכתבה אינו נחשף לפרט אחד מכל זה. אין איזכור להיותם של אנשי חברת האוטובוסים ושל הנהג נאשמים בתיק. הכתבה מתייחסת רק לכתם שחור שהתביעה טוענת כי היה על הכביש בעת התאונה וכי הרשקוביץ התרשל בהסרתו. כל נושא ההאשמות הנוספות

הכתבה העלימה נתון חשוב מהצופים כיוון שיש בו כדי לפגוע בדברי ההקדמה הגורפים שהשמיע הכתב טרם שידור הכתבה

בתיק ממוצה בכתבה, בתום עיסוקה בתאונה, במשפט הכוללני: "מסתבר שבמשפט שמתנהל כבר ארבע וחצי שנים יש עוד נאשמים שחלקם הואשמו בעבירות חמורות אפילו יותר". יתרה מכך, ההקשר שבו נאמר המשפט הזה, במסגרת כתבה שכותרתה "תיק מע"צ" וכל תוכנה ותכליתה המפורשת הם חשיפת כשלים במע"צ, מוליד את הרושם כי אותם "עוד נאשמים" משויכים אף הם למע"צ. קשה להימנע מהמסקנה כי הכתבה אינה מזכירה את האשמת הנהג וחברת האוטובוסים בתיק כיוון שהרבר עשוי לפגום בקביעה המועלית במשפטי הפתיחה המוחצים שלה: "הנהג אשם ברוב תאונות הרכבים. כך לפחות מלמדים אותנו לחשוב מאז שאנחנו ילדים. מתברר שהמציאות שונה לגמרי. כנראה שמי שאחראי לכבישים שלנו חושב שאנחנו נוהגים בלונה פארק".

גם גוף עיסוקה של הכתבה בכתם השחור אינו חף מפגמים.

ראשית, אנשי חברת החדשות מכירים את טענתו של הרשקוביץ כי התאונה אירעה במרחק קילומטרים מהכתם (הטענה איננה מובאת במסגרת סיקור התאונה אלא לאחר סיום הכתבה), אך בכתבה, באצטלה של דיווח עובדתי,

ננקטת עמדה מפורשת לטובת התביעה ובאילוטרציה הממוחשבת, כמו גם בדרכי הקריינות, מוצג האוטובוס כמחליק בכיור על הכתם. גרסתו של הרשקוביץ, לעומת זאת, אינה ממוחשבת כלל.

שנית, הכתבה קובעת כי דו"ח המהנדסים בעניין הכתם, שנשלח להרשקוביץ, "פשוט לא טופל". הנהג לשונו של סעיף 25 לכתבה האישום: "הנאשם 6 (הרשקוביץ; א"ל ומ"ק), שקיבל את דו"ח החלקלקות ביום ה-10.99.10 (שלושה ימים לפני התאונה; א"ל ומ"ק), הזעיק את הממונה על האחזקה במחוז – מר נלו גבריאל – למשרדו שבנצרת עלית והורה לו לפעול להסרת המפגע נשוא דו"ח החלקלקות, דהיינו החומר השחור". ודוק – זוהי גרסת התביעה במשפט, הנוחה להרשקוביץ, והעלמתה מהצופים היא לפיכך בלתי מקצועית ובלתי הוגנת. גם כאן קשה להימנע מהמסקנה שהכתבה העלימה נתון זה מהצופים כיוון שיש בו כדי לפגוע בדרכי ההקדמה הגורפים שהשמיץ הכתב טרם שידור הכתבה, בתשובה לשאלת המגיש, אהרון ברנע: "על מה אתה מציע לצופים לשים לב באופן מיוחד?". "אני חושב שהדבר הכי בולט", השיב הכתב, "זאת העובדה שגם כשיש מחדלי בטיחות ומתריעים עליהם ומתקבלים מכתבים ופעמוני האזעקה מצלצלים, במע"צ לא עושים שום דבר".

שלישית, יש טעם לפגם בהבאת טענתה של הגב' נירה ברינתן,

מנוסעות האוטובוס אשר אחותה נהרגה בתאונה: "הכי מעצבן אותי זה שהתריעו על זה שהכביש הולך להיות מלכודת מוות ואף אחד לא עשה כלום. פה מישהו לקח את המכתב הזה ו... לא רוצה להשתמש במלים בוטות...". דווקא משום המשקל הרגשי הכבד המלווה את דבריה של ברינתן, דומה שלא מן הראוי היה להביא התייחסות

שלה לנושא שנוי במחלוקת, המתברר בערכאות ושאינו לה מידע לגביו. בהקשר של כתבה המוגשת כולה תחת הקביעה "במע"צ לא עושים שום דבר", יש בהבאת דבריה אלה משום חשש לחריצת דין.

עד כה התייחסנו לאופן טיפול הכתבה בפרשת תאונת האוטובוס, ולהתנגשותו של טיפול זה עם נורמות ראיות של סיקור תקשורת של הליך פלילי. מבט רחב יותר על הכתבה בכללותה חושף כתבה שאינה נרתעת ממניפולטיביות.

ראשית, המוסיקה. לאורך כל הכתבה מושמעת מוסיקה הבאה להפעיל את הצופה במישור הרגשי, לרוב כזו המזכירה סצנות אפלות בסרטי פשע: תיפוף רמטי (ברקע ראיון מוצלל עם אחד הקבלנים), סינטיסייזר צורמני (ברקע סיקור העבודות בכביש 55), ונגינה ממושכת ומותחת של תו אחד (ברקע סיקור התאונה בכביש 65).

שנית, ההמחשות החזיריות. על רקע הקראת סעיפי האישום נגד הרשקוביץ בפרשת תאונת האוטובוס, למשל, מצולם חדיאופן המתגלגל באטיות אימתנית אל שפת תהום. הרשקוביץ עצמו נראה לראשונה בכתבה מאוחר יותר, בתמונת תקריב בלתי מחמיאה, בלשון המעטה, כשעדרת המצלמה מתרחקת ממצחו אל שאר פניו, משל היה הוא על כוונת טלסקופית. כמו כן, התי-

הרשקוביץ שיתף פעולה בסיקור התאונה בכביש 55 והתכתב ישירות עם מערכת "אולפן שישי", דבר שאינו עליו ולו רמז בכתבה ואף בפרק התגובות שלאחריה

אונת עצמן מומחשות בצורה שכבר זכתה לביקורת מעל דפי כתביעת זה בהקשר של סיקור פיגועים: תמונות תקריב של כתמי דם, והקרנות חוזרות ונשנות של אותה המחשה חזותית, בין אם זו הידרדרות אוטובוס לתהום (בתאונה בכביש 65) או רכב מעוך כולו (בתאונה בכביש 55).

שלישית, ועיקר: אמירות ציוריות גורפות בדרכי הקריינות של הכתבה, שקשה למצוא להן אישום אמפירי הולם. כבר הזכרנו לעיל דוגמאות כגון "כנראה שמי שאחראי לכבישים שלנו חושב שאנחנו נוהגים בלונה פארק", או "גם כשפעמוני האזעקה מצלצלים, במע"צ לא עושים שום דבר". דוגמה נוספת: "תחום הבטיחות הוא כלי משחק בין הקבלנים שרוצים להרוויח ובין הפקחים של מע"צ שרק רוצים להגיע הביתה בשלום". ודוק – לא פקחים מסוימים במע"צ, אלא "הפקחים של מע"צ".

האם אפשר שהשימוש בפעלולים אלה נועד לכסות על החסר בעובדות קשות?

כתבה לא הצליחה לבסס את הקביעה ש"גם כשפעמוני האזעקה מצלצלים, במע"צ לא עושים שום דבר". התאונה הקטלנית השנייה המטופלת בכתבה (הכתבה סוקרת שתי תאונות בלבד) אירעה בכביש 55, בהתנגשות מכוניות עקב אי אזהרת הנהגים על שינוי כיוון נסיעה. לפני שהתרחשה התאונה, בעקבות מכתב אזהרה שנשלח אליו, עשה הרשקוביץ מעשה: הוא פיטר את מפקח הבטיחות במקום, אינג'נר רמי שמיר. התאונה התרחשה 16 יום אחר-כך, במהלך שלושים ימי האתרעה בין הודעת הפיטורים לכניסתם לתוקף. הכתבה יוצרת את הרושם הברור שהרשקוביץ היה, במקרה זה, אטי בתגובתו. זאת בשעה שמסמכים ששלח הרשקוביץ לערוץ 2, טרם שידור הכתבה, מעידים על כך שפעל באופן מיידית להפסקת עבודת המפקח וכן הורה בדחיפות להפעיל במקום קבלן בטיחות חלופי, הוראה שאיננה מוזכרת כלל בכתבה.

ראוי להדגיש כי הרשקוביץ אכן שיתף פעולה בנושא זה והתכתב ישירות עם מערכת "אולפן שישי", דבר שאינו עליו ולו רמז בכתבה ואף בפרק התגובות שלאחריה. תגובתו של הרשקוביץ היתה מפורטת ביותר והדפה את טענות הכתבה אחת לאחת, אך הכתבה הסתפקה לעניין זה בהבאת תגובתו הכוללנית של מנכ"ל מע"צ הישנה, זאב פורקוש, ולפיה בירור שערך העלה שאיש מאנשי מע"צ לא התרשל בטיפול בתלונות על מחדלי בטיחות בכביש 55. בכך חטאה חברת החדשות לחובת ההגינות ולחובה להביא את תגובת מי שמבוקר בכתבה. למימוש ראוי של החובה להביא את תגובת המבוקר חשיבות רבה. ככלל, <

על כוונת טלסקופית, יצחק הרשקוביץ

את מי העניינים לא מעניינים?

פני כחודש התפרסם הדו"ח השנתי של המוסד לכיטוח לאומי על "ממדי העוני והאי-שוויון בהתחלקות ההכנסות במשק", או בשמו המוכר "דו"ח העוני", עם הנתונים לשנת 2003. ימים אחדים לפני הפרסום כבר החלו לטפטף ידיעות על ממצאיו הקשים, שזכו להד תקשורת רם; בעקבות הפרסום הוצפו אמצעי התקשורת בתגובות, ונתוניו של הדו"ח, המציגים החרפה בכל מדדי העוני בישראל, הוצגו תחת כותרות שחורות ומאיימות בעמודים הראשונים של העיתונות הכתובה והאלקטרונית: "מיליון וחצי ישראלים נמצאים מתחת לקו העוני. עלייה במספר העובדים העניים" ("הארץ", 24.11); "אחד מכל ארבעה ילדים – עני" ("מעריב", 23.11); "העניים החדשים" ("ידיעות אחרונות", 23.11), וכיוצא ב. הכותרות הפנימיות, הכתובות והטורים האישיים הביעו זעזוע ודאגה, ו"הסיפורים האנושיים" פרטו לפרוטות, תרתי משמע, את המציאות החברתית שמסתרת מאחורי המספרים המופשטים שבדו"ח.

למרות שבצדק התלונן חגי חיטרון על הטיפול התקשורתי המתלהם והצדקני בסוגיה, וטען שמפגן החמלה הצעקני שחרר את אנשי החדשות מ"דיון ציבורי רציני" בבעיה ("הארץ", 24.11), החטיאו קטרוגיו נקודה חשובה: הסיקור בעיתונות, למרות אופיו הדמגוגי, ניסח עמדה ברורה, גם אם פשטנית, של ספק וביקורת כלפי המדיניות הכלכלית של האוצר, קדם ההנחות הניאו-ליברליות שלה, ומה שנראה כהכפפה מאולצת והרת אסון של כלכלת ישראל למודל מיובא שאינו מתחשב בתנאים הפוליטיים שבהם זו מתפקדת. "ידיעות אחרונות" הדגיש את השפעתו ההרסנית של הקיצוץ בקצבאות למעוטי יכולת: "אתי, אם לשבעה מירושלים: עד לפני כמה חודשים התקיימתי בכבוד, אבל הקיצוץ בקצבאות הרס אותי. עכשיו אני קונה רק לחם וגבינה, ואין כסף לחימום" (23.11); "הארץ", באמצעות סיקורה המצוין של רותי סיני, פנה במודע נגד טענותיו של נתניהו שעבודה, ועוד עבודה בשכר זעום, היא הדרך למיגור העוני: "יותר ויותר ישראלים נעשים יותר ויותר עניים בשנים האחרונות – לא בגלל שהם מקבלים קצבאות... בניגוד לטענת האוצר, גם העבודה לא הצליחה לחלץ את העניים מהעוני" (24.11); ו"מעריב" תיאר את ההשחתה המוסרית והדהדומניזציה שכופה העוני על קורבנותיו: "כדי לקנות אוכל לילדיה, ע' החליטה לגנוב... אני מגעילה את עצמי, אבל אין ברירה" ("מעריב", 23.11). את הסיקור אף ליוו תחזיות קודרות לעתיד קודר עוד יותר, שהדגישו את מה שנראה היה כסירובם של עורכי החדשות לתמוך בגרסה המרגיעה של האוצר, שלפיה עליבותם של רבים כל-כך היא תופעת לוואי הכרחית, כמעט חיובת, של תהליך "הבראה" ו"צמיחה" בלתי מורגש אמנם, אבל ממשי בהחלט, שתעיד לפקוד את כולנו אם רק נתאמץ מספיק.

עד כאן טוב ויפה. אבל זה לא מספיק. השיח החדשותי סביב דו"ח העוני נוטה להתמקד בסימפטומים של העוני, ולא בסיבות המבניות לקיומו או בכלכלה

▶ בהתייחסות להליך משפטי (ואנו ערים לכך שבפרשה זו, של כביש 55, עדיין לא נפתח הליך משפטי), הבאת התגובה היא הדרך היעילה ביותר למנוע תדמית של חריצת דין. כאשר מי שמגיב אינו זוכה לכך שתגובתו תובא באופן משקף, יש בכך כדי לפגוע בנכונות להגיב; וללא תגובה, התמונה חסרה ולעתים מעוותת.

גם הקביעה, החותמת את הכתבה, נגועה בהפרזה. על רקע תמונת של מכוניות פגועות, נאמרות בהדגשה רבה המלים: "יותר ממחצית מן התאונות נגרמות בגלל בעיות תשתית, קובע מחקר חדש. יותר ממחצית. אם 500 בני-אדם נהרגו בשנה האחרונה בתאונות דרכים, יכול להיות ש-250 משפחות צריכות לחפש אשמים". ראשית, המחקר האמור (פרטי המחקר אינם נמסרים בכתבה, אך לוצאטי באדיבותו הפנה אותנו אליו), עבודת מוסמך בטכניון שטרם פורסמה, אינו מתייחס ל"יותר ממחצית" מן התאונות בהקשר זה (נבדקו בו 28 כבישים), אלא ל-44% מהן. בכך, אגב, מתערערות גם שורות הפתיחה של הכתבה, "הנהג אשם ברוב תאונות הדרכים. כך לפחות מלמדים אותנו לחשוב מאז שאנחנו ילדים. מתברר שהמציאות שונה לגמרי". שנית, ועיקר: בעיות תשתית אין פירושה המידי שיש "לחפש אשמים". הן יכולות לנבוע מאילוצים שונים, בעיקר תקציביים, שהקטגוריה "אשמה אישית" אינה יאה להם. אכן, הכתבה עסקה בנושא ראוי מעין כמוהו. אולם דומה שמוטיבציה יוקרת מדי "לחפש אשמים" היתה בעוכריה ושיוותה לה טון בומבסטי ונשכני ללא ביטוס ראוי.

◀ רמל לוצאטי הסכים לשוחח עמנו שלא לציטוט אך נמנע מלהעביר תגובה לדפוס.

ענת גלובוס, דוברת ערוץ 2, העבירה את התגובה הבאה: "מנוסה השאלות שהועברו אלינו על-ידי מר אלי לינדר עולה בניירור כי מכיני הכתבה והעומדים מאחוריה כבר גיבשו את דעתם ועמדתם בנושא לתחקיר מע"צ ששורר ב'אולפן שיש' של חדשות ערוץ 2. מסקנה זו מתחזקת לנוכח העובדה שנמסרה לנו על-ידי מר לינדר, לפיה הוא הכין את הכתבה בשיתוף עם פרופ' מרדכי קרמניצר. כידוע, פרופ' קרמניצר כבר הביע בפומבי את דעתו כי תחקיר מע"צ היווה הפרה לכאורה של עקרונ הסוביידיצה. בניסיונות אלו אין מקום מבחינת חדשות ערוץ 2 לשתף פעולה עם הכתבה שעמדתה כבר נקבעה מראש, ועל כך נאמר 'טול קורה מבין עיניך'.

"לפיכך אין לנו אלא לחזור על ההודעה שפרסמנו לאחר מותו הטראגי של מר יצחק הרשקוביץ ז"ל: תחקיר מע"צ 'אולפן שיש' נערך במשך חודשים ארוכים תוך שמירה קפדנית במיוחד על כללים של עבודה עיתונאית. התחקיר הובא לשידור רק אחרי שאיסוף העובדות והמסמכים עברו מבחנים מחמירים ביותר, ולאחר שנאספו תגובות מכל המעורבים".

עו"ד יחיאל כשר, המייצג את חברת האוטובוסים ואת בעליה, יהודה יולזרי, מסר בתגובה כי העמדה של יולזרי היתה שעם ההתגלות המאוחרת של הממצאים הנוגעים למצבו של הכביש בעת התאונה, לא היה מקום כלל להמשיך באישומים המייחסים ליולזרי אחריות לתאונה.

עו"ד מיכה פטמן, המייצג את שלמה יולזרי, קצין הבטיחות של חברת האוטובוסים, מסר בתגובה כי כלי תקשורת, מכובד ככל שיהיה, אינו הכלי המתאים לשקף תיק משפטי במהלכו.

עו"ד אריה ליכט, המייצג את עבד פאנוס, סירב להגיב. נהג האוטובוס, אפי תקומי, המייצג את עצמו במשפט, סירב להגיב. ■

אלי לינדר הוא משפטן ומדכי קרמניצר הוא פרופסור בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

ברחבי הארץ ("הכנסות זקופות"), שלא לדבר על גידולי גינה למכביר ("הכנסות בעין") – כולם בלתי מרווחים ("הערות לרו"ח העוני", "הארץ" 28.11). גם סבר פלוצקר, כטור שנכתב כחודש וחצי לפני פרסום הרו"ח, האשים את המשפחות העניות באחזקת מוצרי אלקטרוניקה שונים, ובכך שאינן חיות בעוני כהגדרתו המקובלת, דהיינו "מחסור כללי בכל", ולפיכך אינן עניות באמת (Ynet, 1.10). נחמיה שטרסלר נקט גישה שונה, ובמקום לפקפק בעוניים של העניים, הוקרשה פרשנותו רובה ככולה להתרפקות נוסטלגית על ימי הזוהר שלפני מלחמת ששת הימים, אז "לא היו בישראל קצבאות להבטחת הכנסה ולא חוק שכר מינימום. רוב האזרחים יצאו בוקר בוקר לעבודה, כאשר הם סומכים על עצמם ולא על הממשלה". מי שקלקלו הכל היו "החברתיים", שבשנות השבעים הכריחו את המדינה לחלק קצבאות וגולו מהעמלים את זכותם לרעוב בכבוד ("הארץ", 23.11). נתניהו לא יכול היה לנסח זאת טוב יותר. למעשה, הפרשן הכלכלי היחיד שהתריע מראש על ממצאיו המדאיגים של הרו"ח, ואף טען כי שיטת הבריקה הנהוגה במוסד לכיטוח לאומי (המודדת עוני יחסי ולא אבסולוטי) אינה חושפת את ממדי העוני במלוא חומרתם, היה גרעון עשת (Ynet, 21.9). טורו מיום פרסום הרו"ח, "כלכלה שחורה" ב"ידיעות אחרונות", הוא דוגמה לעיתונאות כלכלית שמספקת כלים להתמודדות עם "אמיתותיו" של האוצר, ועשויה להפוך את מגזין "ממון" לרלבנטי ובעל ערך הסכרי לציבור הרחב, ולא רק לבעלי הממון.

א יהיה זה מופרך לומר, אם כן, שמזה זמן רב מוספי הכלכלה בעיתונים הגדולים מקיימים אוטונומיה חלקית ביחס למי דוריי החדשות, הן מבחינת תמסית והן מבחינת העמדה הנקטת. למעשה, מדיניות כזו של הפי רדה עולה בקנה אחד ואף מעניקה לגיטימציה לאידיאולוגיה הכלכלית של הימין, המתחזקת הפרדה מדומה בין חברתי לכלכלי, ומייצרת שיח המנתק בין המדיניות הכלכלית לבין סוגיות חברתיות ופוליטיות: הכלכלי עוסק בתנועות, במגמות ובתנודות של שוק ההון, ובאנשים שמכוונים אותן אורכבים על גביהן, אבל לא במי שגלי השוק מתנפצים בפרצופו מעשה יומיום. המוספים, המכוונים לאינטרסים של המגזר העסקי, לסגנון החיים שלו ולסוגיות שמעסיקות אותו, אינם טורחים לדבר על העוני אפילו בצדו האחר של העושר. מבחינתם, הדיון בקטגוריות של עושר ועוני הוא אנכי רוניסטי, ולמעשה אינו מעניינם. כאשר הפרספקטיבה העיתונאית חופפת לזו של השוק, השוק הוא שקובע את תחום הדיון – והעוני מאבד את מעמדו כמושא, הופך שקוף. דוגמה טרגיקומית, הממחישה את מעמדו האבסורדי של העוני במוסף שחוונו מתמצה במתן עצות להשקעה נבונה, היא התובנה שמסיימת כתבה אופיינית ששמה "מה לעשות עם הכסף": "רו"ח העוני שפורסם השבוע, שוב מוכיח שאלה שאינם גומרים את החורש לא יעזו לסכן את השקל האחרון שלהם בהשקעה בשוק המניות" (nrg "כלכלה", 26.11).

טל ארבל היא סטודנטית לתואר שני במכון להיסטוריה ולפילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת תל-אביב

המדינית המייצרת אותו. ניתוח מסוג זה הוא מתפקידם ובתחום אחריותם של הפרשנים הכלכליים, ומקומו הטבעי במוספי הכלכלה, שאמורים לשמש אכסניה לפענוחה של המציאות הכלכלית עבור הציבור הרחב. אולם נדמה שבמוספי הכלכלה לא שמעו על זה. היריעה על ממדי העוני בישראל הגיעה אליהם כמו שמועה רחוקה ולא אמינה, או פיסת רכילות מרושעת, ורובם בחרו פשוט להתעלם ממנה. מסתבר שלפחות בכל הנוגע לסוגיית העוני, העיתונים מקיימים בתוכם חלוקת עבודה סמויה, כמו בין שתי ידיים שאינן משגיחות זו במעשיה של זו; בעמודי החדשות מדברים על העוני ובמוספי הכלכלה מדברים על ההון; בעמודי החדשות נרעשים ומתקוממים ומתוכיחים על יעילותה וצדקתה של תוכנית נתניהו, ובמוספי הכלכלה – אם שתיקה והשתקה פירושה הסכמה – פשוט תומכים בה. ולראיה, דפרוף זהיר יותר במהירות אותו שבוע של שלושת העיתונים הגדולים מותיר את הרושם, כי מוספי הכלכלה של "הארץ", "עסקים" היומי

איור: בתיה קולר

בכל הנוגע לסוגיית העוני, העיתונים מקיימים בתוכם חלוקת עבודה סמויה: בעמודי החדשות מדברים על העוני ובמוספי הכלכלה מדברים על ההון

של "מעריב", ו"כלכלה" ו"ממון" של "ידיעות אחרונות", וכן ערוצי הכלכלה של Ynet ו-nrg, התעניינו הרבה יותר ברו"ח הרווחים של בנק הפועלים לרבעון השלישי, שהתפרסם באותו שבוע, ובהשפעתו על הונה האישי של שרי אריסון. למרות שהיה ידוע לכל שכדי לא לערבב שמחה בשמחה דחה הבנק ביומיים את פרסום הרו"ח על רווחיו האסטרונומיים, רק אחד מבין הפרשנים הכלכליים טרח לאזכר את נתוני הרו"ח שהוא בסיקור הרו"ח הזה ולקשור ביניהם (שלומי שפר, Ynet, 25.11). פרשנים אחרים שבחרו להתייחס לרו"ח, כמו אברהם טל, ניסו לרמוז בידענות שההיסטוריה סביב העוני מוגזמת, הנתונים לא אמינים והתחשיבים קלוקלים. לשון החשד וההכחשה ביחס לעוני בלטה לאורך הטור כולו: היריעה "דלפו או הודלפו" לכלי התקשורת; אין מדובר ב"זינוק" בשיעור המשפחות העניות, כפי שפורסם, אלא ב"זינוק"; ולנתוני הרו"ח לא נעשה "אומות", ולכן "יש מקום לחשש" שהעניים לכאורה מחביאים "ירושות ופיצויי פטריון", דירות

מזי ישרן טוב בלילה

יש קונסנזוס: העיסוק בחוסר הלחימה של צה"ל הוא גל חולף

צילומים: רויטרס

באותו יום שהפלסטינים סיפרו שנורו בילדה עשרים כדורים ניסיתי להגיע לחיילים בגרוד, אך מי שהגיע אלי לא שיתף פעולה. נכון שזה תלוי ביוזמה של כתבים צבאיים, אך ככתבים צבאיים אנחנו מדברים עם חיילים והסיכוי שהייל יוציא סיפור כזה נמוך מאשר שכתב שטחים יקבל סיפור כזה מפלסטינים. קשה מאוד לפצח ולהבקיע חיילים. "שוברים שתיקה" מביאים עכשיו עדויות של חיילים על סיפורים מלפני שנה ושנתיים. אלו בכל זאת חי"רניקים שיש ביניהם קוד של נאמנות שבטית, ומי שמספר נחשב שטינקר. לחיילים שסיפרו לי לא היה קל, הפעילו עליהם לחצים, הם היו בוגדים בעיני חבריהם.

אתה מעריך שהסיפור הזה מעיד על שינוי בהתייחסות הכתבים הצבאיים לדיווחי צה"ל?
השינוי כבר החל. בתדרוך הכתבים הצבאיים בארץ גדת איו"ש שנערך בחג החנוכה, צה"ל רצה שניתן כותרת על הצלחה במלחמה בטרור, אך הכותרת שלנו היתה על מספר החפים מפשע הפלסטינים שנהרגו עליידי צה"ל. מהיום יתקשה צה"ל לשכנע כי כל מה שנאמר בתחקיר הוא אמת לאמיתה. לנגד עיני עמדה כל הזמן פרשת פעיל השלום הבריטי תום הורנדל (שנפצע אנושות על ידי חיילי גרוד הסיור הברדואי ברצועת עזה באפריל 2003 ומת מפצעיו בינואר 2004; א"ה). התחקיר הצה"לי – ברמת המג"ד, המח"ט ומפקד האוגדה – קבע שהוא נורה כשהיה חמוש ולבש בגדים מנומרים. רק אחרי תחקיר פרטי של משפחת הורנדל, שהובא לידעת הפצ"ר, הורה הפצ"ר על פתיחת חקירת מצ"ח, ובסופה הועמדו שני חיילים לדיון, אחד על הריגתו, והשני על טיוח המקרה.

הגל הנוכחי החל בהתרחשות חריגה שזימנה את כל המרכיבים הנחוצים לסיפור עיתונאי: חיילים שהיו מסוכסכים עם המ"פ שביצע את וידוא ההריגה, נכונות החיילים לתאר בפירוט את מהלך ההריגה גם מול תחקירים צה"ליים ששללו את גרסתם. מאוחר יותר נחשפו גם קלטות וידאו שתיעדו את ההרג ואת הודאת המ"פ בדבר וידוא ההריגה, כולל את הוראתו ש"כל מה שנע, זו במרחב, גם אם זה בן שלוש, צריך להרוג אותו". קורבן ההתרחשות היתה אימאן אלה"א מס, ילדה תמימה בת 13 שהיתה בדרכה לבית הספר, כשבת יקה רק ספרי לימוד, ושנהרגה למרות שברור שלא היוותה איום על חיילי המוצב או על המ"פ.

"גורם בגרוד שלא ראה את האירוע, אך ידע מה קרה והבין שהמג"ד הולך לסגור את הסיפור", מספר הכתב הצבאי של "ידיעות אחרונות", יוסי יהושע, שחשף לראשונה את המקרה, "אמר לי שהוא לא יכול לישון טוב כלילה". אותו גורם צייד את יהושע במספרי הטלפון של חיילים שיוכלו לאשש את הסיפור. הפרסום הראשון של יהושע על החשד לווידוא הריגה היה ב-8 באוקטובר ונמשך בסדרת פרסומים שביססו את גרסת החיילים, חרף הכחשות צה"ל, והובילו לפתיחת חקירת מצ"ח. "החיבור של מקרה קשה וחרגי, ילדה, עשרים כדורים, והיחסים המורכבים בתוך הפלוגה הם שאפשרו לפרשה להתפוצץ", אומר יהושע. "אני מעריך שאם היה מדובר במ"פ השני בגרוד, הסיפור לא היה יוצא החוצה והיה נסגר ברמת הגדוד והחטיבה".

פרסומים כאלה לא תלויים ביוזמה של כתבים צבאיים?

אייל הראובני

מאז החלה האינתיפאדה השנייה לא עסקה התקשורת הישראלית באינטנסיביות כזו במוסר הלחימה של חיילי צה"ל בשטחים הכבושים, כפי שעשתה בחודשיים האחרונים. ובייחוד מדובר בזרועותיה הפופולריות ביותר – "ידיעות אחרונות" וערוץ 2. הדיון הנרחב בשורה של פרשיות מקוממות ומביכות, הנוגעות ליחס החיילים לאוכלוסייה הפלסטינית, אף עורר את הרמטכ"ל להורות על כתיבה מחודשת של דבקות צה"ל בעקרונות מוסר הלחימה שעליו גאותו והביאה את הצבא להורות בהרג של אזרחים פלסטינים חפים מפשע.

דומה שמאז מותו של הילד מחמד אדורא בר-אשית האינתיפאדה, או הריגתה של פעילת השלום האמריקאית רייצ'ל קורי לפני כשנה וחצי, לא עסקה התקשורת הישראלית באופן נמרץ כליכך בהרג פלסטינים שלא היו מעורבים בלחימה, למרות שמספרם גדול מאוד: לפי נתוני ארגון "בצלם" נהרגו מאז ראשית האינתיפאדה ועד אמצע נובמבר כ-1,657 פלסטינים, מתוכם 529 קטינים, שלא לקחו חלק בלחימה בעת שנפגעו (מכלל 3,024 ההרוגים הפלסטינים). כלומר, לפי נתונים אלה, מרבית ההרוגים הפלסטינים בעימות המזוין בארבע השנים האחרונות לא היו מעורבים בלחימה. לפי אותם נתונים, ב-18 ימי מבצע "ימי תשובה" בלבד, מסוף ספטמבר ועד אמצע אוקטובר 2004, נהרגו 31 קטינים פלסטינים מלבד אלהאמס, ונסיבות מותם לא קיבלו סיקור מקיף.

כרמלה מנשה מקולישראל מספרת שחיילים במוצב "גירית" יצרו עמה קשר חודש לפני הריגת אלהאמס והתלוננו על יחס המ"פ אליהם. "זה לא נראה לי אז סיפור, ואז הם התקשרו וסיפורו בלי צל של ספק שהמ"פ עשה וידוא הריגה. זה היה בסוף שמחת תורה, ואז היה הפיגוע בטאבה ואני יצאתי לטאבה. שמעתי את החיילים, שמעתי חלק מהקשר, והבנתי שהיה אירוע והמ"פ יצא מהמוצב, ופרסמתי אבל הסיפור לא תפס. רק אחרי שהרמטכ"ל הכחיש את וידוא הריגה הסיפור תפס".

מדוע מעט מאוד סיפורים באלה מתפרסמים?
זה נושא קשה. אני לא יכולה להיכנס לתוך הצבא. החיילים לא משתפים פעולה. לי אין שום יכולת לתקשר, למשל, עם חיילי השייטת, הם אילמים, ולא תמיד אפשר לתחקר פלסטינים. אין לנו כלים, אנחנו לא יכולים לזמן חייל לחקירה, ואם הם משקרים את מצ"ח אז למה שלא ישקרו גם אותי. אני כל היום שור אלת את הצבא שאלות עד 12 כלילה וגאה מאוד כמה שחשפתי בתוך הצבא, אבל אני לא כתבת תחקירים ולא עוסקת רק בזה. פרסמתי המון סיפורי התעמרויות בפלסטינים במחסומים, ועל הריסת הבתים ברפיח. הצבא פרסם שהרס חמישה בתים ונסעתי לשם עם שלומי אלדר וראינו הרבה יותר בתים הרוסים, ראיתי זוועה, ילדים עם שקיות ופקלאות, אנשים שלא עשו כלום. הרסו בתים שהפריעו למעבר טנקים ויומיים אחרי שפרסמנו, צה"ל הורה שהרס 56 בתים.

פרשת אלהאמס לא מעוררת אצלך תהיות בנוגע לאמינות הדיווחים של צה"ל?

צריך לבדוק כל דבר שהצבא אומר. אף אחד מאיי תנו, הכתבים הצבאיים, לא רוצה לרצות את הצבא, אבל אף אחד גם לא רוצה לשגות ולא תמיד יש לנו היכולת. אני יכולה להגיד שהרמטכ"ל לא משקר, תפסתי כבר מג"ד ועוד מפקדים ששיקרו לי, אבל הרמטכ"ל לא שקרן.

מערכת "עובדה" החלה לטפל בפרשת אלהאמס מיד לאחר הריגת הילדה, ותחקירן המערכת עלה על עדויות החיילים שהגיעו גם ליהושע ולמנשה. המערכת ביקשה מצה"ל לערוך שחזור בשטח שיביא את הגרסה הפלסטינית מול הגרסה הצה"לית, אך נתקלה בסירוב עיקש. לבסוף היא הגיעה לקלטות שנכללו בחומר העדויות שצורף לכתב-האישום שהוגש נגד המ"פ.

"הסיפור הזה זכה לאימפקט כליכך גדול כי היו קלטות", אומרת אילנה דיין. "אך הסיפור התגלגל בצורה כמעט אקראית. ביום שהיא נהרגה, עוד כשהיינו בפגרה, אמרתי בואו נבדוק, ואז זרמו עדויות ויוסי יהושע פרסם, ואז קיבלנו את הקלטות וזה זכה להצגה יותר אפקטיבית ועוצמה גדולה בגלל המדיום".

לדעתך בכך נפתח גל של סיפורים בנושא מוסר הלחימה של צה"ל?

אני מסכימה שיש גל. אם לא היה גל, צה"ל לא היה משעה את פעילות השייטת בשטחים, אך הגל הזה יכול למות בפיגוע הבא. התשתית כבר הונחה על-ידי החבר'ה של "שוכרים שתיקה". זו התנהלות התקשורת, כמו בסיפורים על עוני או אלימות נגד נשים, יש גלים כאלו. תקשורת היא דבר טרנדי, ואנחנו לא בנויים לסקר תהליך, אלא נקודות על

פני הרצף, מופעים חריפתיים. הרמטכ"ל טען נגדי שבחשיפת סיפור אלהאמס לא הבאנו את ההקשר, את ההתחלה והסוף, והוא צודק, אבל בסופו של דבר זהו סיפור על ילדה קטנה שנהרגה.

יש לך הסבר מדוע רק מקרי הרג מועטים של אזרחים פלסטינים זוכים להשיפה ממוקדת בליכך?

לקינו בטיפול במקרי מוות של פלסטינים, אך לקינו גם בלהביא את הסיפור של החיילים שלנו. אנחנו לא יכולים להתעורר יום אחד ולהגיד, מה קרה לילדים שלנו. אנחנו צריכים גם להביא את תמונת העולם שלהם, את הסיטואציה הקיומית שלהם. חשבון הנפש שלנו צריך להיות גם בהקשר הזה, ובשני המקרים נדרמנו בשמירה.

כצפוי, המשרד של אילנה דיין עורר סערה שני סבה יותר על הדרך שבה הוא הוגש לצופה מאשר על התנהגות החיילים בשטחים. הרמטכ"ל ודוברת צה"ל האשימו את דיין ב"בישול" חומרים, אף שכל המר"כבים החזותיים שכללה בתוכניתה נלקחו מחומר התביעה של הפרקליטות הצבאית נגד המ"פ. דיין עומדת על כך שהכתבה "הציגה דברים כמו שהם", אף, שלדבריה, ניתן היה להדגיש פעם נוספת, מעבר למה שנאמר בתוכנית, שתמונת חגיגת החיילים לא צולמה לאחר הירי באלהאמס. "אולי אנשים לא רוי צים לשמוע סיפורים כאלו, ועוד בפרייטטיים, ממני שעושה כתבות עם גנרלים", אומרת דיין. "הבאתי בחשבון שזה חומר מאוד טעון וקיוויתי שיתייחסו לסיפור ולעובדות, המתארות מצב מאד בעייתי, לה נחיות הפתיחה באש, ולמסרים מהרמטכ"ל ועד אחרון החיילים". מנגד, הופיעו ערוץ 10 וכתבו ינון מגל עם כתבה שייצגה את גרסתו של המ"פ. מגל סירב לשתף את קוראי "העין השביעית" בשיקולים שהנחו אותו בעת עריכת המשדר.

הכתב הצבאי של "הארץ", עמוס הראל, התנסח בצורה החריפה ביותר בעניין מוסר הלחימה שהתגלה בשטחים, וציין כי הרג אזרחים פלסטינים חפים מפשע אינו תופעה חריגה וחרפתיים. הוא קרא לצה"ל "לעסוק בחשבון הנפש שנדרש מוזמן בכל הנוגע לפעילותו בשטחים... אחרי ארבע שנים, כבר אי אפשר להמשיך ולטאטא את הבעיות מתחת לשטיח". הראל כתב שפרשת הריגת אלהאמס "מעלה רהורים מר-איגים על הדרך שבה מתחקר צה"ל אירועים אחרים של הרג פלסטינים", והוסיף כי העידן שבו התעלם הציבור הישראלי "מעוולות הלחימה בשנות העיימות... עומד לעבור מן העולם".

"הסיפורים הם פונקציה של השקט העכשווי מבחינה בטחונית", אמר עמוס הראל לפני שבועיים. "הוויכוח הפוליטי מתחדד, ואחרי ארבע שנים גם הצבא מבין שזה משפיע קשה על נורמות הלחימה. יש לוחמים שמשתחררים ומתחילים לספר. החבר'ה של 'שוכרים שתיקה' מאוד יעילים ויש להם חיבור לחיילים שראו משהו והכל יוצר פוקוס תקשורתי שבו הצבא נדחק בפעם הראשונה להתמודדות ואי אפשר כבר לעצום עיניים ואוזניים. גם הרמטכ"ל יעלון מבין שיש בעיה".

ועכשיו תשתנה התייחסותכם לגרסאות הצה"ליות?

גם קודם היו ספקות. התחקירים הצה"ליים הם בעייתיים כבר תקופה ארוכה, ומי שעקב קודם, גילה פערים קשים בין הגרסה הרשמית לאחר התחקיר לבין ההיגיון, כמו הירי על האנרכיסטים שהפגינו נגד הקמת גדר ההפרדה. היו סוג מסוים של הוראות בשטח, שבידיעת דרגים כאלו או אחרים כופפו אותם עוד ועוד, ועכשיו יש ניסיון של המערכת הצבאית לגלגל אחורה. אבל לא יהיה נכון לחשוב כי ניתן לנהל מלחמה עם מכונה אדירה, ובווליומים ובעוצמות האלו, מבלי שדברים כאלו יקרו.

פרשן "ידיעות אחרונות" עפר שלח, שליווה את סיקור הפרשה תוך מתחת ביקורת רבה על צה"ל ("הצבא איבד את שארית רגישותו לתדמיתו בכל הנוגע למוסר לחימה", "המסר שיצא מבכירי הצבא, שבמלחמה על הבית הגבולות המוסריים זויים, הוביל להלך רוח הרסני") אומר שבארבע שנות האינתיפאדה "לא רצו לשמוע, במובן העמוק של העניין, סיפורים כאלה, כל עוד אזרחים נהרגים ומשפחות שלמות נמחקות בארוחת חג הפסח. המערכות משקפות את מה שהן מזהות כרצון הציבור וסביר להניח שהציבור לא רצה לשמוע. לבקר את העיתונות זה סוג של צדקנות. העיתונות שלנו היא יותר אובייקטיבית וביקורתית, בוודאי אם נשווה אותה לעיתונות האמריקאית, ואין פה עניין של צדק אלא מידתיות מובנית. כשמונעים יותר טרור, גם הבג"ץ נוהג באופן יותר רחום והנון, וזה אנושי ומוכן. בארבע השנים האחרונות נכתב כבר על שאלות של מוסר לחימה וחופשיות הוראות הפתיחה באש, ואני כבר כתבתי את המספרים של 'בצלם', אך סיפורים כאלה תופסים יותר הד כשהרעת יותר פנויה. היום יש יותר הבשלה, יש עדויות של חיילים, ובציבור יש יותר הד לעדויות חיילים, בניגוד לעדויות של פלסטינים, וכשיש סיפור אחד יוצאים עוד סיפורים".

כרמלה מנשה: אין לנו כלים, אנחנו לא יכולים לזמן חייל לחקירה, ואם הם משקרים את מצ"ח אז למה שלא ישקרו גם אותי

העיתונאי גרעון לוי, המביא בטורו "אזור הדמדומים" במוסף "הארץ" סיפורים דומים על הרג פלסטינים חפים מפשע ועל יתר מוראות הכיבוש, סבור גם הוא שמדובר בגל חולף. "לצער זה גל שיבוא וילך, אם יחזרו הפיגועים. לעיתונות אין הרבה סבלנות, ומהר מאוד יירדו מהסיפורים האלה. הגל הנוכחי מאוד משמח, כי כנראה דברים מבשילים, אבל הוא גם מאוד מתסכל ומביא למחשבות לא טובות על הכוח המניפולטיבי של העיתונות, על מי שהחביאו סיפורים כאלה שהיו זוכים לכותרות ראשיות, וכולם פתאום מתאימים עצמם לאחר ששתקו ארבע שנים. אצלי הובאו כליכך הרבה סיפורים דומים". על הסיבות להימנעות התקשורת מלפרסם מקרים כאלה עד לאחרונה, אומר לוי: "יש כאן שילוב של אינטרסים: קוראים שלא רוצים

לקרוא, כותבים שלא רוצים לכתוב, עורכים שלא רוצים לפרסם וצבא שלא רוצה שסיפורים כאלו יתפרסמו. זה נוח לכולם. כמעט אף אחת מהחשיפות האלו לא היתה עליידי הכתבים הצבאיים, שברובם מצדיקים, בדרך-כלל, את המערכת.”

פרופ' גדי וולפספלד מהחוג לתקשורת באוניברסיטת העברית מסכים שמדובר בגל פרסומים חולף. “הגל הנוכחי משרת אינטרסים מקצועיים. האינתי-פאדה היא Long running series, סדרה מרובת-

אילנה דיין: תקשורת היא דבר טרנדי, ואנחנו לא בנויים לסקר תהליך, אלא נקודות על פני הרצף, מופעים חד-פעמיים

פרקים, והיא לא תמיד מספקת אפיוודות ואז צריך לספק תחליפים, והעורכים, כמפיקי דרמה, צריכים למצוא זווית חדשה. כשאין פיגועים והאווירה יותר רגועה, התקשורת מרגישה יותר נוח לטפל בסיפורים של החודשיים האחרונים. בעבר היתה לנו מיני-סדרה של ויקי קנפו בזמן ההודנה. מהרגע שהנושא עולה לדיון ציבורי מחפשים עוד מקרים, התקשורת מחפשת את צה"ל ו'סוף הסטייה' של סיפורים כאלו הרבה יותר נמוך. וולפספלד מעריך כי “סוף הסטייה” יעלה מחדש כשהתחרות תגבר. הציבור הישראלי מחפש דרמה, חידוש מתמיד, ויחפשו מיני-סדרה חדשה. השאלה המעניינת היא, האם יעשו בתקשורת תחקיר מעמיק לגבי הרג אזרחים עליידי צה"ל – האם זה אכן מצב שכיח, ומעניין שאף אחד לא מנסה לעשות זאת חוץ מכמה שחושבים אותם למטורפים. אני חושב שהתקשורת פוחדת מתגובת הציבור – שהרבר יגרום לכעס רב בציבור וזה לא ישתלם.”

יהודה שאול, המרכז את פעילות “שוברים שתיקה”, אומר “בידיעה ברורה, שהסיפורים שהתפרסמו עד היום הם כמעט כלום. עוד לא התחלנו לשמוע סיפורים של ממש. אנחנו מנסים, מאז שהתחלנו לפעול בחדש יולי האחרון, לדחוף סיפורים כאלה וזה לוקח זמן, זה עניין של בשלות, של תקופת השקט שבה אין פיגועים. לוקח זמן עד שלוקחים סיפורים מחיילים. התקשורת מבינה שנכשלה כישלון מאוד מאוד חרוץ.”

דוברת “בצלם”, שרית מיכאלי, סבורה שמדובר ב“בון טון” זמני. “יש ירידה בפיגועים, תחושה של אופטימיות עם מות ערפאת, הבחירות ברשות, ואז יש יותר פתיחות לסיפור על הריגתה של ילדה בת 13 או לסיפור על הריגת מחבל פצוע שהצלחנו להשחיל, ושבימים אחרים לא היה זוכה להתייחסות. התקשורת משחקת משחק מורכב מאוד של לחשוף סיפורים, אך לא לתת יותר ממה שהציבור רוצה. היא מתעסקת יותר בעצמנו – מה האסוציאציות שלנו בנוגע לכנר במחסום ומה הן עושות לנו – ולא בהגבלות התנועה במחסומים. אם יהיה פיגוע גדול הגל הזה ייעלם מיד.”

חברות

אלון בן דוד

עד כמה הידידות האישית בין תת־אלוף (מיל') שמואל זכאי לכתבים הצבאיים

במהלך כל תשעת חודשי כהונתו כמפקד אוגדת עזה, וביתר שאת בימים שבהם דיווחו על הרחתו מהצבא. זכאי נחשד שהדליף מידע לכתב הצבאי של "הארץ", עמוס הראל, בדבר חילוקי הדעות בין זה ל"דרג המדיני בעת מבצע "ימי תשובה". על אף הכחשותיו נפתחה נגדו חקירה, ובמהלכה נכשל בכריקה במכונת פוליגרף. הראל, שמצא את עצמו

מכיר כמעט אנשי תקשורת בארץ, שאין להם חברים בפוליטיקה. אני מחר הולך לחתונה של בת של פוליטיקאי בכיר. הייתי בעשרות אירועים כאלה ואהיה בעוד עשרות כאלה, ככתב מדיני, כן. אני מודה. אני הולך לכל מקום שבו אני יכול להביא מידע ואינפורמציה לקוראים של 'מעריב'... הכל תלוי עכשיו בקו שהעיתונאי משרטט בינו לבין הפוליטיקאי, כשזה מגיע לעבודה. זה קו עדין, זה קו רגיש, קשה מאוד לעלות עליו, אבל צריך... אנחנו פה פשוט בכזה, פה כולם חברים של כולם... הכל תלוי עכשיו באינטגרטי של העיתונאי, של איש העסקים, של המו"ל, של הפוליטיקאי".

זכאי היה בקיא בכללי המשחק הללו ועל כן לא טרח כלל להסתיר את העובדה שחלק מהכתבים הצבאיים הפכו לחברי ריו הקרובים. גם היום הוא לא מבין על מה ולמה נמתחת עליו ביקורת בע"נין זה. "לזכאי יש חברים רופאים, עורכי־דין וגם עיתונאים", אומרים מקורביו. "כולם ילדים גדולים, ויודעים איפה עובר הגבול בין חברות לבין יחסי עבודה. זכאי אף פעם לא השתמש בקשרים שלו עם כתב כדי לקדם את ענייניו האישיים למען טובתו הפרטית".

בצבא סבורים אחרת. גורמים בצה"ל מאשימים את העיתונאים שיצאו להגנת המקור שלהם ובשל כך העניקו לזכאי סיקור אוהד ומפרגן

ת מ ר ג ו ט מ נ

לפני מספר חודשים חגגו חבריו של תת־אלוף שמואל זכאי, לשעבר מפקד אוגדת עזה, את יום־הולדתו במסיבת הפתעה שארגנו למענו במסעדה. חלק מהמוזמנים היו עיתונאים המקורבים אליו במיוחד. בעיני גורמים בצבא ובתקשורת, החברות הזו מהווה חציית גבול מסוכנת ביחסים בין עיתונאים למושא הסיקור שלהם. בארצות־הברית, למשל, מכתבים כללי האתיקה העיתונאית מדיניות נוקשה האוסרת על אנשי תקשורת להתרועע בנסיבות חברתיות עם מושאי הסיקור שלהם. הכתבים הפוליטיים בווינגטון נאלצים לא אחת לסרב להזמנות לאירועים חברתיים מסיבה זו.

שלומי אלדר: בהחלט ייתכן שהיכרות האישית איתו שיחקה תפקיד מכריע, אבל זה לא כל הסיפור: ההתקפה של הצבא על זכאי היתה קיצונית בחריפותה

בישראל, לעומת זאת, גורסת הנורמה המקובלת כי יחסים חבריים בין מקור לבין כתב הם לגיטימיים. ההנחה הרווחת היא ששני הצדדים יודעים לשמור על הפרדה בין התחום המקצועי לתחום האישי. הכתב המדיני של "מעריב", בן כספית, התבטא בגלוי בעניין זה בכנס הרצליה, שהתקיים בחודש דצמבר האחרון: "צריך להגיד את האמת. אני לא

תת־אלוף (מיל') שמואל זכאי

תלצהרה

יואב לימור

שלומי אלרוד

השפיעה על האופן שבו סיקרו את הדחתו מצה"ל?

להסתתרים כך", "הרמטכ"ל נגד זכאי: לא אפשר למפקד אוגדת עזה המתפטר להישאר אפילו יום נוסף בצה"ל" ("ידיעות אחרונות", 7.11, 9.11); "שר הביטחון הביע מורת רוח מהדרך שבה טיפל יעלון בפרשה", "גורמים בצה"ל מאשימים: ידו של הרמטכ"ל קלה על הפוליגרף", "עצומה לרמטכ"ל: אל תיתן לזכאי לעזוב", "הרמטכ"ל סילק את זכאי מצה"ל", "מקורבי זכאי: חיכו לו בפניה... הדיחו אותו... חיכו להודמנות כדי לבוא איתו חשבון" ("מעריב", 7.11, 9.11, 10.11, 14.11).

בר בכר זכה זכאי הפגוע לשפע של תיאורים אמיתיים ואנושיים. "החברים של זכאי: ירו לו בלב", "הוא קיבל הרבה טפוחות על השכם – הטלפון בבית והנייד לא הפסיקו לצלצל", "מקורבי זכאי: זה ציד מכשפות", "זכאי היה המום", "זכאי רק נראה קשות, אבל לוקח הכל ללב" ("ידיעות אחרונות", 7.11, 5.11, 7.11, 9.11, 10.11); "מפקד האוגדה המורח: אני מרגיש כמו איציק מרדכי... אחרי 24 שנים בצה"ל, זה היחס שמגיע לז", "לקצינים וללוחמים שליוו את מפקד אוגדת עזה הפורש בשדה הקרב, קשה להאמין שהאיש המוסרי שהכירו אינו דובר אמת", "הוא מרגיש שער" שים לו לינץ' בכיכר העיר... מבחינתו, ירו לו בגב" ("מעריב", 7.11, 9.11, 12.11).

העיתונאים הנוגעים בדבר מכירים את הביקורת של צה"ל עליהם ואף מסכימים עם חלקים ממנה. נכון שהסיקור של הפרשה היה אוהד לזכאי, ובהחלט ייתכן שההיכרות האישית איתו שיחקה כאן תפקיד מכריע, אומר כתב-השטחים של ערוץ 10, שלומי אלרוד, וממהר להסתייג: "אבל זה לא כל הסיפור."

מעליבים: כך, למשל, כתב יוסי יהושע ב"ידיעות אחרונות" ב-5.11: "זכאי שבע הקרבות התקשה לקבל את העובדה שמעליו נמצא תותחן שלא ראה את השטח כמוהו"; עמיר רפפורט כינה את הראל במוסף לשבת של "מעריב" ב-12.11: "תותחן מרובע וקפדן" ו"תולעת ספרות מקצועית", לעומת זכאי ה"לוחם עם סכין בין השיניים" וה"גולנצ'יק מהיר ההחלטה". בן כספית, באותו מוסף, הגדיר את הראל "פקיד מרובע", ואת זכאי "איש של חברות אמת ונאמנות עד המוות, איש של ערכים... 24 שנים הוא רץ בתעלות, שכב

יואב לימור: הטענות כאילו החברות בינינו השפיעה על הדיווחים שלי היא פתטית ולא ראויה לתגובה

על הגדרות. תמיד בקו האש הראשון, תמיד מוביל, תמיד מנצח".

בנוסף, טוענים בצה"ל, בימים שלאחר הדחתו של זכאי התקשו הרמטכ"ל ומערך ההסברה שלו לתת ביטוי לגרסתם למהלך האירועים שהובילו להדחה. "הרמטכ"ל הרגיש שמעוותים את דבריו", אומר גורם בצה"ל. "הוא חזר ואמר שזכאי הוא קצין מוערך שכשל בכשל ערכי, אך הדברים לא פורסמו: במקום זאת היתה התנפלות כללית עליו ועל השימוש בפוליגרף בצבא". מבחר הכותרות והידיעות שהופיעו בעיתונות המודפסת בימים שלאחר ההדחה ממחיש את הדברים: "גורמים בכירים בצה"ל: הפרשה הזו לא היתה חייבת

שלא בטובתו בעין הסערה, העביר בצעד חריג מסר לצבא, ולפיו לא זכאי היה המקור לידיעה. אף על פי כן הוסיף הצבא לטעון שזכאי הדליף מידע חסוי. בתגובה התפטר זכאי בדרמטיות בתחילת נובמבר מתפקידו כמפקד האוגדה, בשל מה שהגדיר כגילויים של חוסר אמון מצד מפקדיו. ארבעה ימים מאוחר יותר, בצעד מפתיע בחריפותו, הדיח הרמטכ"ל, משה (בוגי) יעלון, את זכאי ושילח אותו לאזרחות לאלתר.

ההתרחשות המהירה והבלתי צפויה הזו עוררה בצבא, כמו גם בתקשורת, תדהמה והלם. בעיתונות המודפסת, כמו גם בטלוויזיה וברדיו, מתחו הכתבים הצבאיים ביקורת קשה על המהלך של הרמטכ"ל. זכאי תואר כקצין מוערך, חייל מצטיין ואמין, שנפל קורבן למטה צבאי מסוכסך ומפולג הפועל באופן היסטרי וחסר פרופרציות. בצמרת צה"ל ובמערך ההסברה הצבאי זעמו על הפרסומים הללו. שם, כאמור, משוכנעים שיחסי הקרבה ההרדיים בין זכאי לתקשורת הם המניע לסיקור החיובי שלו, ומאשימים את העיתונאים בכך שהתגייסו להגן על זכאי באופן לא הוגן, לא אתי, חרזרדי ומגמתני.

מוקד הטענות הללו נע סביב יחסיו המעורערים של זכאי עם אלון פיקוד דרום, דן הראל. לדברי גורמים בצה"ל, זכאי, שנהג להתרועע עם כתבים, הוצג בתקשורת באור הירואי ומחמיא. הראל, הנוטה להסתגר בפני התקשורת וממעט לתת אמון בעיתונאים, נצבע לעומת זאת בתיאורים

6 הערות על גבולות הסאטירה

בעקבות הצפייה ב"ארץ נהדרת", 12.12.04

1. התוכנית הוקלטה ביום נהדר את מהדרת החדשות של ערוץ 2 ביום 12.12.04 פתחה יונית לוי בקול האסונות שלה, בהודעה על עוד פיגוע-מנהרות ברפיח. בסיומה של אותה מהדרה, שוב בקול האסונות שלה, הבהירה יונית לוי כי "התוכנית 'ארץ נהדרת' שתשדר מיד הוקלטה לפני הפיגוע ברפיח", לאותם אזרחים רגישים שלא הספיקו לקלוט את האזהרה הנופקה בזריזות רצועת טקסט עם מסר זה, אשר שודרה מיד עם תחילת התוכנית, ופעם אחת לקראת סיומה. לתכני המערכונים המשודרים באותו יום לא היה כל קשר לפיגוע ברפיח. מהו המסר המובלע מאחורי מסר הכיסויי תחת-מוסרי? כשאנשים נהרגים אסור לצחוק? לא מנומס להיות סאטיריים ביום עצוב? ואולי לא נאה להרוויח ברייטינג (מול הערוץ הממלכתי המתהגן בערב שירותרום לילדים רעבים)? אז מה עושים? זורקים לפח פצצת מדרג? אל דאגה! הראש היהודי, שכבר המציא פטנטים כמו פלטה חשמלית המאפשרת לבשל מזון גם בשבת בלי לחללה, ובעקבותיו את כתובית "צולם ביום חול", שלף את "התוכנית צולמה לפני הפיגוע (בהשלם את החסר)". בעתיד יוכל הערוץ המתחשב להרחיב את שירותיו ולהריץ, במהלך "ארץ נהדרת" או כל תוכנית אחרת שיש עמה סיכון של פגיעה ברגשות הציבור הרגיש, כתובית התנצלות קולקטיבית, אפשר גם הפניה לקורת-מיכה-נפשית-טלפונית, או בתשלום נוסף, כתובית אישית; זו גם יכולה להפוך למתנת חתונות פופולרית ("להרס ואורז, סליחה על שידור תכנים עגומים ביום נישואיכם, ומזל טוב, מהחברים האוהבים"). הכל, ורק אל תיעלבו ותעזבו את המסך; הישארו עמנו גם לאחר הפרסומות.

זכאי, ואני יכול להעיד שהוא מאוד לא אהב את הדיווחים שלי ממה שמתרחש בעזה בשנים האחרונות. זכאי לא פונק, ולא עשו לו הנחות. הסיקור האוהד בכל מה שנוגע לסיילוק מהצבא היה מוצדק. מעולם לא השתלחו כך בקצין, גם לא בכאלה שמכרו סודות לחיזבאללה. נעשה לו עוול, זוכור פומבי, בעת שהוא מנוע מל-הגיב".

"הקשרים החברתיים שלי הם לא ענייני של הצבא", מגיב לימור. "במיוחד כשהם לא משפיעים כהוא זה על אופן הסיקור שלי, שנותר ענייני. בשידורים שלי ידעתי

אלון בן-דוד: אני מכיר את שמוליק שנים. אני מחבב אותו ומעריך אותו. זה לא הפריע לי מעולם לבקר אותו. נעשה לו עוול, זוכור פומבי, בעת שהוא מנוע מלהגיב

לעשות את הפרדה, הבעתי ביקורת ברורה על החלטתו של זכאי להתפטר ואמרת במפורש שאסור לקצין לעזוב את תפקידו בעת לחימה. באותה מידה, גם הביקורת שלי על ההתנהלות של הרמטכ"ל בפרשה והיחס המחפיר כלפי קצין מצטיין כמו זכאי היתה עניינית לחלוטין. הטענות כאילו החברות בינינו השפיעה על הדיווחים שלי היא פתטית ולא ראויה לתגובה".

על אף הזמן שחלף, הדיה של פרשת זכאי ממאנים לגווע. לדעת עיתונאים רבים היא מסמלת נקודת שפל ביחסים הבעייתיים השוררים לאחרונה בין התקשורת לבין הרמטכ"ל ודוברות צה"ל. בין שני הצדדים פעורה בימים אלה תהום של חשדנות, אי אמון ואי הבנה הדדית. חלק מהכתבים הצבאיים מאמינים, שההדחה של זכאי היא חלק ממתקפה חזיתית שמנהלים נגדם הרמטכ"ל ודוברת צה"ל, רות ירון, במטרה להצר את צעדיהם ולמנוע מהם גישה למקורות ולמידע חסוי. "לדעתי, יש כאן ניסיון להשליט טרור בצבא בכל הנוגע לקשר עם התקשורת", מפרשן אלון בן-דוד. "אנשי צבא מפחדים עכשיו לדבר עם עיתונאים, כאילו זו העבירה הנוראית ביותר שקצין יכול לחטוא בה, יותר גרועה מירי בילדות או מהתעללות בפלסטינים".

דוברת צה"ל סירבה להתייחס לדברים. ■

ההתקפה של הצבא על זכאי היתה קיצונית בהרפתה. קצינים שהוא שמו בהטרדות מיניות ובהרסת בתים ללא רשות לא קיבלו יחס כזה. וכל זה על מה? על עבירה של הרלפה. גם המתנגדים שלו לא מהססים להשתמש בהרלפות נגדו כשזה משרת את האינטרסים שלהם".

"יש משהו בטענות של הצבא", מאשר הכתב הצבאי של "מעריב", עמיר רפפורט, "אלב הענייני מורכב הרבה יותר מכך. אין פה שחור ולבן. כולם עשו טעויות בסיפור הזה, גם זכאי, גם צה"ל וגם העיתונאים". כתב צבאי, שביקש להישאר בעילום שם, מוסיף: "הטענות נגד העיתונאים לא חסרות בסיס לחלוטין. נכון שיש כאן גם עניין של כתבים שאמרו: 'אה, אתם מחסלים לנו מקורות, אז אנחנו נעשה לכם דווקא', ונכון שעיתונאים צריכים להפריד בין אנשי צבא, שהם מושאי סיקור, לבין חברים. יחד עם זאת, זו תיאוריה מאוד מנופחת שמתאימה לקונספירציות שהצבא מייחס לתקשורת. בשורה-התחתונה, אני לא חושב שקצין מצטיין כמו זכאי היה ראוי להיורק מהצבא בצורה משפילה כל-כך. בוגי וקצינים בכירים אחרים מרגישים מאוימים ומותקפים על-ידי התקשורת, ולכן הם יצאו למתקפה הפוכה נגד התקשורת, שזכאי היה הקורבן שלה. יש הרבה התחסדות בכל הנוגע

עמיר רפפורט: אין פה שחור ולבן. כולם עשו טעויות בסיפור הזה, גם זכאי, גם צה"ל וגם העיתונאים

להרלפות בצבא. לא מעט קצינים מדליפים אבל כולם מעמידים פנים שהם לעולם לא ידליפו".

אף על פי כן, מי שנחשבים לחברים קרובים של זכאי, הכתב הצבאי של ערוץ 1, יואב ליי מור, ושל ערוץ 10, אלון בן-דוד, אינם רואים, בדומה לזכאי, שום פגם בידירות עם מושא הסיקור שלהם. "אני מכיר את שמוליק שנים. אני מחבב אותו ומעריך אותו, ואני לא מתבייש בכך", אומר בן-דוד. "אני חושב שבאופן טבעי, כשמכסים את צה"ל במשך עשרים שנה, נר-צרים יחסים של קרבה והיכרות עם המפקדים והקצינים. זה לא הפריע לי מעולם לבקר את

תמר גוטמן היא דוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב

במסגרת פרודיה טלוויזיונית/רדיופונית זו או אחרת. בתוכנית זו של "ארץ אחרת", נוסף על כל חברי הכנסת שהותקלו, נרשמו שתי הופעות אורח, של אילנה ברקוביץ', בפרודיה (מבוצעת היטב) על תפקידה ב"פרויקט Y", ושל צחי בוקששטר, שף-טלוויזיה, בהופעה מלאכותית וחסרת חן, ממש נראה סובל מכל רגע – אבל מי בימינו משוגע לוותר על עוד דקת חינם של חשיפה?

5. בעיות הלכתיות נוספות

בצדק מעורר השעטנו הזה אי נחת בצופה המתקשה להפריד בין שימוש סאטירי מבריק בדבר עצמו (עקרון המציאות הסאטירית מכל סאטירה) לבין מנגנון ייצור האהבה לטלוויזיה ולכוכביה (וגם למדינה שהיא הטלוויזיה). ומה בעצם מבדיל בין הופעתו של צחי בוקששטר אצל "אומלטה" ("ארץ נהדרת") לבין התארחותו בתוכנית בישול כמו "שום, פלפל ושמן זית?" ומה ההבדל בין ההצגה הכמור-מרושעת שעורכת אילנה ברקוביץ', של "פרויקט מוסקונה" ("ארץ נהדרת"), להצגה הכמור-מרושעת של אילנה ברקוביץ' ב"פרויקט Y"? האם זכינו כאן לאיזה ממד פרשני, או להזדמנות נוספת להיקסם מאילנה, מתרשעת בצורה כה מקסימה?

6. תיק הופ קטנטנים

בתי, תלמידת כיתה ב', היא מעריצה מושבעת של "ארץ נהדרת" – למעשה, זו התוכנית היחידה שבה היא צופה בקביעות. ידוע לי כי התוכנית זוכה לפופולריות רבה גם בין חבריה לכיתה. היא מפיקה ממנה פרצי צחוק מתגלגלים. אני, לרוב, רק מחייכת פה ושם (ומתפעלת מכשרונם האדיר של שחקניה). וכמו בכל שעת צפייה משותפת בתוכנית, אני חוזרת ותוהה, למה תוכנית המיועדת להצחקת מבוגרים, מתגלה כאפקטיבית פי כמה על ילדים? נכון, להם אין היכולת להבין את האירוניה שמאחורי הטקסטים, אך הם גם לא חשים בחסרונה כשהיא נעדרת, או נרמסת מתחת לסלפסטיק – משובח ככל שיהיה. ■

2. שאלה הלכתית

הרצתן של כתוביות בגוף תוכנית היא מדיום המזמין קריאה סאטירית – גם ב"ארץ נהדרת" עושים בה שימוש תדיר. שנו חכמינו, כיצד נבחין בין כתובית "טכנית" כשרה לאחותה הסאטירית? פשוט מאוד, נועצים ברבנית יונית.

3. תקנות הגנה לשעת חירום לח"ב/שר לשעת היתקלות – חזיתית – בכוח סאטירי (בעקבות התקלת חברי כנסת בוועידת הליכוד בתואם עוזי כהן, ב"ארץ נהדרת", 12.10.04)

- א. נתקלת בכוח סאטירי חמוש במצלמה ובמיקרופון – חייך חיוך רחב, נינוח, חברמני. אל תסגיר פאניקה.
- ב. הפגן חוש הומור אם יש לך כזה. אם אין לך, פשוט צחקק – העם אוהב את זה.
- ג. אתה נבוך? נפלא! פוליטיקאי נבוך הוא אנושי.

- ד. אם באפשרותך להעביר לציבור מסר שיר כל לקדם אותך (או לפגוע באחד מאויביך בפר ליטיקה/תקשורת) – עשה זאת ללא היסוס (קח דוגמה מרוחמה אברהם ומלחמתה באסף הראל). זהו זהו ברויק המקום להוציא דברים מהקשרם.
- ו. סרבן? אל תנסה אפילו להימנע משת"פ עם הכוח הסאטירי. זכור! המסרב לשתף פעולה לא קיים! (על רצפות חרדי העריכה, שם הם מתגוללים, כל אלה שחשבו עצמם לחכמים גדולים).

4. על היקפה הדל של תופעת סרבנות-התקשורת

נראה כי הכוח לסרב להשתתף במהתלות תקשורתיות מצוי בידי מעטים. אמנם עדיין מהלכות בינינו אגרות וצ"ל חנוך לויין שהיה בעה"מ (בעל הומור מעולה) ועם זאת נזיר-תקשורת אדוק. כיום קשה למצוא אדם שימצא בלבן את העוץ לסרב לבקשה לשחק בתפקיד עצמו (ובכך להוכיח לכל איזה קול ומקסים הוא)

דחוף לאו כיבוש

התקשורת אינה עומדת בפיתוי לצאת בכותרות מרעישות, גם כאשר החשודים שעליהם היא מדווחת זכאים לחזקת החפות

רן בנימיני

האשה הקטנה והצנומה, פניה מכוסים במעיל, התקרבה בצעדים מהירים לעבר בית־משפט השלום בירושלים, מלווה בחוקרת משטרה. העיתונאים והצלמים הרבים שהמתינו לבואה נדרכו, וכשהגיעה לשער הבניין עטו עליה כבליל של מיקרופונים, פנקסים ומצלמות, לטקס הזיכרון המסורתי לחשוד/ה מצטיין/ת. מתחת למעיל, כפי שהוסבר להם לפני כן ממקורות המשטרה, מסתתרת גננת שנעצרה בחשד שהכתה וקיללה ילדים בגן. "למה הכית את הילדים?", שאל אחד העיתונאים את האשה. אין מענה. "למה הכית אותם?", שב ושאל, אך הגננת הזריזה כבר הספיקה להיבלע באחד האולמות והשאלה המאשימה נותרה מהדהדת באוויר.

השאלה, הפשוטה לכאורה, מדגישה תופעה מטרידה בעבודתם של לא מעט עיתונאים: הנטייה לתת אמון רב בגרסת הממסד, במקרה הזה – המשטרה, בעיקר בשלבי החקירה הראשוניים והמעצר. בשלב המעצר ניוונים הכתבים לענייני פלילים בעיקר מהמקורות המשטרתיים לבידור החשדות שבגינן נעצר החשוד. מדובר בחשדות שהמשטרה לעתים טרם הצליחה להוכיח, אך זה, מצד שני, טבעם של חשדות, וככל שהצבעים עזים יותר – כך עולות המגויות של הסיפור ושאיפתו של העיתונאי להביא סחורה טרייה ומשובחת למערכת. החשוד, שבנסיבות כאלה נמצא במצב נפשי קשה, אינו נגיש, ולכן העיתונאים אינם יודעים לרוב את גרסתו. ולעתים, כשמדובר ב"אורח קטן", גם אין לו ייצוג משפטי עד שבית־המשפט דן

בבקשת המשטרה להאריך את מעצרו (עד 24 שעות לאחר המעצר). כשנכנס בסופו של דבר גם עורך־דין לתמונה, הוא מוצא עצמו לא פעם בעמדת נחיתות, כיוון שהמשטרה אינה חייבת למסור לו באותה עת את חומר הראיות שנאסף בחקירה.

לאחר מעצרה של הגננת מירושלים אמרו גורמי המשטרה לכתבים כי החוקרים גבו עדויות מכמה הורים וילדים, וישראיות לכאורה שהיא הכתה שני ילדים. עם המידע "המרשיע" הזה הגיעו הכתבים לדיון בהארכת מעצרה, אבל רק שם, במהלך הדיון, נוכחו לדעת כי הורים רבים אחרים לילדים באותו גן דווקא תומכים בגננת, ואפילו שלחו למשטרה עצומה ובה הם קוראים להפסיק את החקירה. השופטת שוכנעה להטיל צו איסור פרסום זמני על זהותה של הגננת. פרקליטה, עו"ד אריאל עטרי, סבור כי הפרסומים בתקשורת משקפים תמיד את החשדות החמורים שהמשטרה מייחסת לעצור, והציבור שופט את האזרחים שמובאים לבית־המשפט לפי הפרסומים האלה בלבד. "בתקשורת מתנהל משפט שדה, שבו לאורח שפרטיו מתפרסמים אין שום סיכוי לצאת זכאי".

לא כל הנוגעים בדבר יודו בכך, אבל חוסר האיוון, וההישענות הכמעט בלעדית על מקורות משטרה בשלב הראשוני, משפיעים על גישתם של העיתונאים אל החשוד בעת המפגש הראשון איתו. ההטיה לרעתו, הפקפוק בדבריו וחוסר האמון בו ניכרים לעתים קרובות בתוכן השאלות שמופנות אליו, בטון ובאופן הצגתן. עליונות המשטרה בקרב על אוזנו של העיתונאי מומחשת היטב במסיבות עיתונאים שהיא עורכת בעת פיצוח פרשיות פליליות גדולות. הודעות מסודרות ומפורטות,

תרשימים ומצגות צבעוניות לא משאירות לחשוד כמעט שום סיכוי בזירה התקשורתית־ציבורית.

הגישה הרווחת בציבור ש"אין עשן בלי אש" רווחת גם בעיתונות, שנוטה להתנהג בקונפורמיזם. הדעה הרווחת היא ש"אם האיש נעצר, סביר להניח שעשה את מה שמייחסים לו, וההסתתרות המגוחכת שלו מאחורי חולצות, מעילים או צעיפים רק מחזקת את החשד". המשפט "לא עשיתי כלום, אני חף מפשע" מתקבל כמעט בביטול, למרות שמבחינה סטטיסטית, הסיכוי שחשוד ייצא זכאי גדול יותר מהסיכוי שירשע. חשדות המשטרה לא זוכים רק לאמון יחסי, אלא גם מקבלים בולטות גדולה יותר בדיווחים בכלי התקשורת, ואילו גרסתו של החשוד מוזכרת לעתים קרובות רק בשורות מעטות.

עו"ד ששי גז: "קשה מאוד לנקות אדם שמאשימים אותו, למרות שלא עשה כלום. מניסיון עשיר אני אומר שאומללים האנשים במדינת ישראל כשמתחילים להאשים אותם בתקשורת. אפילו אם תביא תעודת זהות אף אחד לא יאמין שאין לך אחות. הזיכוי תמיד תופס כותרות קטנות ואף אחד לא רואה אותו. נסה אתה לעניין את המערכת שלך בזיכוי. את מי זה מעניין? אז הוא זוכה, אז מה. כשאתה אומר 'זיכוי', אתה אומר 'אין סיפור'".

לפעמים, ולתחרות יש כאן משקל כבד, קשה לעיתונים לעמוד בפיתוי מול הרחף ליצור כותרת מושכת ומרעישה, גם על חשבון האדם שנעצר ונלחם על חפותו: "קציני ופדופיל", "המהנרס היהודי", "המאפיונר של נתניה", "שורדי מכונות הקפה", "רצח שופט והלך לישון". כולם, צריך לזכור, בגדר חשודים.

בר

חשבו לרגע שאולי המשטרה עצרה את האדם הלא נכון. הם ניסו להרשיע בעיתונים. וכשהוא שוחרר, אף אחד מהעיתונאים הרבים שהתקשרו אלינו במהלך ימי המעצר, לא התקשר כדי להתנצל.

משפחת דורות מוכרת היטב באשקלון כבר שנים, אך כעת, כפי שמתארת מקסין, אנשים מתרחקים. מקצתם מסתכלים עליה בחמלה, אחרים עוברים לצד השני של הכביש. "שום דבר לא יחזור להיות כשהיה, וכלום גם לא עוזר: לא ההכחשות, לא השחרור מהמעצר, לא סגירת התיק. אנשים עדיין חושבים שטל עשה את זה. למשל, כששחררו אותו, הורים של ילדים בגן הפגינו בדרישה להחזיר אותו למעצר". במסגרת רצונה לתבוע את העיתונים, פנתה משפחת דורות אל כמה עורכי־דין בעלי שם, אך נרתעה מהמחיר הגבוה שיעלה לה המאבק המשפטי. מקסין: "יש עורכי־דין שאמרו לנו שהם לא רוצים לקחת את התיק הזה כדי לא להתעמת עם העיתונים. זה נראה לי חלום רע שעדיין לא התעוררנו ממנו. הרצון לתבוע את העיתונים על הנוק שעשו לנו זה הדבר היחיד שמחזיק אותי במדינה. אני לא רוצה לחיות כאן. המדינה לא עשתה שום דבר כדי להגן על טל", היא אומרת בכעס.

רפי: "לפני המקרה שקרה לנו, חשבת שאם כותבים משהו על אדם מסוים, אז בטח לא המציאו את זה. עכשיו, כשאני פותח עיתון ורואה כתבה על מישהו שעשה משהו, אני לא מאמין, אלא אם כן בית־המשפט אומר את זה". ומקסין מסכמת במירות: "אם זה קרה לטל, זה יכול לקרות לכולם. גם לך".

רמי טל, עורך בכיר ב"ידיעות אחרונות", משוכנע שהציבור יודע להבחין בין הרשעה בבית־משפט לכתובה עיתונאית. "לדעת, רוב הציבור האינטליגנטי מבין שלעיתונות אין כוח להרשיע. כוחה של העיתונות הרבה יותר קטן ממה שאויביה מייחסים לה. כתבה שתופיע על אדם בטלוויזיה,

שופטת בית־המשפט העליון בדימוס, רליה דורנר, מסכימה לטענה כי התקשורת ממחרת להאשים חשודים. "אני רואגת יותר לאיש הקטן וחסר האמצעים מאשר לאיש החזק, שעומדים לרשותו יועצי תקשורת, דוברים ועורכי־דין בכירים. התקשורת מחפשת אשמים ומשפיעה בדיווחיה על האווירה בציבור, ויש חשש כי זה עלול להשפיע גם על ההליך המשפטי. גם השופטים הם בני־אדם. יש כתבים שלא נותנים ערך לחזקת החפות. כותבים את מה שהמשטרה אומרת אפילו בלי סייג, ומכניסים את המלה לכאורה, – לעתים אפילו לא במקומה. הכתבים צריכים לכתוב בצורה ברורה בלשון בני־האדם: לאיש עומדת חזקת החפות והמשטרה צריכה להוכיח את החשדות נגדו. גם אם החשוד, למשל, דקר מישהו, עדיין לא ברור אם זה רצח, הריגה או גרימת מוות ברשלנות, אבל התקשורת כבר ממחרת לשפוט. ואם השופט משחרר חשוד – מיד מוטחת ביקורת, כי הוא לא התנהג לפי רצון הכתב".

למקסין ולרפי דורות מאשקלון יש בטן מלאה על התקשורת. בנם, טל דורות, בן 23, נעצר בחודש פברואר 2004 בחשד שתקף מינית ילדה בת ארבע בגן ילדים, ומיד הוכתר ככינוי "הפרופיל מאשקלון". כלי התקשורת פרסמו בהבלטה את תמונתו, בכתבות הודגש כי הוא נעצר חודשיים קודם לכן בגין עבירה דומה (למרות שלאחר יומיים שוחרר בלי כתבי־אישום), ולכולם לא היה ספק – זה האיש. אולם במסדר זיהוי שערכו חוקרי המשטרה לא זיהתה הילדה הקטנה את טל דורות כאדם שתקף אותה והצביעה על אדם אחר. בית־המשפט שחרר אותו מהמעצר וארבעה חודשים אחר־כך סגרה הפרקליטות את התיק נגדו מחוסר ראיות.

טל דורות סירב להשתתף בכתבה זו כדי לא לחוות מחדש את ימי הפרשה המעיקים. הוריו, לאחר התלבטות, הסכימו להתראיין ולא הסתירו את חוסר האמון המוחלט שהם רוחשים מאז הפרשה לכל עיתונאי באשר הוא. בסלון ביתם הם מציגים את המעטפה שבה שמרו את כל הכתבות שפורסמו על בנם. הכותרות בעיתונים הגדולים ובמקומונים זעקו אז: "הפרופיל", "המהדל והאונס", "הכתובת היתה על קיר הגן", "ידעו והתעלמו", "בכייה לדורות". עכשיו, כשהתיק סגור וטל דורות חופשי ולא אשם (הוא הרחיק עד לארה"ב כדי להתנתק מהחוויה הקשה), מתכוונים ההורים לתבוע את העיתונים. "הם עשו בו ליניץ", אומרת מקסין דורות ומנסה לעצור את הבכי. "לא אכפת לעיתונאים על מי הם דורכים. הם יעשו הכל כדי למכור יותר עיתונים, והרי ידוע שפרופיליה מוכרת עיתונים. טל לא עשה שום דבר רע בחיים שלו. הוא היה בתנועת־נוער, במועצת התלמידים, שירת במסגרת הגנה", בחור פופולרי וחברותי, והם עשו ממנו מפלצת. זה ילווה אותו כל חייו, בכל מקום. אצל האנשים באשקלון הוא יהיה תמיד 'טל דורות, הפרופיל מאשקלון'. רפי דורות: "הבן שלי עבר טראומה שכמעט אי־אפשר לעמוד בה, והרוב בגלל העיתונות. עד שאדם לא נתקל בזה אישית, הוא לא מבין שדברים רבים שמפורסמים פשוט לא נכונים". מקסין דורות: "העיתונאים לא

עו"ד ששי גז: נסה אתה לעניין את המערכת שלך בזיכוי. את מי זה מעניין? אז הוא זוכה, אז מה. כשאתה אומר "זיכוי", אתה אומר "אין סיפור"

ובה יגידו כי הוא אחראי למחדל, ודאי לא תביא לו יוקרה גדולה, אבל היא לא תשפיע כלל על השופט. מי שחי במדינה דמוקרטית חייב לדעת שהעיתונות תבקר אותו. העיתונות לא הרשיעה את טל דורות. מי ש'הרשיעה' אותו היא המשטרה, שהודיעה לעיתונאים, 'תפסנו את הפרופיל'. פעם ידעו את ההבדל בין חשוד, נאשם ומורשע. היום יש כמה עורכים בעיתונות, ואני מדבר גם האלקטרונית, שכשאני קורא ושומע את הדיווחים שלהם יש לי הרגשה שהם לא לגמרי מודעים להבדלים האלה. בזהירות המתבקשת אשמיע השערה: יכול להיות שב־25 השנים האחרונות החתירה להשיג סקופ, שבעיקרה היא דבר ברוך, ועיתונאים צריכים להשיג סקופים, גרמה לאנשים לאבד פרופורציות. וזה

השופטת בדימוס דליה דורנר: התקשורת מחפשת אשמים ומשפיעה בדיווחיה על האווירה בציבור, ויש חשש כי זה עלול להשפיע גם על ההליך המשפטי

במקום לעורר סימני שאלה וספק באשר לאמיתות החשדות, ולאפשר תגובה מכובדת לחשוד". מתן אפשרות לתגובה בולטת לאנשים שזוכו מעוגן בחוק ובכללי האתיקה המקצועית של העיתונאים. סעיף 12 א': "פרסם בעיתון רבר חשד, הגשת כתב-אישום או הרשעת אדם, ונודע לעיתון ולעיתונאי באופן מוסמך כי הוסר החשד או לא הוגש כתב-אישום או בוטל או זוכה הנאשם בדיון או נתקבל ערעורו של מורשע, לפי העניין, יפרסם זאת העיתון בהבלטה הראויה". העיתונות אינה מצטיינת במילוי ההנחיה הזאת אם כי בשנים האחרונות ניכר שיפור. ועוד מסעיף 12 א': "עיתון ועיתונאי יכבדו בפרסומיהם את העיקרון היסודי שכל אדם הוא בחזקת חף מפשע אלא אם נמצא אשם...". עורכי-דין רבים טוענים כי בעיני התקשורת המצב הוא בכלל הפוך: החשוד הוא אשם כל עוד לא הוכחה חפותו. הבעיה היא שכשחפותו מוכחת לבסוף, הנזק לשמו הטוב קשה מאוד לתיקון. הוא שבור, משפחתו מתקשה לתפקד, הילדים סופגים הערות פוגעות בבית-הספר, וגם – והתקשורת לא מתעניינת בו. הרי, אצל "האזרח הקטן" זיכוי זה לא אייטם.

רן בנימיני הוא כתב קול-ישראל לענייני משטרה

גם השפיע במידה מסוימת על העורכים שרוצים מאוד לעשות עמורים בולטים וזעקניים, כדי להתחרות אפילו בטלוויזיה".

אולם סקר חדש מערער את קביעתו של טל כי הציבור מבין שהעיתונות אינה חוקה מספיק כדי להרשיע (אם כי בד בבד אומר הסקר משהו גם על האמון, או חוסר האמון, שרוחש הציבור לפוליטיקאים). על-פי הסקר שביצעה חברת "גיאוקרטוגרפיה" בקרב 500 נשאלים בעבור חברת האסטרטגיה וייעוץ התקשורת "דימוני-כהן/וובר-שנדוויק", יותר מ-70% מהציבור מאמינים או מאמינים בהחלט שאישי ציבור אשמים כבר עם פרסום החשדות נגדם בתקשורת. רוני דימון, שותף ומנכ"ל בחברה שהזמינה את הסקר, כלל לא מופתע: "הסיקור התקשורתי בשלב החשדות לא מותיר מקום לציבור לפקפק באמיתות החשדות. הסיקור הוא מוחלט, חרי-משמעי ורצוף סימני קריאה,

הכנסת מתערבת

עליהם, ואז כבר שום תגובה לא מאזנת ומתקנת את הנזק. החשיפה עלולה לחסל קריירה פוליטית. שמעתי סיפורים של חשודים – גם מתוך הליכוד וגם מחוץ לליכוד – שסיפרו לי איך הרסו להם את החיים ואת המשפחה. הם נשאר עם צלקת לכל החיים".

הפרשן המשפטי של קול-ישראל, משה נגבי, מתנגד נחרצות לשתי הצעות החוק. לטענתו, כבר היום יש לבתי-המשפט יותר מדי סמכות לאסור פרסום שמות של חשודים, למרות שפרסום כזה הוא חלק מעיקרון של פומביות המשפט, והוא הערובה הטובה ביותר שלא יהיו נסיונות טיוח. "המקרים שבהם המשטרה עוצרת אנשים שלא עשו דבר אינם רבים, וגם לא כולם מקבלים חשיפה תקשורתית. אני בכלל חושב שהעיתונות לא מספיק מרשיעה במישור הציבורי. זה שתיק פלילי נגד אדם נסגר או לא נפתח, זה לא אומר שהפרסומים לא היו מוצדקים. בית-המשפט פוסק אחרון בנושאים משפטיים, לא בנושאים ערכיים ומוסריים. כאן לתקשורת יש תפקיד חשוב. העוול שייגרם במקרים של מעצר שווא ופרסום זהותו של החשוד בטל בשישים לעומת העוול שייגרם לחברה אם חשדות רציניים לא יפורסמו". לחלופין, מצד נגבי בחוק שהעביר יוסף לפיד לפני כשנתיים, הקובע שאם כלי תקשורת פרסם חשד נגד אדם, עליו לפרסם באותה הבלטה אם האיש זוכה ושוב איננו בגדר חשוד.

בדיון שהיה בוועדת חוקה, חוק ומשפט אמר שר המשפטים הקודם יוסף לפיד (בעבר איש "מעריב"), כי הוא תומך בהצעת החוק של רשף חן "בלב כבד", למרות שהאינסטינקטים העיתונאיים שלו מדברים נגדה. "הפגיעה בזכויות הפרט ובצנעת הפרט הפכה להיות למגיפה שצריך לעצור, כי 95% מהאנשים שנעצרים משוחררים אחרי-כך מבלי שיועמדו לדיון, וחלק ניכר מהם זוכים לפרסום שלילי. בוודאי שלא כולם אחרי-כך זוכים לפרסום על כך שהם לא הועמדו לדיון, ויש פה בעיה חמורה של איוון".

ח"כחן מדגיש כי הצעת החוק שלו אינה מיועדת לחול על אישי ציבור: "גם אישי ציבור חשופים להרס שמם הטוב, אך זה המחיר שהם משלמים. במיוחד אצלנו, נבחרי הציבור, הכל צריך להיות שקוף וגלוי בפני הבוחרים, גם אם חושדים בנו. לנו, בניגוד לאזרח הקטן, יש במה נרחבת להגיב על חשדות. הצעת החוק שלי נוגעת לאזרח הקטן, כי שופכים את דמו לפני שהוגש כתב-אישום. מי שקובע אשמה הוא אך ורק בית-המשפט. עם כל הכבוד לכתבים הפליליים, הם לא יכולים לעשות זאת. הם צריכים לזכור שלעתים, מבחינת החשוד, הפרסום הוא עונש כבד יותר מהעונש שיטיל, אם בכלל, בית-המשפט".

ח"כ קרא, לעומתו, כולל את אישי הציבור בהצעת החוק שלו. "מי שמשלם את המחיר אלה בעיקר אישי הציבור ונבחרי הציבור. עושים

כשהתגלגל עניין מעצרו של טל דורות לבית- המשפט המחוזי בבאר-שבע, בימיה הראשונים של הפרשה, ביקש עורך-דינו לשכנע את בית-המשפט להטיל צו האוסר על פרסום שמו. "פרסום שמו או זהותו עלול לפגוע פגיעה קשה ביותר בשמו הטוב", אמר הפרקליט, "אנחנו כבר שומעים בכל כלי התקשורת שמדובר בדופיל ואם תמונתו תפורסם, ואחרי-כך המשטרה תגיע למסקנה שזה לא האדם המתאים, אי-אפשר יהיה לתקן את הנזק". השופט שקל את העניין, אך לבסוף קבע כי אין בסיס משפטי להיענות לה במקרה הנדון. "אינני שולל את הטעם שברברי הסניגור", אמר השופט, "אך כל עוד המחוקק לא קבע שיש מקום לאמץ את הנימוקים שהציג, על בית-המשפט להעדיף את השיקול של הכלל בדבר פומביות הדיון". הסניגור יכול היה רק להצטער שהצעות החוק של חברי הכנסת רשף חן (שינוי) ואיוב קרא (ליכוד) לא התקבלו עדיין.

שתי ההצעות, שעברו בינתיים בקריאה טרומית בכנסת, באות להפוך את המצב הקיים כיום: במקום שהחשוד יצטרך לשכנע את בית-המשפט מדוע יש לאסור את פרסום שמו, ייאסר הפרסום מלכתחילה, ונטל השכנוע יעבור למשטרה ולעיתונות, שייאלצו להסביר מדוע יש צורך לחשוף את זהותו. אם יעברו הצעות החוק את כל תהליך החקיקה, ייאסר על העיתונות לפרסם שמות של חשודים עד להגשת כתב-אישום.

דינת התקלה

■ אנחנו כולנו מאותו הכפר

כמה נחמד יהיה לקחת חלק פעם אחת לפחות בהווה האירופית האליטיסטית או בחלום האמריקאי הנשגב. איזה יופי אם ליום אחד בלבד נזכה להיות מנומסים כמו האנגלים, אניני טעם כמו הצרפתים ויפים כמו האיטלקים.

בשנים האחרונות לוקחות חברות הפרסום את המשאלה המיוחלת צעד אחד קדימה ומנסות לעזור לנו להתנתקות מהזיפים ומהישראליות ולחייך כמו בן למשפחה גאה, חצי אירופית חצי אמריקאית. פרסומות מרוחות חיוכים מקיר לקיר של רקדני יוגורט יופלה, או אנשים יפים ורוקדים ברחובות נוצצים בפרסומות של חברת "יס", הם רק חלק מהאנקדוטות שמופיעות על מסכינו מדי יום ומנסות למכור לנו את הישראלי החדש, תוצר הלוואי של תהליך הגלובליזציה. כשמשרדי הפרסום אומצו עליידי חברות פרסום בינלאומיות והחלו להאריך את שמותיהם עם שמות שותפיהם שמעבר לים, החל למעשה תהליך של היטמעות ואיבוד זהות עצמי. אם פעם, רחמנא לצלן, היו המפרסמים מנסים למכור לנו מותגים עם שמות לועזיים מארצות ניכר, היום כבר אף אחד לא מרים גבה כשפרסומות תוצרת הארץ מופיעות עם שחקנים בעלי חזות תוצרת חוץ ועם כתוביות עבריות, מאחר שהשפה המדוברת הפכה להיות לא אחרת מאשר אנגלית. הפרסומות החדשות הפכו למסוגנונות יותר, בעלות הומור בינלאומי שמתבטא לרוב כהומור ויוואלי, וחזות תוצרת חוץ גרידא. הן נטולות זהות ישראלית, חלקן אף מתנשאות, ודומות באופן מפתיע בהפקתן.

נערות החמד הבלונדיניות, שמאברות את דרכן ומוצאות מחסה במנור של חברת "יס", אמנם מצליחות להעלות חיוך על פניו של הצופה, אך לא מותירות כל מקום להומור ישראלי; הומור שעם הזמן עלול למצוא את עצמו ישוב לצדו של הישראלי מהרחוב בצד השני של הדלת, מחוץ למשחק. נכון, זה מאוד מפרגן לראות פרסומות למשקה הבינלאומי פאנטה שנכתבה בארץ ומשודרת באחת ממדינות סקנדינביה, או פרסומת ישראלית למרקי קנור בסלונג בתים טורקיים. אך השאלה שבכל זאת כדאי לשאול היא, האם כשטרנד ה"כולנו דומים" יתגבש ויתחזק לא נמצא את עצמנו הולכים לאיבוד? האם אנחנו לא מוותרים על הזהות התרבותית הישראלית שלנו כשאנחנו מצטרפים לשוק הפרסום הבינלאומי? מה יהיה הצעד הבא: להפיק סרט קולנוע ישראלי עם שחקנים מחו"ל, כשהלוקיישן בחו"ל והסיפור בעל אופי בינלאומי שידבר לכווווולם?

לאט לאט אנחנו מצליחים להידחק בלחץ לאחת מאותן חושות קש משוכפלות של אותו כפר גלובלי קטן שכולם מדברים עליו. תכף יבואו הרקדניות ויבקשו שנרקוד יחד עם כולם את ריקוד המועדון, ריקוד שלבטח, בקצב הזה, לא יהיה לצלילי מוסיקה ישראלית.

■ שרון לוי – חיינא לוביץ'

שרון לוימכאלוביץ' היא תסריטאית וקופירייטית

"התנשאות מצ'ואיסיטית-צה"לית" שהוא מייחס ברוב התחסרות לאחד הקצינים שהעידו במשפט, בלי זכר ליושרה העיתונאית שבכתבה על המנהל המטיית. ואין מנוס מהמחשבה שהמנהל הזה, שהקל ראש במעשה מגונה והפך את הקורבן לנאשמת, הוא תוצר של תפיסת העולם המתבטאת בכתבת השער.

מהי אפוא האג'נדה של העיתון? היא מנוסחת באותו גיליון עצמו מפי קרן צור, שנאלצה, למגינת לבה, לכתוב על נשות תקשורת הפועלות נגד אפליית נשים: "פמיניזם זה לא אייטס, בטח לא בעיתון שלנו (...): יותר כוסינות, יותר קוראים. (...). אג'נדות פמיניסטיות לא תופסות את העין ובטח לא את הרייטינג". זה לא חדש, אבל אפשר לחשוב על כמה וכמה שלבי ביניים בין פמיניזם מגויס ובין "גמרה בפנים".

■ ט ל ני צ ו

טל ניצן היא משוררת ומתרגמת

כותרת המשנה בתוך העיתון חוגגת: "הבסיס) הפך לבית-בושת כשבמרכזו מככתב שקמיסטית צעירה בעלת תיאבון מיני מוגבר". הכתבה עצמה משתרעת על פני חמישה עמודים, אחד מהם מוקדש לאיור מעורן ברוח הכותרות: חיילת פשוטת שפתיים, פרומת חולצה, משעינה שריים שופעים על דלפק ונותנת מבט מצועף בקצין. מישהו עוד לא הבין? אין בעיה, יש גם מחירון: "מציצה - 2 שמירות, מציצה+ - תורנות מטבח" וכו'.

מלבד עדות הנאשמת ומפקדה מתארת הכתבה בלי לאות את מעלליה: עם מי, כמה פעמים, איפה ומתי. חרות הפירוט מובנת: הנה הזדמנות להתפלש בסנסציה במסווה צדקני של כיסוי משפטי. אבל ה"תיאבון המיני" של הנאשמת אינו רלבנטי כלל לעבירה, שהיתה חמורה באותה מידה גם אילו היתה עלמה צנועה וחסודה. ומצד שני, לולא היה מדובר בעלילת שווא, אין בהתנהגות מינית משוחררת הצדקה לאונס. למעשה, "זמן תל-אביב" חוטא באותה

■ פיצול אישיות

למקרא "זמן תל-אביב" ב-19.11.04, נראה שהמקומו של "מעריב" הולך לאיבוד בין פמיניזם (נגיד), פוסט-פמיניזם, והשובניזם הישן והטוב (כהנחה שאמנם יש הבדל בין שני האחרונים). הצד הנאור באישיותו המפוצלת של העיתון מתבטא בכתבה משובחת של נורית רובין על מהדל חמור של מנהל בית-ספר תיכון בעיר: במהלך טיול נפלה תלמידה קורבן להתעללות מינית, כשארבעה תלמידים, אחד מהם בנו של איל הון ידוע, הפשילו ככוח את מכנסיה ואת תחתונה, נגעו בחזה ולעגו לה.

הפרשה נחשפה בעיתון שבוע קודם לכן, כולל תגובתו של המנהל, שהגדיר את התקיפה כ"מעשה קונרס" והוסיף נימוק ערכי-חינוכי מופת: "היא התחילה". משפטן שרואיין לכתבה הגדיר את העבירה כמעשה מגונה לשם ביזוי מיני, שהעונש הצפוי עליה הוא עשר שנות מאסר. המנהל הסתפק בביטול יציאתם של ארבעת התוקפים לטיול אחר. בכך לא הסתיים הטיח הנמרץ. בעקבות חשיפת הפרשה ב"זמן תל-אביב" נכנסה יועצת בית-הספר לכיתתה של התלמידה והודיעה, בנוכחותה, כי הכתבה שקרית וכי בית-הספר ומנהלו פעלו כשורה לאורך כל הדרך. הילדה פרצה בבכי וברחה מהכיתה. זו העילה, המוצדקת לחלוטין, לכתבת המעקב היסודית, המצטטת עוד פנינה מפי המנהל ("טיפלנו בזה טיפול מעולה"), ומביאה פרשנות משפטית, תגובה לא מפתיעה של משרד החינוך ("המנהל... התייחס למקרה בחומרה ואינו מקל ראש"), ואף כתבת מסגרת מאת עובדת סוציאלית. כפי שמציינת זו האחרונה, ראוי שיוודע ברבים שמו של בית-הספר, שהיא מגדירה כאזור מסוכן לבני נוער ולנערות בפרט. ואכן, הדופי היחיד בכתבה הוא ההימנעות התמוהה מאיזכור שם התיכון והמנהל, במקרה מובהק כליכך של זכות הציבור לדעת. מלבד החסר המשמעותי הזה וזה כתבה אחראית וממצה על שערורייה חינוכית בעלת עניין ארצי, קל וחומר מוניציפלי. כלומר, כתבה שמתבקש לעשות ממנה כתבת שער.

אבל השער כבר היה תפוס בפן הפחות מכובד של "זמן תל-אביב": סיפוריה של חיילת שנדונה לחצי שנת מאסר על שהעלילה על מפקדה כי אנס אותה. אין ויכוח על החומרה שבבריית אונס, אבל המקומו של מטפל בסיפור בכל הארסנל של העיתונות הצהובה, נוסף שמחה-לאיד שובניסטית ולא עוצר רגע לפני הנמוך ביותר. על השער מרוח צילום אילוסטרציה של חיילת בתנוחה סמי-פרובוקטיבית, הפוקוס על אחוריה. והכותרת? בטוב טעם: "גמרה בפנים". גם

האבולוציה של הסאטירה

ימים רבים עברו מאז "ניקוי ראש", תוכנית הסאטירה הישראלית הראשונה על מסך הטלוויזיה. כיום הערוצים למיניהם משופעים בתוכניות סאטיריות מקוריות, המשובצות בפריימ-טיים ולחלקן גם רייטינג מרקייע שחקים. הילדים שרואים היום את טל פרידמן מחקה את שלי יחימוביץ' אינם מכירים את הימים שבהם טוביה צפיר היה החקיין הלאומי של אישי ציבור, וכה היטיב להתחפש להם עד כי רבים סברו שדמותם הסאטירית עולה על המקור. נדמה שבאותם ימים, הסאטירה נגד פוליטיקאים הייתה מעורנת ותמימה הרבה יותר מאשר ההשתלחות הקיימת בעידן הרביערוצי של היום. מצד שני, אולי גם השחיתות הייתה מעורנת בהתאם. כשאסף הראל התנדד על חשבונה של חברת הכנסת רוחמה אברהם בתוכניתו "כל ערב", הגישה זו בתגובה תביעת דיבה על סך מיליון שקלים נגד ערוץ 10, באצטלת שמירה על ערכי הדמוקרטיה

והתקשורת החופשית. סביר יותר לנחש שהיא פשוט נעלבה מהגידופים שספגה בשידור חי. הקורבן הבא היה חבר מרכז הליכוד עוזי כהן וחיקוי הכבון העילג שלו בתוכנית "ארץ נהדרת"

בערוץ 2. לכהן, שמרבית תשומת הלב בחיקוי מתמקדת בעיוות הדיבור שלו, כתוצאה מהיותו כבד שמיעה, יש לכאורה סיבות לא פחות טובות משל ה"כ אברהם להיעלב. הרי הסאטירה אמורה לחשוף את המציאות באור נלעג ולצאת נגד תופעות חברתיות פסולות, ולא להישען במידה כה מטרידה על נכותו של אדם. אולם נדמה שלא ניתן היה למצוא איש מרוצה יותר מכהן עצמו ביום שאחרי התוכנית הראשונה. משרדי אקטואליה חיזרו אחריו והוא הרגיע את כולם שלא זו בלבד שהוא לא נעלב, הוא דווקא שמח על החיקוי ובטוח שזה יקפיץ את מדר הפופולריות שלו. הוא הפליא בדברים על סגנונו המיוחד, והזכיר את החתימות הרבות שחילק בעקבות התוכנית. לא ברור מה מטריד יותר, עלבונה המר של רוחמה אברהם או צהלתו המוגזמת של עוזי כהן. האם כדאי לאנשי ציבור להילחם בסאטירה תקשורתית או שעדיף דווקא לזרום על גלי הכרה שהיא מרעיפה? האם באמת לא משנה מה אומרים עליך בתקשורת, כל עוד שמך מאוית נכון ומראיינים אותך בבוקר שלמחרת בכל העיתונים?

ייתכן שהיוצרים של ארץ נהדרת התכוונו לעקוץ, אך הם יצאו מלטפים. למרות נסיונותיהם להצביע על שחיתות, נפוטיזם וחוסר כשירות ציבורית, הם השיגו תוצאה הפוכה, שעוברת יותר לטובתם ופחות לטובת סדר-היום הציבורי הישראלי. התקשורת מאוהבת בדמותו המשעשעת של עוזי כהן (החיקוי כמו גם המקור) והקהל שוכח את ההאשמות החמורות ומתענג על ההצחקות. הסימביוזה בין תוכנית הסאטירה ובין התקשורת הכתובה מחלחלת כה עמוק עד שהיא מוציאה את כל העוקץ מהביקורת הפוליטית-חברתית שאמורה להיות טמונה בסאטירה, בין השרות, והופכת אותה לחלולה. מדובר כאן במשהו שהוא מעבר לסיקור של תופעה משעשעת. העיתונות מחבבת את דמותו הסאטירית של כהן חיבוק רב, מאמצת אותה אל לבה ומשתמשת בה לרווחיה הכלכליים. התופעה התנפחה לממדים כה עצומים עד שעל שער גליון יום שישי של "מעריב" (10.12), וגם בגליון יום שישי של "דיעות אחרונות", הופיעה תמונתו של עוזי כהן האמיתי ולצדו תמונה של כפילו הסאטירי. זה קצת עצוב לראות את העיתונות מיישרת קו עם תוכנית בידור והופכת את עצמה לעוד פרומו של "ארץ נהדרת."

מ א י א ל ח ו ז נ י נ ו

מאיה אלמוזנינו היא סטודנטית לתואר שני בתקשורת באוניברסיטה העברית

תיזהרו שם בחוץ

לסדרת הטלוויזיה המשטרית "בלוז לכחולי המדים" היה ריטואל קבוע: הפרק נפתח בתיאור המצב המסוכן ברחובות ולאחריו פנה המפקד לשיטורים, טרם צאתם לסיור, בקריאה: "תיזהרו שם בחוץ". תחושה דומה מעניקה צפייה קבועה בתוכניות תחקיר בנושא צרכנות, דוגמת "שומר מסך" עם אמנון לוי ו"כלבוטק" הוותיקה עם רפי גינת.

מדי שבוע אנחנו חוזים בחוויות שליליות של צרכנים הנראים כמוני וכמוך, אשר ביקשו לקנות מוצר או להשתמש בשירות ונפלו קורבן לנוכלים. אנחנו חשים כמובן סימפטיה כלפי הקורבנות וכעס אל הרמאים, אך מעבר לכך שואלים את עצמנו – מה יכולנו אנחנו בצרכנים לעשות כדי לחסוך מעצמנו עוגמת נפש דומה?

דפוס הסיקור של תוכניות אלו דומה: כמה ראיונות עם צרכנים מאוכזבים, מזוהים או מוסתרים; לאחריהם נשלחים תחקירנים מצוידים במצלמה נסתרת להציג את תהליך הרמייה בהתהוותו. תיאור התחקירן או המנחה המלווה את הכתבה יוצר את הדרמה ומעניק לצופה הרגשה כי הוא שותף לחשיפה ייחודית ומרעישה.

לא אחת עולה מתוכניות אלה תמונה של אולת-יד של רשויות אכיפת החוק אל מול נוכלים סדרתיים. היטיבה לתאר זאת גב' גלית אבישי, מנכ"לית המועצה לצרכנות, בתוכנית "כלבוטק" (20.11): "הצדק נופל בין הכיסאות". באותה תוכנית ניסה רפי גינת להראות שרשויות הצדק מסוגלות לפעול במהירות הבזק. הוא הציג את מקרה לכידתה של כנופיית עוקץ שנהגה לקנות סחורות בהמחאות מחשבונות בנק שאינם פעילים, אשר הוא עצמו נתן את האות לחשיפתה שבוע קודם לכן. גינת בישר לצופים כי "עוד באותו הערב פעלה המשטרה" והציג את הנאשמים כאשר הובאו להארכת מעצר. לאזרה לא נותר אלא לתהות אם יש קשר בין מעמדו התקשורתי של גינת כ"תפסן בשרה הפשע" בתוכניתו "בשידור חוקר" לבין היעילות שבה פועלת המשטרה.

לאור התיאורים על פגיעות סדרתיות בצרכנים, ראוי לבדוק אם אין מקום ללכת צעד אחד קדימה ולאחר פרסום התחקיר, להנחות את הציבור כיצד עליו לנהוג כדי להימנע מהישנותם של מקרים דומים (כך היה בעבר בתוכנית "כלבוטק"). לתוכניות תחקיר צרכניות יכול להיות תפקיד חשוב בהעצמת כוחו של האזרח מול נוכלים, וזאת על-ידי הצגת אמצעים ממשיים שעליו לנקוט לפני שהוא מתקשר בעסקה. שידור הדרכות מעשיות עשוי להעניק לאנשים תחושת ביטחון צרכנית בסיסית. כך, לצד הגישה הרווחת של "פראירים מתחלפים" ניתן יהיה להציג "פראירים שלומדים לקח".

ח נ י ק ו ח נ ש ט ר

חני קומנשטר היא מוסמכת לקומוניקציה ולעיתונאות מהאוניברסיטה העברית ומוסמכת לרגולציית טלקום ומדיה מה London School of Economics.

גינת מנהמת לבו מאמר מערכת בוטה שכוון נגד מפגיני השמאל שהתאספו בכיכר רבין בתל-אביב כדי לבטא את תמיכתם בתוכנית ההתנתקות. "מפגיני כיכר רבין", כתב גינת למחרת ההפגנה, "הם כמו גלוחי הראש בגרמניה. קריאה משותפת מאחרת את החמאס ואת המפגינים בכיכר – יהודים החוצה. בגרמנית זה נשמע הרבה יותר טוב". כשנה וחצי קודם לכן, בנובמבר 2002, פרסם ב"הצופה" העיתונאי חגי הוברמן מאמר ובו האשים את שר הביטחון ראז, בנימין בן-אליעזר, באחריות ישירה למותם של 12 אזרחים וחיילים שנהרגו בהיתקלות בחברון, ואשר הוגדרו במאמרו "קורבנות הפריימריז של פואד". וביוני 1998, כשנה לאחר שנכנס לתפקידו כעורך העיתון ועל רקע הוויכוח שהתגלע בין המפד"ל לחרדים בשאלת הגיוס, השיב גינת לחרדים תשובה ניצחת. גינת סיפר במאמרו על חבריו מהחוג לקרימינולוגיה באוניברסיטה שדיווחו לו על סיור מיוחד שערכו להם שוטרים באתרי הזנות, ובהם פגשו לקוחות חרדים רבים וכן פרוצות רבות שהתחנכו במשפחות ובמוסדות חינוך חרדיים. "לא אצלנו מקבלים בשירה ובריקורים בן של ארמו"ד שנאשם באונס ילדות מהמשפחה שלו", הוסיף גינת ובכך השיב לחרדים, לשיטתו, על טענתם בדבר הקקול החינוכי שגורם הצבא לנוער הדתי.

"לגונן יש הרבה שכל, כישרון וברק לשוני, אבל יש לו גם נטייה טבעית לשוכבות, ושוכבות ועיתונות, כידוע, לא תמיד הולכים טוב ביחד". זו דרכו של בכיר ב"מעריב", שזוכר את עורך "הצופה", גונן גינת, מהתקופה שעבד ב"מעריב", לחוות את דעתו על כישוריו המקצועיים של עמיתו לשעבר. מידות האיוון בין הכישרון לשוכבות לא היו אחרות בין מכריו של גינת. היו שתיארו את הכישרון כגאונות והמעיסו בערך השוכבות והיו שתיארו את השוכבות כפרחחות משולחת והמעיסו בערך הכישרון, אבל אבחנה אחת לא עמדה במחלוקת: גינת הוא מבריק וכשרוני מצד אחד, ולעתים המוני ונמהר מצד שני. דומה שהראשון להודות בצד המתריס שלו הוא גונן גינת בעצמו, שלמדור הקבוע פרי עטו בחר לקרוא "הערות קטנוניות". תחת כותרת זו מפרסם גינת ב"הצופה" את הערותיו על ענייני השעה, כמו למשל דעתו על ערפאת ה"חלאה", "ההומו שמת מאיידס", וכדומה. ניכר בו שההליכה נגד הזרם העיתונאי המקובל, בין שהיא תפיסת עולם מנומקת, בין שהיא השבעת יצר ובין שהיא שתיהן גם יחד,

מקדים, או מאחר, את זמנו

על מזגו של גונן גינת, עורך "הצופה", אומר אחד העורכים בעיתון כי לפעמים הוא קם בבוקר ומתבייש לקרוא את מה שמתפרסם בו

כל המהלומות המילוליות הללו הסתיימו בסופו של דבר בהתנצלויות. על ההתבטאות נגד מפגיני השמאל נשלח נתן אשל, מנכ"ל העיתון, להתנצל בקול-ישראל. על ההאשמה שהוטחה בשר הביטחון התנצל/התנער מנהיג המפד"ל אפי איתם, אבל דווקא ההתנצלות כלפי החרדים שברה שיאים. הרב הראשי לשעבר, מרדכי אליהו, שאצלו תבעו החרדים את גינת לדין תורה, הורה לו לפרסם התנצלות גדולה וגורפת גם באוזני נציגיהם בלשכתו, וגם מעל דפי העיתון, מדי יום, במשך שבוע.

גונן גם אינו בוחל בחיסול חשבונות אישיים מעל דפי העיתון. לאחר ביקורת שהשמיע השדרן חיים זיסוביץ' על מאמרו על גלוחי הראש, פתח גינת במסע נקמה קטנוני. תחת הכותרת "מהגיגי זיסוביץ'" הוא פרסם, מידי יום ושישי ובמשך כמה חודשים, ציטוטים מדבריו זיסוביץ' בקול-ישראל בתוספת הערות ציניות, במטרה ללעוג לו ולהציגו כאחד שמביע רעיונות מוזרים. דעתו של זיסוביץ' על גינת אינה טובה, מטבע הדברים, אבל הוא העדיף להימנע מלהביעה בפני "העיין השביעית". "אין ספק שהבחור מוכשר ויודע לכתוב", אומר עורך בכיר בעיתונות הימנית הארצית, "אבל הוא אימץ לעצמו סגנון כתיבה פראי ללא אתיקה מינימלית; מעין עיתונות עולם שלישי שפונה בעיקר לגווארדיה המפלגתית הוותיקה, כדי שתתעדכן מי כבר נפטר ומי עוד לא. זה עיתון שפונה מראש למעגל הפנימי של מרכז המפד"ל ושל הישיבות התיכוניות וישיבות ההסדר של בני-עקיבא, וככה זה גם נראה. מהסיבה הזו הוא מרשה לעצמו לערבב באופן קבוע דעות עם ידיעות, משאלות לב עם תכנים חדשותיים וכו'. הוא ילד מגודל ללא מעצורים שמאבר אחריות כי הוא חושב שהוא פונה רק לתוך השבט".

מסכה לו נחת והוא רואה בה את ייעודו. "נכון מאוד. אני בהחלט לא אחד מהמקהלה הקבועה והצפויה המשעממת של העיתונות הישראלית. מה יש? כל העיתונות בעולם המערבי עוסקת ללא לאות באפשרות שערפאת מת מאיידס, ורק כאן נד הרים בכבודו. אני לא חלק מכל זה ואף פעם לא הייתי. אני רואה את עצמי פחות מחויב לכל מיני בלופים ושקרים שמחייבים את כל האחרים", אומר גינת, שאת פרשת חייו של ערפאת סיכם יום לפני מותו בכותרת הראשית שחיבר: "הכל מוכן ללוויה, רק ערפאת עוד חסר".

גינת הוא לא היחיד בעיתון שתחת ידו יוצאים פנינים ומכתמים שכאלה. לאחרונה פרסם ב"הצופה" מאמר מאת צבי גוטמן, אחד הכותבים הקבועים בעיתון, שעסק בצוללת הזרה שהתגלתה במים הטריטוריאליים של ישראל. לטענת גוטמן, שרמזו רמזות עבות ולפיהן הצוללת היתה אמריקאית, כך או כך היה צריך להטביע אותה מיד. אם היא צוללת של האויב הערבי, ברור מדוע יש להטביע אותה, אבל גם אם זו צוללת של מדינה הנחשבת לידידותית, צריך היה להורידה למצולות כדי לחשוף את צביעותה של אותה מדינה וכדי ללמד את כולם לקח.

"מה יש?", שואל גינת, "מותר לבן-אדם לחשוב אחרת. הרי אם צוללת ישראלית היתה חודרת למים אחרים ומוטבעת, היו אומרים שהטעות היא של הצוללת שלא היתה צריכה להסתכן ככה. למרות שאני לא חושב שצריך היה להטביע אותה, מותר לחשוב אחרת ומותר גם לפרסם את זה".

אלא שלחלק מההשתלחויות של גינת, ושל אחרים מכתביו, מעל דפי "הצופה" לא נוספה שום לוויית חן. לפני כחצי שנה, בחודש מאי האחרון, כתב

**גונן גינת על עצמו: אני בהחלט לא אחד מהמקהלה
הקבועה והצפויה והמשעממת של העיתונות הישראלית**

לרב עובדיה יוסף", קרא במאמר המערכת של העיתון. "המתחזה הזה, שמדבר כמו אחרון השיכורים בשוק ולשונו לשון של אדם חסר אינטליגנציה, טוען שהוא הרב עובדיה. בזכותו הרי הושג רוב להישג המדיני הגדול בהיסטוריה האנושית – הסכמי אוסלו, והוא שחיבר את יצירת המופת 'תצא בחוץ' ואף את 'יחבר ביתו' המעמיקה לא פחות. זר לו היה נקלע לכאן, היה נדמה לו שהרב עובדיה נמנה עם האנשים שנתבלבלה דעתם".

לפני כשלושה חודשים אף הוכיח גינת שגם לו יש קווים אדומים: כתב העיתון, חגי הוברמן, כתב על התנגדותם הצפויה של תושבי גושטיף לפינוי והוסיף את המלה "בצדק" לדיווחו שקיים חשש שהתושבים ייקחו נשק לידיהם. בתגובה השעה אותו גינת מכתבה למשך שבועיים, ולפני כחודש פרסם הוברמן התנצלות אישית מעל דפי העיתון. גינת גם אינו נמנע מלפרסם מאמרים שדעת כותביהם אינה כדעתו, ולא רק באשר לדינה של הצוללת הורה. הרב יואל בנינון, שעמדתו מתונה בהרבה מעמדת גינת, נהנה ב"הצופה" מבמה חופשית.

גונן גינת הוא בן 48, אב לארבעה ילדים ותושב המושב הרתי כפר-הרואה"ש בעמק חפר. לאחר שהשתחרר משירות צבאי במודיעין, ובמקביל ללימודיו

בחוגים לפסיכולוגיה ויחסים בינלאומיים באוניברסיטת בר-אילן, החל את דרכו העיתונאית כמגיה ולאחר מכן היה כמשך כארבע שנים עורך חדשות ב"מעריב". משם המשיך לתפקיד ראש הדסק, סגן עורך מוסף השבת וסגן עורך המוסף "יעקב", שהיה גבבת נונסנס ביזארית שהוצא בשעתו לאור ב"מעריב". את ההצעה לערוך את "הצופה" קיבל לפני כשמונה שנים מח"כ שאול יהלום, שנמנה עם מועצת המנהלים של הפועל המזרחי. גינת, על אף שאהב את עבודתו ב"מעריב", קיבל את ההצעה. הוא חש שהוא ממשיך את מורשת סבו, שנמנה עם מקימי העיתון לפני כשבעים שנה. גם היום הוא לא מצטער שעזב את "מעריב" לטובת "הצופה", ומגדיר זאת, למרות הירידה ברמה המקצועית, כצעד נכון מבחינתו. "יש לי סנטימנטים גם לציבור הזה וגם לעיתון הזה וניתן לנמק זאת בנימוקים אישיים", הוא אומר.

"אני נהנה לעבוד איתו", אומר עורך ב"הצופה", "למרות שלפעמים אני נאלץ לזרום גם עם מה שלא נראה לי, כי הוא עורך העיתון וזכותו לעשות מה שהוא רוצה. כשאנחנו יושבים, ההיתקלויות שלנו הן בררן-כלל על ניסוח. למשל, כשהצביעו על ההתנתקות הוא החליט על קמפיין נגד התוכנית והגדיר אותה כ'טרנספר' בכותרות הראשיות, ועל השימוש במלה הזו היו לנו הרבה ויכוחים. המאמרים שלו נראים לי קיצוניים מדי, ואני גם לא אוהב את הערבוב בין דעות לידיעות, אבל זה לא בעייתי במיוחד בעיני, כי זה הקו המערכתי של העיתון. הרבה אנשים לא מבינים אותו. הוא מקדים או מאחר, בכל מקרה לא חי בזמנו. לפעמים קשה, גם לי, להתמודד עם אדם חריף וולגרי, מאוד וולגרי, בכתובה שלו ולא אחת אני קם בבוקר, פותח את העיתון ומתבייש".

גינת הוא דמות חריגה בנוף האנושי של העיתונות. מעין ילד אנרגטי מוכשר ולא מרוסן שקל לחבב אבל בעייתי להעסיק. לא במקרה זוכרים אותו ב"מעריב" היטב, למרות שכבר שנים רבות הוא לא שם. "חוש ההומור שלו די מטורף", אומר עורך בכיר ב"מעריב", "הוא איש מקצוע מאוד ורזי, שולט בחומר ובטכניקה, הטוב מכולם בשליטה במחשב וביישומים הגרפיים שלו. בהחלט לא אחד שנכון לשפוט אותו לפי צד אחד של העשייה המקצועית שלו. זה גונן. יש בו השד השובבי הזקוק לריסון, אבל אני מאוד מעריך אותו גם כעיתונאי וגם כאדם. הוא הגון ושנון ובעל שכל רב, אלוף בברק הלשוני, הוויץ הנחוץ לניסוח כותרת מוצלחת, רק שהכי טוב אם בעבודה יעמוד לידו מבוגר אחראי".

ביקורת קשה על גינת משמיע גם יצחק מאיר, שכתב מאמרים בעיתון בחמישים השנים האחרונות עד שהפסיק, לאחר שמועצת המנהלים של העיתון סירבה לדרישתו להדיח את גינת בעקבות המאמר על גלוחי הראש. "מעניין אם מועצת המנהלים היתה מגיבה כך אם הוא היה כותב שמוטר לטלטל בשבת ללא עירוב. הרי על זה הם היו מפטרים אותו מיד. אם במדור שלו 'הערות קטנוניות' הוא מרשה לעצמו לכתוב שאם ביש"ע היו מייצרים סבון ולא פירות, לא היתה לאירוה בעיה לקנות את התוצרת כי הצרפתים ממילא לא מתקלחים ולכן גם לא צריכים סבון – זה לא רציני. עורך מקצועי לא משתמש בסטריאוטיפים המגוחכים האלה. הוא הפך את עיתון הצינונות הרתית לבטאונה של כת שהכל הולך בה בקו אחד משותף; גם ההתקפה על הרב יובל שרלו על שיצא נגד פסיקת הרב שפירא לטרב פקודה, וגם הפרסום על תיאוריית הקונספירציה שבהתנקשות רבין. זה מעמיד את המדינה כמדינה על תנאי בעיני הצינונות הרתית ולזה אני לא שותף".

"יכול להיות שקיים אצלנו בעיתון ערבוב בין דעות לידיעות", משיב גינת, "וזה לגיטימי. אתה תמיד תכניס את דעתך לעיתון. הרי רק חמישה אחוזים מהידיעות שמגיעות למערכת מתפרסמות בסופו של דבר. כל תהליך הבחירה מה לפרסם

נתן אשל, מנכ"ל העיתון: הוא הכניס צעירים ורוח עבודה קשה, בנה מדורים חדשים, ובקיצור עשה 120 אחוז ממה שיכול היה; כל מה שאתה מצפה מעורך

הוא אידיאולוגי, כי אתה מחליט מה חשוב ומה לא. הכל מושפע מהתפיסה שלך, גם ההחלטה אם לכתוב 'שטחים' או 'ש"ע' באותה ידיעה. כל אדם שבא לתהליך הכתיבה והניסוח, בא עם עולם משלו וזה טבעי".

"הצופה" הוא עיתון זעיר. יש בו כ-20–25 חברי מערכת, שמיצרים כ-16 עמ"ד יומיים, ששמונה מהם עמודי מערכת. בימי שישי מתחלק העיתון לכעשרה עמודי חדשות ומודעות, ושני מוספים, פוליטי ומגזיני, המגיעים יחד לכארבעים עמודים. דווקא בשל כך יש מי שרואה ברלבנטיות של העיתון הצלחה. "צריך לזכור שלמרות הכל, גינת עשה פלא ב'הצופה'", אומר מנכ"ל העיתון, נתן אשל, "הוא לקח עיתון שחור-לבן, שלא סיקר חדשות, והיום הוא עיתון מעוצב וצבעוני שמי סקר חדשות בפורמט טבלוארי. הוא הכניס צעירים ורוח עבודה קשה, בנה מדורים חדשים, ובקיצור עשה 120 אחוז ממה שיכול היה; כל מה שאתה מצפה מעורך. העובדה שפה ושם התנצלנו היא שולית, כי כל עיתון מתנצל פה ושם. מה שחשוב זה שהעיתון על המפה ומופיע מדי בוקר על שולחנות המערכת של כל תוכניות הרדיו והטלוויזיה. מספיק שבוקר אחד הוא חסר ואני מיד מקבל טלפונים. מבחינתי, הוא שידוך מוצלח מאוד".

המרכיב האישיותי שהביא את גינת לפרסם מעת לעת דברי בלע לא מבוקרים מצא ביטוי באמירה אמיצה ונכוחה שלו ששיקפה דעת רבים בעולם הדתי-לאומי, הנרתעים מלהשמיעה בעצמם. בחודש נובמבר 2003 שוב תקף הרב עובדיה יוסף את האשכנזים ואף כינה אותם בכינוי הגנאי הישן "אשכנזים ביד ביד". גדלותו של הרב בתורה תמיד הרתיעה את הדתיים והמסורתיים מלתקוף אותו, אבל גינת מצא פתרון אלגנטי. "אני קורא למשטרת ישראל לאתר ולעצור מיד את המתחזה

ענן עמיאור הוא כתב בערוץ הכנסת

ניו־ג'ורנליזם

הירחון החדש "כותרת" מתחרה בסביבה צפופה: שוק מגזינים עבריים שלא מפסיק להתרחב

איור: אופיר שרר

השוק הקיימים. לפיכך, היום החדש, שמעוניין בכל זאת להטביע חותם, בוחר להיות מור"ל של ירחון.

חברת SBC, שהוקמה אך בשנת 1998 (הבעלים הוא מאיר דוד), מוציאה לברכה לאור 17 מגזינים מדי חודש. קברניטי החברה מתנאים בייחוד ב"פורבס" וב"קוסמופוליטן" הישראליים, שהם זכיון של המקור האמריקאי

למכללת "רידמן" – שם, כנאמר מעלה, הכותבת היא מרצה בכירה. פרסום או עיתונות? ושוא שילוב של השניים?

שוק המגזינים בישראל התרחב בשנים האחרונות ומשתלב במגמה העסקית השואפת לגרוף רווחים מצריכה תקשורתית שאינה תמיד מובחנת. ליצור עיתון יומי חדשותי זו משימה כמעט בלתי אפשרית בתנאי

כישוריה, עיסוקיה ומספר הטלפון הנייד שלה (שלא יתקשה הקורא, חלילה, לאתרה).

מודפדוף בגליון הכרומו המהיר דר ניתן היה בנקל להבחין בשיטות תגמול דומות ברשימות אחרות. ואם לא די בכך, כשהסתיימה מלאכת קריאת מגזין, התברר שעל גבו מרוחה פרסומת הקוראת לאנשים להירשם

עמית בן-ארויה

"הכותבת היא נטורופתית, ND, יו"ר איגוד הנטורופתים, מרצה בכירה במכללת 'רידמן', בעלת קליניקה פרטית לטיפול בכעיות שונות אצל ילדים ומבוגרים, 052*2306427"

קרדיטציה מפורטת זו מופיעה בסוף כתבה בת שני עמודים שכותבתה "ה-DNA של הטבע" בירחון "דרך האושר" (גליון נובמבר 2004) של SBC. המלים מופיעות במקור באותו פונט של הטקסט עצמו. הכריכת, ד"ר ענת גרינשטיין, מביאה בקצרה רקע מפושט ושווה לכל נפש על השיבוט, הכבשה דולי וכדומה. מדובר במידע שמזכיר אולי יותר את הפינה האינפורמטיבית והיעילה "60 שניות" בגליציה"ל ולא דווקא תחקיר עיתונאי נברני, אך ברור שלגיטימי להביאו לדפוס. הקושי האתי נעוץ בפרסום הבוטה של פרטי הכותבת,

ענת באלינט, כתבת התקשורת של "הארץ": רבים מהמגזינים הם באיכות ירודה: הם מסחריים מאוד; זו לא ממש עיתונות אלא מעגל של יח"צנות

יודע מה עומד (או לא עומד) מאחורי הכתבות".

שמו של המגזין "דיסקברי" מדיף ניחוח חזק של איכות בזכות הקונטנט ציה לערוץ "דיסקברי" בלוויין, ואכן, המגזין נראה מסוגנו, דפי הכרומו מציעים הרבה מידע ותמונות, אך זו אינה עבודה עיתונאית נטולת אינטרס וחסרת פניות. הטכניקה השכיחה היא לפרסם כתבה פרי עטו של מדריך טיור לים וכמה עמודים לאחר מכן, לפרסם את חברת הטיולים. העורך, עוזי משלי, דוחה מכל וכל את העונות. "אמנם בעבר הוצאנו מוספי תיירות שזורפו ל'הארץ' והם אכן היו יח"צניים, אבל המוצר שלנו כיום הוא ייחודי. הרעיון הוא שאנו עושים ככל פעם גיליון על נושא ספציפי אחר: עיר ספציפית, פסטיבלים, מדינה וכו'". מחיר גיליון הוא 69 שקלים. "הכתבות הן כולן של עיתונאים קבועים שאנו שולחים או פרילאנסרים. החומר הזה לא רץ בשוק". משלי מודה שפעמים רבות הוא מעסיק מדריכי טיולים, ובסוף הכתבה מצוינים עיסוקם והחברה שבה הם מדריכים. "צריך להבחין", הוא מוסיף, "בין הכתבות עצמן ובין כתבות פרסומיות".

לדעת גור, ריכוזיות התקשורת הובילה את האנשים לחיק המגזינים. "מחיר הנייר יורד לאורך השנה וכך גם מחיר ההפקה. פעם היית עושה הפרדת צבע, צילום, דפוס וכריכה במקומות שונים", הוא מסביר, "כיום הכל נעשה בסטודיו במקינטוש ואני שולח לרפוס סי.די.רום ומקבל חוברת אחרי יומיים. הכל יותר מהיר ויותר זול. עם מחשב ביתי אתה מייצר מגזין. אלפי דולרים זה כל הסיפור". לדבריו, באופן טבעי העלויות גדלות ככל שיש רצון להביא לקורא מוצר איכותי ומעמיק יותר. בסרט התיעודי המצוין "התאגיד" של מרק אכבר וג'ניפר אבוט (קנדה, 2003) מתואר כיצד החברות הכלכליות הגדולות שולטות על חיינו ומכוונות את התנהגותנו. באחת הסצנות, לקראת סוף הסרט, יוצא אדם לתומו מביתו. בעוברו ליד שוער הבניין הוא

עדיין להעריך את סיכויי הישרדותו באקלים התקשורתי הנוקשה.

כיצד SBC מצליחים בלייב?

גור: סיפור SBC הוא מעניין. הם משקיעים מעט מאוד בהפקת המגזין. גם אם אתה מוציא כמות כזאת של מגזינים אתה חייב להוריד עלויות. הם עושים פעולה מאוד נועזת שמצליחה להם. אלה מגזינים המנסים להחמיא לקוראים שלהם.

מיהו הצרכן של שפע המגזינים הללו?

הצרכנים הם אלו שקונים אנציק" לופדיות בשעות הערב. תתפלא, אבל יש עוד כאלו. האנשים האלה גרים בפתחתקווה ולא בתל-אביב. חוץ מזה, הם מתקיימים על עסקאות עם ועדי עובדים. בשביל SBC זה מצוין.

גם ל-SBC יש ירחון אוכל, "דרך האוכל". העורכת הראשית של SBC, לאה קנטור-מרטון, אומרת שאין לה כל בעיה עם "על השולחן": "אין ממש תחרות. 'על השולחן' אליטיסטי יותר ו'דרך האוכל' הוא פשוט ותכל'ס".

"די קל להפיק מגזין: מספיק גרפי" קאי, בית-דפוס וכמובן מוכר מודעות. המהדרין מוסיפים עורך, עורך לשוני, כתבים וצלמים", מגדירה ס', שערכה בשנים האחרונות כמה מגזינים, את חוקי המשחק החדשים. התזה הנגזרת היא ברורה: ככל שהתקציב קטן יותר והרחף להעניק לקורא מוצר איכותי קטן יותר, נשענים על יחסי-ציבור ומוותרים על תחקיר, עומק ודיוק. "זו לא עבודה עיתונאית", היא מסבירה את המצב מבפנים. "הקוראים אולי נהנים אבל רק מי שיושב במערכת

במהלך 2005, בשותפות עם יובל נתן ותמי מוזס-בורוביץ (המו"לית של מגזין אופרות הסבון "ויווה"), לפחות שלוש מגזינים שיפנו למאיון העליון, שוק הפנויים-פנויות ומיסטיקה. רק לאחרונה יצא העותק הראשון של המגזין "TREND" של המו"ל אבי שרביט ובעריכת הקופירייטר לשעבר חיים קפון. רבעון זה כולל קרוב ל-200 עמודי כרומו (כריכה קשה - 72 שקל; כריכה רכה - 49 שקל) עם מעט מלים והרבה תמונות מרשימות.

יש הכופרים בקביעה ששוק המגזין זינים פורח. אלה מרמים את התופעה לבלון נפוח של יחסי-ציבור וחוסר מקצועיות. אנו עוד רחוקים, הם אומרים, מהקיוסקים של בירות אירופיות המתקיימים אך ורק ממכירת מגזינים מגוונים. "אין לנו תרבות מגזינים אמיתית. אני לא יודע מה הסיבה", טוען המו"ל של מגזין האוכל "על השולחן", אילן גור. הכתבת לענייני תקשורת ב"הארץ", ענת באלינט, משערת שמגזינים דעתניים פוליטיים אינם קיימים, בין השאר, בשל מוספי סוף-השבוע של העיתונים היומיים. יוצא דופן הוא הירחון "כותרת" שאמור לספל באקטואליה קשה ומרכז סביבו עיתונאים ידועים ותחקירנים בעלי ניסיון. הוא יצא לאור לראשונה לפני כחודשיים, ודומה שמאוגסיסת "העולם הזה", בתחילת שנות התשעים, לא קם מגזין פוליטי בעל יומרות כאלה. קשה

הנוצץ. תוך ארבע שנים גדלה חברת SBC מ-50 עובדים ל-220. ישראל בטיטו, סמנכ"ל סחר ושיווק, מספר שהחברה מגלגלת 60 מיליון שקל בשנה והצפי ל-2005 הוא 85 מיליון שקל.

משפחת מוזס חולשת על "לאשה" (המגזין הנפוץ ביותר בישראל), "פנאי פלוס", "בלייר", "ראש אחר" ו"מנטה"; ואילו משפחת נמרודי מוציאה לאור את "רייטינג", "נשיונל ג'אוגרפיק", "את" ו"מעריב לנוער". תחומי העניין סוק של הירחונים נבחרים, באורח לא מפתיע, לפי כמות הפרסומות שהם מסוגלים לגייס. כך שבידור, מסעות, מזון, משפחה ובריאות נתפסים תמיד כקרקע פורייה לצמיחת מגזינים. וגם בארזים נפלה שלהבת: אמנון רבי, העורך לשעבר של המקומון "העיר", עובר לתחום ה"לייף סטייל". האיש, שערך את מגזין "סופשבוע" של "מעריב" והקים את רשת המקומונים "יריעות תקשורת", מתכוון להשיק

מבחינו בכמה אריות של מוצרי צריכה. לאחר מכן עובר לידו זוג שמדבר בקולי קולות על מופע בידורי מתקרב. מבלי משים חשוף האיש לפרסומת על כל צעד ושעל. עיון במגזינים דומה לפעמיים לסצנה זו.

הדוגמה המובאת בתחילת הכתבה היא רק המחשה של תופעה רחבת היקף של יחסים סימביוטיים בין ענף יחסייהציבור לכלי התקשורת ככלל ושוק המגזינים בפרט. בירחון "דרך האוכל" של חברת SBC מפורסם דרך קבע אינדקס טלפונים וכתובות של כל שף או בעל קייטרינג ששמו הוזכר בגיליון. יתרה מזו, במגזין של

לגיליון. שתי מפיקות בלבד עוברות על כל המגזינים. "מפיקות רחוב", בעגה המקומית. כתב מקבל שכר סופרים בסדר-גודל של 500 שקלים לכתבה. מהרבה שמחת עורך של מגזין ממוצע, כאשר יח"צן מציע לו נושא ומוסיף שיש לו גם תמונות תואמות. "זה הכי טוב מבחינת העורכים, כי זה חוסך כסף שמשולם לצלמים", אומרים מקורבים ל-SBC. התוצאה היא שמועסקים בעיקר אנשים הרואים בכך קרש קפיצה לתפקידים אחרים או השלמת הכנסה לעבודתם העיקרית. אחרים כותבים לכמה מגזינים כדי להגיע לרמת משכורת סבירה. "אנשים

של SBC שווה לכל נפש: 9.90 שקלים לגיליון למנויים ו-13 שקלים לרוכש בחנות. והנה דוגמה שיכולה להבהיר כיצד מרשה לעצמה החברה להציג ניהול מחירים: אחד ממגזיני הרגל של החברה הוא "להיות משפחה". ההברקה השיווקית היתה לשבט את החומרים למגזין מקביל בשפה הרוסית ("מאמא אינפו") ולמגזין נוסף המותאם לצרכיו הייחודיים של הציבור הרחי ("משפחה טובה"). קנטור-מטרסו: "לא תהיה במגזין הרחי ילדה או אשה מעל גיל שלוש, ומטעמי כשרות נחליף את סוס הנדנדה לכבשת נדנדה". יוצא דופן הוא המגזין "מסע עולמי" של אייל פלר,

שונים מרמת ההשקעה המקובלת של SBC הם המגזינים שהחברה קנתה או ייבאה מחו"ל. בעוד ששאר המגזינים נים משופעים בתמונות, ניתן למצוא ב"פורבס", הכפוף לסטנדרט בינלאומי, חומר עיתונאי רב. גילי רינשטיין-ישיפה, לשעבר עובדת "מעריב", היא העורכת הראשית, והעורך הבינלאומי הוא גיל תמרי מערוץ 10. במגזין המהוקצע מוקדש מקום רב לתחקירים מעמיקים, והיח"צנות אינה תופסת בו מקום מרכזי. אחד הנושאים שנידונו בגיליון דצמבר הוא מה צפוי למשק הפי-לסטטיני והישראלי לאחר מותו של יאסר ערפאת. הסמנכ"ל ישראל בטיטו אומר

אילן גור, מו"ל המגזין "על השולחן": צרכני המגזינים הם אלה שקונים אנציקלופדיות בשעות הערב. האנשים האלה גרים בפתח תקווה ולא בתל-אביב

חודש מרץ השנה הקדישה עורכת הגיליון, יעל צמח-גרינשפון, את טורה לייחצון ספר הבישול של SBC. "זו לא ממש עיתונות אלא מעגל של יח"צנות", קובעת ענת באליונט, "זו עיתונות שמטשטשת את הקו שבין עיתונות ליח"צנות. האוריינטציה היא צרכנית אך לא צרכנית ביקורתית. הסטנדרטים העיתונאיים הם נמוכים יותר".

היח"צן רני רהב מסרב לענות לשאלות על ההפריה הרדית שבין משרדי יחסייהציבור למערכות המגזינים. לעומת זאת הוא מוכן להרחיב את הדיבור על הקשר שבין תרבות הפנאי להתפשטות תופעת המגזינים. ואילו לאה קנטור-מטרסו מסבירה ש"הצרכן אינו מטומטם" ושהוא נוכח בעצמו ב"הפרדה מוחלטת בין פרסום לכתבות. בעליהבית אינו מתערב בתכנים והפרסומאית אינה הופכת לעורכת מגזין. ההפרדה בין פרסום למערכת היא ברורה. 100 אחוזים מהחומרים מגיעים מכתבים".

המעלעל במגזיני הכרזומו הנאים של SBC לא יאמין באילו תנאים עוברים האנשים המפיקים את כתבי-העת האלה. עורכי המגזינים יושבים בצפיפות זה לצד זה בחדר המחולק לשניים באמצעות מחיצה. במהלך היום, כך טוענים עובדים לשעבר, קשה לנהל שיחת טלפון עקב המיית העורכים (בדרך-כלל עורכות). מדהים לגלות שעורך מקבל לידו תקציב מגוחך של בין 5,000 ל-10,000 שקלים

רציניים פשוט לא יבואו לעבוד", טוען מי שמכיר היטב את החברה. לעומת זאת, לאנשי הטלמרקטינג יצרו ב-SBC סביבת עבודה מודרנית באולם נאה, ובקרב אמור להיפתח מרכז שיווקי חדש בסיוע ממשלתי באזור אשקלון. אולם, עם הצלחה כלכלית מוכחת קשה להתווכח. מחיר מגזין סטנדרטי

המקפיד על ברירת חומרים עצמאיים. מהחברה נמסר שהמגזין הנמכר ביותר הוא "דרך האוכל", 125 אלף עותקים. לשם השוואה, מ"על השולחן" נמסר שירחונם מורפס ב-15 אלף עותקים. גורמים בתעשיית המגזינים מפקפקים במהימנותם של הנתונים האלה וסוברים שהם נמוכים יותר.

50 אחוז מהחומר מקורי ו-50 אחוז מתורגם. והמחיר? 50 שקלים (כולל מע"מ). מגזיני איכות אחרים, שרכשה SBC בשנים האחרונות, הם "גלילאו" ו"סטטוס". ב"גלילאו" אפשר למצוא, למשל, מאמרים יסודיים של מומחים ואפילו חתן פרס נובל, פרופ' אהרן צ'חנובר, שטח שם את משנתו. גאויר תה של קנטור-מטרסו היא על עריכת ה"קוסמופוליטן", או ה"קוסמו" כפי שהיא מכנה אותו בחיבה לא מוסתרת. "אלו תכנים בגובה העיניים, כמו שיחה עם החברה הכי טובה. הוא מעביר את הדי.אן.איי העולמי בגרסה ישראלית לחלוטין. הוא מיועד לנשים צעירות בנות 17-35. אנו מוצאים שנשים וגברי רים קוראים את ה'קוסמו' יחד, אולי כי זה מדבר הרבה על סקס. העיסוק הוא רק בר, האשה. מה תלבשי, מה תעשי, מה תגיד".

גורם חשוב בהצלחה הגדולה של SBC הם עיתוני הלקוחות. לבקשת חברות כלכליות, מייצרים ב-SBC עיתונים מיוחדים להן, המותאמים לצרכיהן. גם בהפקת מוצרים אלה מחזור אינו מלה גסה. "בעיתוני הלקוחות אנחנו כמובן מכניסים כתבות מהמגזינים", מדגישה קנטור-מטרסו, "זה עובר אדפטציה והמגזין מקבל כמובן קרדיט. אנו משתמשים האחד בשני".

חידע נגיש וקליל

צליל קרן, משפטנית דעתנית בת 26, היא צרכנית מובהקת של מגזינים. את "דרך האוכל", "נישה" ו"מסע עולמי" היא רוכשת בסופרמרקט; "מסע אחר" היא לוקחת דרך קבע מהוריה; על מני ל"על השולחן" חתמה לא מזמן ("בהנחה, דרך מקום עבודה של קרוב משפחה").

מה את אוהבת במגזינים?

הכתבות קלילות, הנושאים מעניינים ועדכניים. זו דרך טובה לקבל מידע ולא ללכת לעשות מחקרים מעמיקים על כל דבר קטן. למשל, יש מידע לגבי נסיעות לחו"ל שאין במדריכים הרגילים, כמו פסטיבלים ותערוכות.

קרן מבחינה היטב בין המוצרים המגיעים לידיה. "ברור שישנן כתבות שהן מעין פרסומת. ב'נישה' למשל (מגזין עיצוב של SBC; עב"א) עושים סדרת כתבות על צבעים שונים. בכתבה נותנים את שמות החנויות של המוצרים. מצד אחד זה נוח, ומצד שני זה פרסומת, שלא ברור כבר אם היא סמויה או גלויה. בכל אופן, זהו מידע צרכני לקורא".

קרן שומרת את המגזינים לעלעול חוזר. "החומר קריא והוויזואליזציה קורצת. אנו חיים בקצב חיים מטורף והמגזינים מכניסים לנו את העולם פנימה", היא אומרת. "ההתמקצעות של המגזינים מאפשרת לרכוש את מה שבעצם מעניין אותך. זה אפילו גורם לך לעבוד יותר קשה כדי לבקר בתי-מלון שהם ממליצים עליהם, למשל".

עמית בן-ארויה הוא תחקירן בתוכנית "עובדה" בערוץ 2 וסטודנט למשפטים

איפה טעינו

חבט שני על גליונות "העין השביעית"

ארן ליביו

קשה לכתוב על עיתון שבו אני כותב ולצאת מכך בשלום. התייחסות שלילית מדי עלולה להתפרש לא נכון או לפגוע באנשים יקרים. התייחסות כזו גם עלולה ליצור את הרושם כאילו "העין השביעית" ראוי להערכה רק משום שהוא מוכן לפרסם ביקורת על עצמו. התייחסות חיובית מדי עלולה להתפרש כניסיון להתחנף (של הכותב כלפי עורכיו), או כביטוי של יוהרה בלתי מוצדקת (של העיתון). במהלך הקריאה והכתיבה ניסיתי להניח בצד הרהורים אלה ולהיות ענייני כמיטב יכולתי; לקרוא את "העין השביעית" כאילו היה זה ניתוח "אובייקטיבי" של "ידיעות אחרונות" או "מעריב". מובן כי הדבר אינו אפשרי באופן מוחלט. רשימת עשרת הנושאים שבהם בחרתי לדון מובאת בסדר אלפביתי ובאופן אנציקלופדי, כולל הפניות צולבות. אין בכך כדי להעיד על חשיבותם היחסית של הנושאים או על סדר הקריאה המועדף.

שני, האמביוולנטיות משקפת גם את חוסר הבהירות של המושג, המכיל לגבי עיתונאים שונים רכיבים שונים ובמינון שונה. ניטרליות, איוון, עובדתיות, חוסר הטיה, ריחוק ממושאי הסיקור, הגינות – כולם, כך נדמה, מתכנסים במידה כזו או אחרת תחת מטריית האובייקטיביות, והיחס של כותבים שונים אליה מבטא, לפחות חלקית, את תפיסתם לגבי מידת הדומיננטיות של כל אחד מהרכיבים הללו בתוך מושג העל המעורפל. יחסו של "העין השביעית" לאובייקטיביות אינו ייחודי. למרות מרכזיותו בשיח העיתונאי, אופיו המעורפל של המושג הופך אותו לאחד הערכים שמידת ההסכמה של עיתונאים כלפי ישימותו וחשיבותו נמוכה יחסית. כך, לדוגמה, בסקר "העין השביעית" בקרב העיתונאים בישראל ממרץ 2003, רק 4.8% היו סבורים כי אובייקטיביות היא הערך העיתונאי החשוב ביותר, ורק 20.8% הגדירו אובייקטיביות כערך העיתונאי השני בחשיבותו; רק 42.6% טענו כי חשוב מאוד לשמור תמיד על ניטרליות בסיקור. בהשוואה לערכים כגון עובדתיות (97.1% הסכימו כי חשוב מאוד לברר את העובדות לאשורן טרם פרסומן; 89% היו סבורים כי זהו הערך העיתונאי החשוב ביותר), אלה אחוזי הסכמה נמוכים למדי. דומה אפוא כי אם אחד מתפקידיו של השיח העיתונאי ב"העין השביעית" הוא להוות מעין סיסמוגרף, העוקב אחר השיח העיתונאי ומוזהה תנודות בדומיננטיות של ערכים עיתונאיים מרכזיים, חוסר ההסכמה המבוטא בעיתון סביב עקרון האובייקטיביות משקף היטב את הלכי הרוח המשתנים בעולם העיתונות. (ראו גם: עובדתיות).

אובייקטיביות

אם "אובייקטיביות" נחשבת בעיני רבים לערך המכונן של העבודה העיתונאית, הרי ש"העין השביעית" מפגיץ כלפי ערך זה יחס אמביוולנטי למדי. זהו גם אחד הערכים העיתונאיים הבודדים שדיון סביב משמעותם התנהל באופן גלוי מעל דפי "העין השביעית" ("לא קיים עיתונאי אובייקטיבי", קבע ירון אזרחי ביולי 2002, והציע להסתפק ברדישה ל"סובייקטיביות כנה" מצד עיתונאים; בתשובתו בגיליון שלאחר מכן הזהיר מרדכי קרמניצר כי אף שאזרחי ודאי לא התכוון לכך, מושג הסובייקטיביות הכנה עלול לשמש "להענקת לגיטימציה להתנהגות עיתונאית בלתי מקצועית, חפיפניקית ורשלנית"). לפעמים מבטלים כותבי "העין השביעית" את האובייקטיביות כליל; כך, למשל, הסביר נחום ברנע במאי 2002 כי "כל מי שחי במקצוע יודע שאין חיה כזאת, עיתונאי אובייקטיבי, חף מרגש, חף מדעה, חף מנטיית לב כזאת או אחרת, ואם יש אחד שמתיימר, הוא איננו אלא זיוף, ברווז עיתונאי". במקרים אחרים, חוסר אובייקטיביות מתואר כפעולה לא אתית; כך, לדוגמה, במאמרה של שלומית טור-פז מאפריל 1997, שבו קבלה על כי "הפערים בין הכותרות למה שבא מתחתיהן מעידים גם הם על העדר אובייקטיביות, ואולי אף על מגמת הכפשה". מצד אחד, היחס הדו-ערכי לאובייקטיביות משקף את הדומיננטיות הנמשכת של ערך זה בשיח העיתונאי. אחרי הכל, לא כל ערך זוכה לאיזכורים רבים כל-כך (ראו: ערכים עיתונאיים), ובוודאי שלא לדיון פילוסופי סביב חשיבותו; מצד

אינטרנט

מגליינו הראשון ליווה "העיין השביעית" את עיתונות הרשת, שלפחות בגרסתה הישראלית היתה אז בחיתוליה. היחס הראשוני – שהתמקד בגרסאות המקוונות של עיתוני רפוס ותיקים – היה ידידותי יחסית. "בסופו של דבר, גם העיתון האלקטרוני נשאר עיתון", סיכם רפי מן את התרשמותו מהעיתונים שבחן בגיליון מס' 1 (ינואר-פברואר 1996). "חלק מהעיתונים מעניינים יותר, ידידותיים, קלים לשימוש. אחרים מייגעים". עם הזמן, ועם המעבר להתמקדות בעיתוני רשת עצמאיים, ניכר ב"העיין השביעית" יחס ביקורתי הולך וגובר. "הקלות הבלתי נסבלת של הפצת מידע מקוון מאפשרת למעשה לכל אחד לכתוב ככל העולה על דעתו מבלי לתת על כך את הדיון", כתבה שני איבל בספטמבר 2002. בינואר 2003 דווח על דאגתה של מועצת העיתונות מ"הידרדרות אתית ברשת והפרת כללי האתיקה בעיתונות המקוונת".

המקרה המובהק ביותר אירע במאי 2000, בכתבתו של רפי מן על מהירות פרסום המידע בעיתונות המקוונת. בגוף הכתבה עצמה מוקמה הסוגיה בהקשרה הרחב: "הבעיה איננה נעוצה רק באינטרנט, אלא גם בסגנון העבודה של תחנות טלוויזיה המרבות בשידורים ישירים של חדשות. הבהילות לפרסם ולשדר – ללא תהליך יסודי של עריכה – פוגעת באיכות החדשות שמקבלים צרכני התקשורת. החיפזון גורם לכך שבמקרים רבים המידע המתפרסם איננו ברזק ואיננו מדויק, וכתוצאה ישירה מכך נשחק עוד יותר האמון שרווח הציבור לאמצעי התקשורת". הצגה זו אינה מבדילה באופן עקרוני בין האינטרנט לבין מדיה אחרים, ומציגה את הבעייתיות כנובעת מערכים עיתונאיים (הרצון לפרסם ראשונים) המשותפים גם לכלי תקשורת לא מקוונים. כותרת המשנה של אותה כתבה מסכמת את הסוגיה באופן שונה וחרמשמעי: "עיתונות האינטרנט מפיצה דיווחים מיידיים ללא בדיקה, הממוטטים את אמון הציבור בתקשורת".

קל לפטור את ההבדל בין שתי הגרסאות בצורך בתמצות ובדרמטיזציה בכותרת, אולם דומה שאופיו של התמצות משקף רובר עמוק יותר. הרתיעה של כלי תקשורת ותיקים וממוסדים מעמיתיהם הצעירים איננה חדשה. כך בדיוק הגיבו עיתונאי הרפוס והרדיו עם כניסתן של חדשות הטלוויזיה לזירה התקשורתית. אלה נתפסו כשטחיות, לא מעמיקות, לא רציניות. רק מאורעות היסטוריים שהביאו לידי ביטוי את יתרונותיה הטכנולוגיים של הטלוויזיה בהעברת חדשות באופן מיידי, כגון רצח הנשיא קנדי, העניקו למדיום החדש את הלגיטימציה שהיה זקוק לה. האינטרנט טרם הגיע לנקודה זו, לפחות לא ב"העיין השביעית". ייתכן

שהדבר קשור גם בכך שמספרם של הכותבים ב"העיין השביעית" שהגיעו אליו מן העיתונות המקוונת מוערי. במצב כזה, הנטייה הפסיכולוגית לחשוש מן החדש והמאיים ולהתייחס אל מאפייניו השליליים כאל תכונות אינהרנטיות למדיום (ולא כאלה הנובעות מהתנהגותם של אנשים המפעילים אותו) צפויה. נראה כי גם המודעות לכך אינה מהווה חיסון. כך, לדוגמה, כתבתי בעצמי בגיליון יולי 2004: "הטעויות השכיחות (באינטרנט) הן תוצר של התפיסה שלפיה יתרון של חדשות האינטרנט נובע ממיידיות, ולכן מהירות הפרסום מהווה ערך עליון, שכל הערכים העיתונאיים האחרים מתבטלים בפניו". (ראו גם: שמרנות).

חלק הארי של הכתבות והמאמרים שהופיעו בכתב-העת עוסקים בעיתונות המודפסת ורק מיעוט מבוטל דן בעיתונות הרדיו והטלוויזיה

אתיקה

בקווים כלליים ניתן לדבר על עשר סוגיות מרכזיות הבאות לידי ביטוי מעל דפי "העיין השביעית" ונוגעות לעניינים שבתחום האתיקה העיתונאית. המחויבויות האתיות של עיתונות טובה, על-פי "העיין השביעית", הן: 1. דיוק בעובדות ודיווח של אמת; 2. הגינות והצגת עמדות הצדדים המעורבים בסיפור במידה שווה; 3. חוסר פניות והימנעות מסיקור מוטה; 4. אי חשיפת מקורות אנונימיים; 5. הימנעות מניגודי אינטרסים על בסיס כלכלי (כולל כניעה לשיקולים מסחריים או לאינטרסים כלכליים של המו"ל); 6. שמירה על פרטיות; 7. הימנעות משטחיות, מעיתונות צהובה ומכניעה לתרבות הרייטינג; 8. הימנעות מכניעה ללחצים פוליטיים; 9. הימנעות משימוש בסטריאוטיפים ובהכללות גזעניות ו/או מפלות; 10. הימנעות מ"פטריוטיזם" יתר ומהטיה אידיאולוגית לאומית, במיוחד במצבי מלחמה ומשבר. לא כל הסוגיות הללו זוכות להתייחסות במידה שווה. השכיחות היחסית של העיסוק בהן עשויה להעיד הן על המידה שבה כל אחת נתפסת כבעיה רלבנטית ומשמעותית במציאות הישראלית

בעניינים מסוימים, למשל עיסוקו באינטרנט, מפגין "העין השביעית" שמרנות רבה; באחרים, לדוגמה ביחסו לערכים כמו אובייקטיביות ועובדתיות בדיווח, מגלה כתב־העת ניצוצות חתרניים

פרדוקסלי, דווקא ההתייחסות השלילית לעיתונאים מסוימים מציינת, על דרך השלילה, את הפרופסיה העיתונאית כחיובית ביסודה. (ראו גם: עיתונות).

עובדתיות

אם בנוגע לאובייקטיביות, השיח המורכב של "העין השביעית" משקף במידה רבה את היחס האמביוולנטי למושג בקרב הקהילה העיתונאית, הרי שבנוגע לסוגיית העובדתיות התמונה מפתיעה יותר. אחרי הכל, מדובר בערך עיתונאי שהקונסנווס סביבו – לפחות כפי שהדברים עולים מסקר העיתונאים של "העין השביעית" עצמו – רחב מאוד. וככל זאת, וחרף העובדה שבאופן כללי גם "העין השביעית" אינו כופר בקיומן של עובדות שלא ניתן לערער עליהן, ניכרים בשיח של העיתון איזכורים לא מעטים המערערים על חדר־שמעיותו של מושג העובדתיות. "לעולם אין 'העובדות מדברות בעד עצמן', קבע ירון אזרחי (מרץ־אפריל 1996). "מי שמדבר הוא האדם, הקבוצה או המוסד, הקובעים כי אלה הן העובדות". שנתיים מאוחר יותר הוסיף על כך כי "אין תיאורי עובדות הנקיים מפרשנות ואין הפרדה חותכת בין שיקוף לשיפוט" (פברואר 1998).

במרבית המקרים, הסייגים המוצבים בפני העובדתיות המוחלטת אינם פילוסופיים, אלא מעשיים, ומוצגים כתוצר לוואי בלתי נמנע של הפרקטיקה העיתונאית. כך, בנסיונו לפענח איזו מבין שתי גרסאות של סיפור היא הנכונה, הורה יונתן טיקוצ'ינסקי כי "מאמצי הבירור העובדתי הותירו אותי במידה רבה במקום שבו התחלתי. בסופו של דבר נותרתי עם שני תיאורים סותרים של המציאות" (מאי־יוני 1996). באופן דומה אבחנה שולמית הראבן ז"ל כי "הדיוק המוחלט בדיווח העיתונאי, כמו הדיבר 'לא תחמוד', הוא בבחינת שאיפה: צריך תמיד להשתדל, לא תמיד ההצלחה מובטחת" (נובמבר־דצמבר 1996). ההתייחסות הזו מעידה על יחס בוגר, מפוכח, ריאלי; היא שונה מאוד מהנטייה הרווחת של עיתונאים להציג את עצמם כמתווכים בלתי מוטים של המציאות, "מראות" המשקפות באופן מדויק את המציאות שבחוץ ומקרינות אותה מעל דפי העיתון, על גלי האתר או על המרקע. במידה רבה, זהו אחד המקומות שבהם "העין השביעית" ממלא באופן השלם ביותר אחר שאיפתו המוצהרת, כפי שתוארה בידי עוזי בנוימן בראיון למגזין "אותות" זמן קצר לאחר היווסדו (אפריל 1996): "לגרות את ציבור העיתונאים לחשוב קצת אחרת על איך מתפקדים ביום־יום". (ראו גם: אובייקטיביות).

עיתונות

אחת התופעות הלשוניות המרתקות העולות מעיון ב"העין השביעית" היא הכבוד הרב המיוחס לטרמינולוגיה העיתונאית. בעולמם של אנשי תקשורת, לעצם המושג "עיתונות" ללווה מטען ערכי חיובי, עד כדי כך שעבודה עיתונאית לא

העכשווית, והן על ציפתן מעל לפני השטח של הסוגיות השונות בעת התרחשותם של מאורעות רלבנטיים (כך, לדוגמה, סביר כי העיסוק בשאלת ההטיה האידיאולוגית הלאומית יבוא לידי ביטוי ביתר שאת בזמן מלחמה).

מבדיקה מקיפה של "העין השביעית" לאורך כל שנות קיומו, עולה כי העיסוק השכיח ביותר הוא בסוגיות של דיוק בעובדות, ניגודי אינטרסים על בסיס כלכלי ושטחיות התקשורת. סוגיות אלה זוכות למספר האיזכורים הרב ביותר, והן גם מופיעות בתדירות דומה במשך כל שנות הופעתו של העיתון. מבחינה כמותית, שאלת ההטיה האידיאולוגית הלאומית זכתה למספר איזכורים דומה (ואפילו גבוה במעט), אולם כאן ניכרת בכיורן עלייה דרמטית בעיסוק בסוגיה זו לאחר ספטמבר 2000. העיסוק בכניעה ללחצים פוליטיים, בסטריאוטיפים ובהכללות גזעניות ומפלגות ובחוסר פניות גם הוא שכיח ואחיד למדי, אולם מספר ההתייחסויות לסוגיות אלו נמוך כמעט פי שניים מזה של ארבע הסוגיות הראשונות. ההתייחסות להגינות, לחשיפה של מקורות ולשמירה על פרטיות שכיחה הרבה פחות, ובאה לידי ביטוי בעיקר בהקשר של אירועים קונקרטיים המעלים את הנושא אל פני השטח.

גבולות

כאסטרטגיה לשונית (לאו דווקא מכוונת או מודעת), בניית גבולות (או חלוקה דיכוטומית) היא אחד האמצעים המרכזיים שבהם אנו ב"העין השביעית" עושים שימוש כדי להבחין בין עיתונות "טובה" לעיתונות "רעה". בניית הגבולות מזהה דפוס התנהגות עיתונאית לא נאותה, מבודדת את העיתונאים שחרגו מכללי העבודה הראויה (או את דפוס הפעולה עצמם), ולעתים גם משבחת את העיתונאים שפעלו באופן ראוי להערכה. על־ידי כך נוצרת הפרדה בין סוגים שונים של עיתונאים. כך, לדוגמה, בכתבתו של רן בנימיני ביולי 2004 סופר כי "כתב השטחים של ערוץ 10 הביא תמונות חיות בזמן אמת מרפיח בעת מבצע 'קשת בענן'. היו כתבים שעשו זאת בשל־רחוק". באופן דומה, במאי 2003 כתב עוזי בנוימן במאמר המערכת כי "בכל מלחמה קיימת תלות מובנית בין העיתונאים למטות המנהלים את הקרבות, אך היו גם דוגמאות של מלחמות שבהן נמצאו עיתונאים אמיצים ויוזמים שסטו מהמסלולים שקבעו להם הגנרלים והביאו את סיפור ההתרחשויות ללא תיווך הרשויות".

מבחינה רטורית, בניית הגבולות מבססת את הלגיטימציה של העבודה העיתונאית על ידי כך שהיא "מסמנת" באופן ברור את אותם עיתונאים שסרחו ומגדירה אותם כיוצאים מן הכלל. העבודה הבלתי אתית שלהם אינה מובנית, לפיכך, כששל העלול להיות מוזהה עם העיתונאות עצמה ונובע מכלליה שלה, אלא רק ככזאת הנובעת ממאפייניהם המקצועיים והאישיים הפרטיים. באופן

המשוערות של תכנים מסוימים על הציבור או לסגידה של אמצעי התקשורת לתרבות הרייטינג, אולם זו מובאת תמיד מפי עיתונאים – אלה הכותבים ב"העין השביעית" או אלה המרואיינים בכתבות. מבחינה מסוימת, הדבר צפוי ואף סביר בעיתון המיועד בראש ובראשונה לקהילה המקצועית העיתונאית ומתמקד בה עצמה; מצד שני, טמונה בכך סכנה: אם כל הבנתו של הקהל מתבצעת באופן מתווך, באמצעות דמיונו על-ידי עיתונאים הבאים עמו במגע ממשי לעתים רחוקות מאוד, האם לא ייתכן שכל תהליך הדמיון הזה בטעות יסודו?

שמרנות

בעניינים מסוימים (ראו לדוגמה: אינטרנט) מפגין "העין השביעית" שמרנות רבה. באחרים (ראו לדוגמה: אובייקטיביות; עובדתיות) הוא מגלה ניצוצות חתרניים. לעתים הוא מבקש לחזור לאיזה דגם אידילי, היסטורי, אולי מיתי, שבו העיתונאי "יוצא לשטח חמוש בפנקס ובטייפ... מלקט עובדות, בודק את אמיתותן, מתמצת אותן לכתבה עיתונאית... ותורם באמצעותה להשכלת הציבור" (ספטמבר 2004). בהזרמנויות אחרות הוא מגדיר ללא ביקורת את אותם עיתונאים עצמם כ"מספרי סיפורים סובייקטיביים" (יולי 2002).

"העין השביעית" הוא עיתון דו-שכבתי: המערכת הקבועה שלו כוללת מספר מצומצם של עיתונאים בכירים, ותיקים, בעלי ניסיון רב; השכבה השנייה מורכבת משורה של עיתונאים צעירים, לרוב לא מוכרים, בעלי ניסיון מועט יחסית בתחום העיתונות. שכבה זו סובלת גם מתחלופה גבוהה למדי. לכאורה ניתן היה לצפות שמיקומם היחסי של עיתונאי "העין השביעית" על ציר השמרנות יהיה במתאם גבוה עם חלוקה זו: עיתונאים ותיקים יהיו שמרנים יותר, עיתונאים צעירים יותר יציעו גישה רעננה יותר. בפועל, בדיקת "העין השביעית" לאורך זמן מצביעה על כך שאין הבדלים מובהקים ומהותיים בין העיתונאים הוותיקים לצעירים על ציר השמרנות; לעתים התמונה אפילו הפוכה מהמצופה. אם יש מתאם כלשהו, הרי שהוא מגיע ממקור אחר: כתבות התחקיר בעיתון נוטות לגישה שמרנית יותר. הן מתמקדות באותם ממדים שניתן לאתר בעבודה עיתונאית רגילה: עובדות לא מדויקות, חוסר איוון בסיקור, הטיות אידיאולוגיות או אישיות. בכתבות פובליציסטיות יותר, הנוטות לעסוק באופן אינטרוספקטיבי ורפלקסיבי בעבודה העיתונאית עצמה, נמצא יותר מקום להרהורים על – ולערעורים של – הנחות אקסיומטיות הנתפסות בדרך-כלל כמובנות מאליהן. באופן פרדוקסלי אפוא "העין השביעית" חותר לעתים תחת עצמו. בכתבותיו הוא מבקר את העיתונות על שאינה עומדת בנורמות המקצועיות (השמרניות) המצופות. ברשימותיו הפובליציסטיות הוא כופר בחשיבותן ובישימותן של אותן נורמות ממש.

אתית מבודדת ומורחקת לא רק מעבודה עיתונאית טובה, אלא מה"עיתונות" בכלל, על המושגים המקצועיים המזוהים עמה. כך, לדוגמה, בביקורתו על ערוץ הספורט כתב עמוס נוי (מאי 2000) כי "ערוץ 5 מתקשה אפילו לזכות בתואר 'עיתונות' – העמדה החנפנית, שלל האינטרסים הצולבים וההשש מביקורת משמעותית מטילים צל כבד על 'דיווחיו' ו'סקירותיו'". באופן דיאלקטי, מובנה כאן דימויה של "עיתונות" אמיתית: כזו שהיא לא חנפנית, חסרת פניות וביקורתית (ראו גם: אתיקה); ערוץ הספורט, שאינו כזה על-פי הכתוב, איננו סתם "עיתונות לא טובה": הוא לא "עיתונות" בכלל, ועבודתו אינה ראויה אפילו לתיאורים המשקפים את העבודה העיתונאית: לכן המושגים "דיווח" ו"סיקור" מובאים בתוך מרכאות אירוניות, כאילו הצגתם ללא ריחוק עלולה "לזוהם" את הטרמינולוגיה העיתונאית כולה. (ראו גם: גבולות).

ערכים עיתונאיים

בדומה לעיסוק בסוגיות אתיות (ראו: אתיקה), ניתן לזהות גם חמישה ערכים עיתונאיים מרכזיים בשיח התקשורתי של "העין השביעית": 1. עובדתיות, או הצורך לוודא את העובדות טרם פרסומן; 2. איוון, או הצורך להציג את כל הצדדים בסיפור; 3. נייטרליות/אובייקטיביות, או הצורך לשמור על ריחוק מהנושא ומהמסוקרים; 4. מהירות הפרסום/בלעדיות, או הצורך לפרסם מידע חדש ראשון ובאופן בלעדי; 5. עצמאות, או הצורך לפעול באופן עצמאי ולא להיכנע ללחצים מכל סוג שהוא.

אף שערכים אלה דומים לעתים מבחינה מושגית לסוגיות האתיות שהוזכרו, הרי שהם נובעים ממקור אחר. ערכים אלה אינם משקפים יחס לשאלות אתיות, אלא מהווים, לגבי הקהילה המקצועית, קריטריונים להערכתה של עיתונות טובה. לעתים הם אפילו עומדים בסתירה לאתיקה: לדוגמה, הערך המקצועי של מהירות הפרסום עומד פעמים רבות בסתירה לציפייה האתית לעובדתיות ולאיוון. הניסיון להיות הגוף התקשורתי הראשון המפרסם סקופ עלול בהחלט להוביל ל"ייתורים" בכל הנוגע לבדיקת העובדות או להצגת כל נקודות המבט הרלבנטיות.

גם כאן ניתן היה לזהות הבדלים משמעותיים בדומיננטיות של הערכים השונים. מספר האיזכורים הרב ביותר היה לערכים של עובדתיות ושל נייטרליות, ולאחר מכן לערך העצמאות. מספר האיזכורים של איוון, ובמיוחד של מהירות הפרסום והבלעדיות, היה נמוך הרבה יותר.

קהל

בחזקת נוכח נפקד. העיסוק בקהל התקשורת מעל דפי "העין השביעית" מתרחש כמעט תמיד באופן ערטילאי. יש התייחסות לאמון המידרדר של הציבור בתקשורת, להשפעות

יחסם של כותבים ב"העין השביעית" לאינטרנט מזכיר את תגובת העיתונות המודפסת על הופעת הטלוויזיה

הפנקס של ברנע

אני מניח שלא תוכלו להקדיש מקום נרחב לדיון בו'אנר הטלוויזיוני הנחות הזה המכונה דוקוראקטיביום (מאמרו של עמיתי וירידי נחום ברנע "מת הריווח, נולד הכירוח", "העין השביעית" 52), ולכן אסתפק בכמה טיפיונים קצרים, ממש פרגמנטיים. נו, לא ממש כדי להגן על העיתונות הנלווה הזו שבה אני עוסק, אלא רק כדי להינצל ולבקש סליחה ומחילה שהעזתי, שחטאתי במשהו חדשני, נסיוני. וגם: למרות שהפכתי, לטענת ברנע, לברדן, בעוונותי, משהו בעיתונות המסורתית אני עוד זוכר, ולכן אנסה להעמיד דברים על דיוקם.

1. ברנע הגזים; מקצוע העיתונות בישראל לא מת ב-2004. הוא גם לא גוסס. הוא במשבר עמוק. העיתונות לא השכילה להשתכלל אל מול מושאי הסיקור שלה, שמאכילים אותה במידע חלקי, לעתים כוזב. סדר-היום התקשר רתי כמעט ולא נקבע במערכת העיתון או הטלוויזיה אלא לרוב במקומות אחרים. "המפלצת" הזו המכונה כלי תקשורת זקוקה להמון אוכל (מידע), התחרות קטלנית, המהירות מהשטן ובידיקת המידע – רשלנית בהרבה מקרים. הטכנולוגיה התקשורתית משתכללת ואילו שיטות העבודה נותרו מקובעות. הפנקס של ברנע לא מספיק היום כדי להתמודד עם שטף המידע שמוצרך בעשרות מרכזי כוח במדינה – ברובו למען התקשורת. כל ינוקא יודע שמידע הוא כוח. השאלה מי מייצר אותו, וזו רק אחת מעשרות הבעיות שהתקשורת הישראלית לא מתמודדת איתן ולא מקיימת דיון רציני לאן פניה. יש בינינו, העיתונאים, כמה "עופות מזורים" שמנסים להתמודד עם השאלות. לתת תשובות לא שגרתיות, אחרות, נסיוניות. אולי אנחנו טועים, אבל לפחות אנחנו מנסים – לא רק מקטרים.

2. מצב העיתונות בכי רע. על כך מסכימים רבים. מה עושים? ברנע נמנה עם קומץ קטן שאפשר לכנותו "בכירי

תקשורת אלקטרונית

קיימת, אבל בקושי. בדיקה שנערכה בגליונות מהשנים 2003 ו-2004 של "העין השביעית" מעלה את התמונה הבאה: מתוך 53 כתבות בעלות אופי חדשותי או תחקירי (להבדיל מפובליציסטי), שהתמקדו במובהק בעיתונות המודפסת או בתקשורת האלקטרונית (להבדיל ממספר מועט של כתבות שדנו בנושא כלשהו תוך התייחסות למדיום הכתוב והמשודר גם יחד), 39 (73.6%) התמקדו בעיתונות המודפסת, ורק 14 (26.4%) בעיתונות המשודרת. חוסר האיזון הזה אינו משקף את התמונה המלאה. את הכתבות החדשותיות והתחקיריות ניתן לסווג גם על-פי קטגוריה נוספת: ההתבססות שלהן על טקסטים (כמו במקרה של כתבות הבוחנות את אופי הסיקור של נושא כלשהו בעיתונות), או ההתבססות שלהן על מרואיינים (כמו במקרה של כתבות הבוחנות דינמיקה פנימית בגוף תקשורת כלשהו). במהלך השנים 2003 ו-2004 (הבחירה בשנים הללו היתה מקרית; אין סיבה להניח שהתמונה בשנים אחרות היתה שונה באופן מהותי) נמצאו ב"העין השביעית" 29 כתבות מבוססות-טקסט שבהן את העיתונות המודפסת; רק שתי כתבות כאלה נמצאו בנוגע לאמצעי התקשורת האלקטרוניים.

יש סיבה מובהקת לפער העצום הזה: ההסתכלות של "העין השביעית", בוודאי כשמדובר בבחינת אופי הסיקור של סוגיה כלשהי, היא תמיד לאחור. במציאות הארכיונית של ישראל בשנות האלפיים, קל (וזול) הרבה יותר לאתר בדיעבד עיתונים מודפסים, דרך ספריות הפתוחות לכלל הציבור וארכיוני עיתונים הפתוחים לחלקו. ארכיוני ההקלטות של תחנות הטלוויזיה והרדיו הסומים בפני מרבית הציבור, ובכלל זה כתבי "העין השביעית". תמורת תשלום (רב) ניתן להשיג לעתים הקלטות של תוכניות ספציפיות; קשה יותר הרבה יותר לבחון סיקור טלוויזיוני או רדיופוני לאורך זמן. מעקב מסודר כזה מצריך, למעשה, חיזוי מראש של הנושא שאחריו רוצים לעקוב, ומשמעת הקלטה יקית.

הסיבות להעדר ההתייחסות לסיקור בתקשורת האלקטרונית הגיוניות; הן גם מזמינות, במידה רבה, הצעות לפתרון (האם לא הגיע הזמן שיקום מנגנון מסודר המאפשר איתור הקלטות בקלות ובמחיר סביר? התקשורת האלקטרונית בישראל ממומנת, לפחות בחלקה, מכספי ציבור, וממלאה ללא ספקתפקיד ציבורי. האם אותו ציבור אינו זכאי לקבל את האמצעים לבחון את ביצועיה בדיעבד?). אולם ההכרה במגבלות הטכניות האמיתיות אינה מבטלת את הבעייתיות הנוצרת מההטיה המובנית ב"העין השביעית". בחינת הסיקור של כמעט כל סוגיה ציבורית מוגבל, למעשה, לביטוייה בעיתונות המודפסת, כאשר הסיקור הטלוויזיוני והרדיופוני נותר חסין מפני ביקורת (שלילית או חיובית). לנוכח שיעורי החשיפה של הציבור לטלוויזיה ולרדיו, והשפעתם המשוערת, שבוודאי אינה נמוכה מזו של העיתונות המודפסת, דומה שמצב זה אינו בריא. בוודאי שהוא אינו רצוי.

5 הדלפה. חקירה והתפטרות. מפקד אוגדת עזה, תת-אלוף שמואל זכאי, התפטר מתפקידו לאחר שנכשל בבדיקת מכוונת אמת בחקירה על הרלפות לעיתונאים. הרמטכ"ל רבי-אלוף משה יעלון קיבל את התפטרותו והחליט על שחרורו המידי מצה"ל. (ראו עמ' 32)

7 חוק עיתונות חדש. תבוסת סמכותו של שר הפנים לסגור עיתון, יבטל הצורך ברשיון להוצאתו לאור של עיתון, ועיתון נפוץ יהויב לפרסם פעמיים בשנה את אחזקותיהם הכלכליות של בעלי השליטה בעיתון והמו"ל – כך קובעת, בין היתר, הצעת חוק העיתונות, אשר הוכנה במשרד הפנים. הצעה נועדה להחליף את חוק העיתונות הנוכחי משנת 1933.

10 איחוד בדרך לתכונ. זכיינית ערוץ 2 "רשת" וחברת "נגה 2" יתמודדו במשותף במכרז לזכיון החדש של ערוץ 2, לאחר שחברת "נגה 2" הודיעה על כוונתה לרכוש 30 אחוז מהבעלות על "רשת". המניות ירכשו מידי חברת "דיעות תקשורת" שבבעלות "דיעות אחרונות".

11 "ברקוד" נפסלה. תוכנית בנושא שיווק, שעמדה להיות משודרת בטלוויזיה החינוכית בערוץ 2, נפסלה לפי שעה לשידור על-ידי הרשות השנייה, לאחר שהתברר כי גורמים מסחריים המממנים את הפקתה יזכו לחשיפה בתוכנית.

14 "כותרת" יוצא לאור. הגיליון הראשון של הירחון החדש "כותרת" יצא לאור. העורך האחראי של המגזין הוא איש הטלוויזיה דן שילון, והעורך הוא אוריה שביט, לשעבר עורך "סופשבוע" ב"מעריב". המשקיעים במגזין הם הבעלים של משרד עורכי-הדין לוצאטו את לוצאטו, וקבוצת "בי.אי.איי הולדינגס" (ראו עמוד 45).

15 ירידה בפרסום בעיתונות. בחודש אוקטובר חלה ירידה משמעותית בהיקף הפרסום בעיתונות היומיים. עליפי נתוני "יפעת בקרת פרסום", ירד שטח הפרסום ב"מעריב" ב-17 אחוז בהשוואה לחודש הקודם, ב"דיעות אחרונות" ב-16 אחוז וב"הארץ" ב-3 אחוזים.

לעומת זאת חלה באוקטובר עלייה בהיקף הפרסום במקומונים.

16 "ג'רוסלם פוסט" לבעלים חדשים. היומון בשפה האנגלית "ג'רוסלם פוסט" נרכש תמורת 13.2 מיליון דולר בידי חברת "מרקעי תקשורת" בבעלות אלי עוזר, ו"קוויסט גלובל קומיוניקיישן", חברת המדיה הגדולה ביותר בקנדה, בבעלות משפחת אספר. העיתון נמכר על-ידי בעליו הקודמים, תאגיד התקשורת הבינלאומי "הולינגר". העסקה כוללת גם את המגזין "ג'רוסלם ריפורט", בית-הדפוס של העיתון וכן המהדורות הבינלאומיות שלו ומהדורת האינטרנט.

20 התאבד לאחר השידור. מהנרס מחוזות הצפון והמרכז במע"צ, יצחק הרשקוביץ, התאבד לאחר שידור תחקיר בערוץ 2 על מחדלים ורשלנות במע"צ שגרמו לתאונות דרכים. במכתב שהשאיר האשים הרשקוביץ את הכתב, כרמל לוצאטי, ששידר את הכתבה, באחריות למותו (ראו עמ' 24).

21 החמיר גם יקלים. חברת הטלוויזיה בלוויין "יס" החלה בשיווק ממיר ספרתי (ריגיטלי) הכולל גם מכשיר הקלטה, הניתן לתכנון מוקדם מפורט לפי העדפת הלקוח, באמצעות מדריך התוכניות הספרתי. המכשיר המוצע הוא פיתוח מתקדם של מכשיר ה"טיבו" המשווק בארצות-הברית, והוא מאפשר בין היתר גם דילוג על פרסומות בעת הצפייה. "יס" מציעה את המכשיר במחיר 2,490 שקלים, ובעתיד צפויה גם חברת הכבלים "הוט" להציע מכשיר בעל מאפיינים דומים.

21 פרסומות זולה. הרשות השנייה אוסרת על חברת החדשות של ערוץ 10 לקבל תמורה כספית עבור השתתפות נציגי הבנק הבינלאומי הראשון בתוכנית החדשות הלילית לצורך ערכונים כלכליים. זאת לאחר שהעיתון "הארץ" חשף כי הבנק הבינלאומי הראשון משלם לערוץ כאלף דולר לכל שידור תמורת איזכורו בשידור. מבחינת הרשות יש בהסדר הזה חריגה מן הכללים הקובעים הפרדה בין תכנים חדשותיים לפרסום מסחרי.

23 כיצד ייבחר מחליפו של בראל? חברי הכנסת שלום שמחון ומלי פולישוק-בלוך דורשים כי מינויו של המנכ"ל הבא של רשות השידור ייעשה רק לאחר הליך ראוי, תכנים חדשותיים לפרסום מסחרי.

ותוקם ועדה לאיתור מועמדים כדי להבטיח שידור ציבורי עצמאי ללא לחצים פוליטיים וכלכליים. הח"כים אימצו את הדרישה בעניין זה שהעלה פורום הארגונים לתחום התקשורת, שבו חברים "אג'נדה", "אלאעלאם", "המרכו לפלורליזם יהודי", "דייד", "קשב" ושת"ל.

26 חסויות לאחוזות בכבלים ובלוויין. ערוצי הכבלים והלוויין יוכלו לשרד שקופיות חסות תמורת תשלום בפתח תוכניות אמנות מהפקה מקומית ובסיומן. ההחלטה על כך התקבלה במועצה לשידורי כבלים ולוויין, למרות התנגדות הרשות השנייה, הטוענת כי החסויות ינגסו בשוק הפרסום בערוצים המסחריים.

28 ערוץ תרבות חדש. "ערוץ התרבות הישראלי" החל בשידוריו בכבלים, ומקדיש את תוכניותיו לתיאטרון, למוסיקה, לתערוכות ועוד. הערוץ משדר מדי ערב במשך ארבע שעות, כולל מגזין יומי "זמן תרבות".

28 הפרסומות יורחגו. בשנת 2003 חל גידול של 225 אחוז בתלונות הציבור על פרסומות בערוצי הטלוויזיה המסחריים – כך קובע הדו"ח השנתי של נציב תלונות הציבור של הרשות השנייה. בין התלונות הנפוצות: עידוד להתנהגות לא רצויה, שימוש בילדים, סקסזים, אלימות ואפליה על רקע עדתי. הנציב, גיורא רוזן, קיבל בשנת 2003 1,803 תלונות על השידורים בערוצים ו-10 ו-45 תלונות על שידורים בתחנות הרדיו האזוריות.

30 איפה העולים. עולים חדשים מיוצגים בשידורי הטלוויזיה המסחרית בשיעור הנמוך מחלקם באוכלוסייה, ובי-30 אחוז מהמקרים הם מופיעים בהקשרים שליליים של אלימות ופשע. ראשי הרשות השנייה הציגו ממצאים אלה, העולים ממחקר על רבי-תרבויות בשידורים, בפני הוועדה לעלייה ולקליטה בכנסת. המנכ"ל, מוטי שקלאר, אמר כי הרשות "שמה לה למטרה לפעול לשינוי המצב על פני המסך". ועדת העלייה והקליטה פנתה לערוץ 2 ולערוץ 10 בקריאה לגלות יתר רגישות בהצגת העולים ובשילובם בשידורים.

30 הפסד תפעולי ל"מעריב". העיתון "מעריב" הפסיד ברבעון השלישי של 2004 19.4 מיליון שקל – כך דיווחה החברה. בין הסיבות להפסד: עלייה במחירי הנייר והוצאות הקמת

אתר האינטרנט nrg. כדי לחסוך בנייר הפסיק "מעריב" לפרסם את נתוני כל ניירות הערך הנסחרים בבורסה ושינה את מתכונת המוסף "נשים". במקביל הוחל בפיטורי עובדים, במטרה להגיע לקיצוץ של עשרה אחוזים בהוצאות.

30 נוסח חרויק נכת'. מליאת הכנסת אישרה בקריאה טרומית הצעת חוק פרטית, בתמיכת הממשלה, האוסרת על פרסום שמו של חשוד בטרם הוגש נגדו כתביאישום. בידי שופט תהיה סמכות לאשר את פרסום שמו של החשוד אם יש בכך עניין לציבור או שהפרסום יסייע לחקירה (ראו עמוד 36).

ד צ נ ר

1 ציטרין יפרוש. עורך המהדורת החדשות "מבט", בן-ציון ציטרין, יפרוש מעבודתו בערוץ 1 לאחר שאגודת העיתונאים בירושלים והיועצת המשפטית של רשות-השידור טענו כי נוהל קבלתו לעבודה ללא מכרז היה בלתי תקין. בעקבות פניית אגודת העיתונאים לבית-הדין לעבודה, הוגש הסכם פשרה על תנאי סיום עבודתו של ציטרין.

2 בלי תוכן שיווקי. מועצת הרשות השנייה החליטה לאסור על עירוב תוכן ופרסום בשידורי הטלוויזיה המסחריים-ציבוריים. המועצה קבעה כי שילוב של תוכן ופרסום "פוגע בעצמאות היוצרים ובאינטרס הציבורי, ומאפשר דריסת רגל של משרדי הפרסום בתוכן המשודר" (ראו עמ' 18).

2 שותף. לא בעל שליטה. מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו קבעה כי בעל שליטה במשרד פרסום לא יכול להיות בעל שליטה בזכיינית של ערוץ מסחרי. יחד עם זאת, פרסומאי שאינו בעל שליטה במשרד פרסום יוכל להיכנס לערוץ מסחרי, כל עוד לא יהיה בעל שליטה בזכיינית.

6 450 אלף שקל פיצוי. יו"ר הכנסת לשעבר, דן תיכון, יקבל 450 אלף שקל פיצוי ועוד 50 אלף שקל הוצאות משפט מן הכתב רביב דרוקר, העורך גולן יוכפו ומפקד גלייזה"ל לשעבר זאב דרורי - כך פסק שופט בית-המשפט המחוזי בירושלים צבי זילברטל בתום דיון בתביעת לשון הרע שהגיש תיכון. העילה:

כתבה ששודרה בגלייזה"ל באוגוסט 1999. העונש הוטל על שלושת העיתונאים אישית, מכיוון שעל-פי החוק לא ניתן להגיש תביעת לשון הרע נגד תחנת גלייזה"ל, כגוף רשמי הכפוף לממשלה.

6 נפטור חיים שור. העיתונאי חיים שור, שהיה בעבר עורך עיתון מפ"ם "על המשמר", המשנה ליושב ראש רשות-השידור ועורך כתבי-העת "ניו אאוטלוק", הובא למנוחות בקיבוץ שובל. שור, בן 78, מילא בעבר גם תפקידים בכירים בתנועת "השומר הצעיר" ובקיבוץ הארצי.

8 תשלום בחחלוקת. עימות מילולי חריף בין יושב ראש הרשות השנייה, מרדכי שקלאר, לבין ראשי חברת החדשות של ערוץ 10, בעקבות החלטת הערוץ לשלם 40 אלף דולר תמורת ראיון עם עזאם עזאם, הישראלי ששוחרר מהכלא המצרי לאחר שמונה שנות מאסר (ראו עמ' 16).

8 נחרודי נחקר באזהרה. מנכ"ל "מעריב" ו"הכשרת היישוב", עופר נמרודי, נחקר באזהרה במשטרה בקשר לעסקה בין חברת "הכשרת היישוב" לחברה בשליטת בניו של ראש הממשלה אריאל שרון. החקירה עוסקת בתשלום של 1.3 מיליון שקל למשפחת שרון כאופציה לעסקה, שבסופו של דבר לא יצאה אל הפועל.

9 דיון ב"תננים שיווקיים". המועצה לשידורי כבלים ולוויין במשרד התקשורת החליטה לפתוח בדיונים על קביעת כללים ברורים וחד-משמעיים בכל הקשור לשילוב תוכן שיווקי בשידורי הכבלים והלוויין. המועצה השלימה שימוע ציבורי בנושא, שבו השתתפו 27 גופים הקשורים לשידורים וכן ארגונים כמו המועצה לצרכנות והמועצה לשלום הילד.

12 שרון והתשוקה החולנית. ראש הממשלה אריאל שרון תקף בישיבת הממשלה את אמצעי התקשורת בישראל על הדיווחים הנוגעים למוסריות פעולתם של חיילי צה"ל בשטחים, וטען שלתקשורת "יש תשוקה חולנית לפרסם דברים גם אם אינם נכונים, והדבר יוצר נזק הסברתי עצום בעולם ומציג את צה"ל במצב בלתי נסבל". הרמטכ"ל, רב-אלוף משה יעלון, אמר כי לא פעם התקשורת יודעת את האמת, אך נמנעת מלפרסם אותה מטעמים מניפולטיביים ומשיקולי נוחות.

12 רפי גינת - עורך "ידיעות אחרונות". איש הטלוויזיה רפי גינת פורסם כמי שהוא המועמד העיקרי לתפקיד עורך "ידיעות אחרונות", במקומו של העורך הנוכחי משה ורדי, שיסיים את תפקידו (ראו עמ' 6).

13 עימות דיון-ירון. חילופי דברים קשים בפומבי בין מגישת תוכנית התחקירים "עובדה" בערוץ 2, אילנה דיין, לבין דוברת צה"ל תת-אלוף רות ירון בכנס הרצליה, סביב כתבה ששודרה על מ"פ בגבעתי החשוד בביצוע וירוא הריגה בילדה פלסטינית בת 13. דיין אמרה בדיון, בהתייחסה לאנשי צה"ל: "הדיווח העובדתי האמיתי שמספר את הסיפור האמיתי לציבור הוא משהו שאינכם רגילים בו. אתם רגילים לדיווח מטעם". בתגובה אמרה דוברת צה"ל: "את לא בוחלת בשום דבר, אפילו כעיתונאית מקצועית את 'מבשלת' קלטת כדי להמחיש דרמה. מבחינתך, התמונה הווידואלית נמצאת בראש סדרי העדיפויות ועומדת לפני הכל, גם לפני האמת" (ראו עמ' 28).

13 עתירה להדחת בראל. התנועה לאיכות השלטון ואיגודי הבמאים והתסריטאים עתרו לבג"ץ נגד הממשלה בדרישה להדיח את מנכ"ל רשות-השידור, יוסף בראל. העתירה הוגשה בעקבות עיכובים בעריכת הדיון בממשלה על דרישתו של השר אהוד אולמרט להדיח את בראל.

14 נגד פרסומות בגל"צ. ועדת הכלכלה של הכנסת החליטה כי ייאסר על גלייזה"ל לשרד פרסומות במשך שנה, עד לקבלת המלצות ועדת צוקרמן, שדנה בהסדרת התחרות בתחום הרדיו הארצי. התחנה תוכל לשרד רק תשדירי שירות ושידורי חסיונות, שלא יימשכו יותר מ-4.5 דקות בשעה.

14 הפרסום מתאושש. בשנת 2004 חלה התאוששות בשוק הפרסום בישראל - כך עולה ממחקר שערכה חברת המדיה "וניט". ההוצאה לפרסום גדלה ב-6.2 אחוזים והגיעה ל-766 מיליון דולר. נתח הטלוויזיה בעוגת הפרסום עלה ב-7.5 אחוזים, הפרסום בעיתונות המודפסת ירד בשני אחוזים, ואילו ההשקעה בפרסום באינטרנט עלתה ב-150 אחוז, והגיעה לכלל ארבעה אחוזים מההוצאה הלאומית לפרסום. ■

הידיעות מתבססות ברובן על מידע שפורסם באמצעי התקשורת

הכנס הכלכלי השנים-עשר (2004)

מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו

המכון הישראלי לדמוקרטיה

שינויים במבנה השווקים והמתווכים
הפיננסיים ובמערכת הפיקוח
ראש צוות: דוד ברודט

המחיר 60 ₪
כולל משלוח

נייר עמדה 53

המכון הישראלי לדמוקרטיה

המדיניות המקרו-כלכלית
הקטנת האבטלה וצמצום הפערים
בדרך לצמיחה כלכלית
ראש הצוות: יוסף זעירא

המחיר 60 ₪
כולל משלוח

נייר עמדה 52

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רפורמה בשלטון המקומי: ביזור
לראויים ואבזור לנחשלים
ראש הצוות: יעקב אפרתי
הכנת הדוח: ערן רזין ועדי ברנדר

המחיר 60 ₪
כולל משלוח

נייר עמדה 55

הצעה מיוחדת
ארבעת הפרסומים במחיר
215 ש"ח בלבד כולל משלוח

תקצירי הספרים מופיעים באתר:
WWW.IDI.ORG.IL

חדש באתר!
פורום גולשים להחלפת דעות
בנושא פרסומי המכון
הכנסו אכשיו!

המכון הישראלי לדמוקרטיה

יחסי עבודה בעידן של תמורות
ראש הצוות: גיא מונדלך

המחיר 60 ₪
כולל משלוח

נייר עמדה 54

פרסומי המכון הישראלי לדמוקרטיה
www.idi.org.il

כתובת להזמנות: המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4482 ירושלים 91044
טל': 1-800-202222 פקס: 03-5488640 דואר אלקטרוני: orders@idi.org.il